

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Καρανικολός Γεώργιος

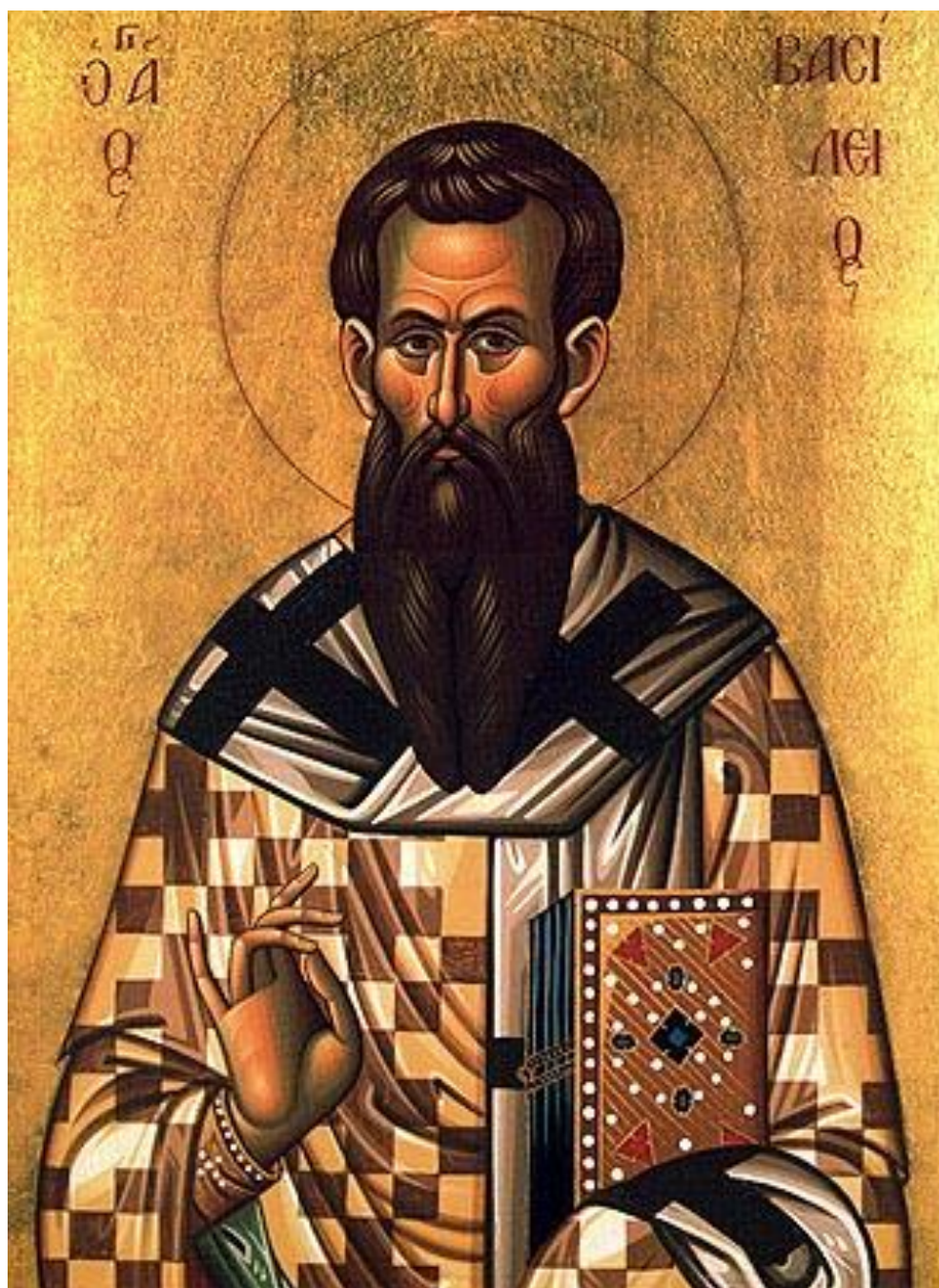
ΑΜ: 131205

Α΄Επιβλέπων καθηγητής: Καραγιάννης Χρήστος

Β΄Επιβλέπων καθηγητής: Γκρέκας Αρίσταρχος Βασίλειος

ΑΘΗΝΑ 2021

**Η δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου στην
Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου**

Περιεχόμενα

Πρόλογος

Abstract

Εισαγωγή

1ο Κεφάλαιο: Ιστορικό Πλαίσιο της εποχής του Μεγάλου Βασιλείου

2ο Κεφάλαιο: Η Δημιουργία του Κόσμου

2.1 Η Δημιουργία του Κόσμου στις τρεις πρώτες ημέρες

2.2. Η Δημιουργία του Κόσμου στην τέταρτη και Πέμπτη ημέρα

2.3 Η δημιουργία του Κόσμου την έκτη ημέρα – ο άνθρωπος

3ο Κεφάλαιο: Απολογητική στη Διδασκαλία του Μεγάλου Βασιλείου

3.1 Η θεολογία μέσα από την Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου

3.2 Η φιλοσοφία περί θρησκείας και η κοσμολογία

Συμπεράσματα

Βιβλιογραφία

Πηγές

Πρόλογος

Η δημιουργία του κόσμου, και κατά προέκταση και του ίδιου του ανθρώπινου όντος, είναι δυνατόν να θεωρηθεί, πως υπήρξε το αποτέλεσμα της αιώνιας αγάπης του Θεού για τα κτιστά όντα και δημιουργήματα. Κάτι τέτοιο είναι σαφές και από τα πρώτα χωρία και τμήματα του κειμένου στα πλαίσια της Γενέσεως και της Πεντατεύχου (μεξ στην Παλαιά Διαθήκη). Παράλληλα, η δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου από το Θεό, προκύπτει μέσα από την θέληση Του να προωθήσει το προαιώνιο σχέδιο της θείας Οικονομίας, το σχέδιο που αφορά την πορεία κόσμου και ανθρώπου προς τα Έσχατα και τη Βασιλεία των Ουρανών, με απώτερο σκοπό φυσικά την σωτηρία και την ανακαίνιση των πάντων.

Μάλιστα, στο πλαίσιο της δημιουργίας το ανθρώπινο ον έχει μια ιδιαίτερη θέση. Κι αυτό καθώς διορίζεται, μετά την κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση Θεού δημιουργία του από τον Πατέρα, ως διαχειριστής της φύσης και όλου του κόσμου, έχοντας φυσικά την ίδια στιγμή την υποχρέωση να προσέχει και να συντηρεί τον κόσμο γύρω του και να μην τον καταστρέφει. Η ίδια η Γένεση στο πρώτο μέρος της, καθώς περιγράφει την δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου στην διάρκεια των «έξι ημερών», περιλαμβάνει κάποιες περιγραφές, οι οποίες φαίνεται να είναι σχεδόν σύμφωνες με τα σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα σχετικά με την δημιουργία του κόσμου και την εμφάνιση της ζωής στον πλανήτη μας.

Μέσα από την θεοπνευστία που χαρακτηρίζει διαχρονικά τα διάφορα κείμενα της Αγίας Γραφής, στην Παλαιά και στην Καινή Διαθήκη, το κτιστό ανθρώπινο ον δεν παύει να προσλαμβάνει στοιχεία, έστω και μεμονωμένες εικόνες μιας πραγματικότητας που ήδη πριν την αρχή του χρόνου και του χώρου είχε οριστεί μέσω του αιώνιου Θεού. Κάτι τέτοιο διακρίνεται και μέσα και από την σχετική ανάλυση των θεμάτων περί Κοσμολογίας και στα πλαίσια της Εξαήμερου του Μ. Βασιλείου.

Abstract

The creation of the world, as well as, by extension, of course, of the human being himself, can be considered, on the one hand, to have been, on the one hand, the result of God's eternal love for created beings and creations. This is also clear even from the first passages and parts of the text in the context of Genesis and the Pentateuch (in the Old Testament). At the same time, the creation of the world and man by God, is something that arises through His will to promote the eternal plan of the divine economy, the plan that concerns, in other words, the path of the world and man to the End. and the Kingdom of Heaven, with the ultimate goal of course the salvation and renewal of everything.

In fact, in such a context it is indicative at the same time that the human being has a special place. And he as he is appointed, after his creation in the image and likeness of God by the Father, as the administrator of nature and of the whole world, having at the same time the obligation to take care and maintain the world around him and not to destroys. In fact, Genesis itself in its first part, as it describes the creation of the world and man during the "six days", I would say that it includes some descriptions, which seem to be almost in line with modern scientific data on with the creation of the world and the appearance of life on our planet.

Here, in other words, it is clear that in the light of the divinity that characterizes the various texts of the Bible, both in the Old and New Testaments, the created human being does not cease to receive elements, even individual images. a reality that already before the beginning of time and space had been defined through the eternal God. This, moreover, is clear at the same time through the relevant analysis of the issues of Cosmology and in the context of the Six Days of the Great Kingdom.

Εισαγωγή

Ο Μέγας Βασίλειος αναμφίβολα ανήκει σε εκείνες τις μεγάλες μορφές της Εκκλησίας που μέσα από την σκέψη και την θεολογία τέθηκαν σε διαχρονικό επίπεδο κάποιες στέρεες βάσεις, αναφορικά με την υπεράσπιση και ανάδειξη της ορθόδοξης θεολογικής δογματικής σκέψης. Μέσω ενός τέτοιου ρόλου, Πατέρες της Εκκλησίας, όπως ο Μέγας Βασίλειος, επρόκειτο να «σημαδέψουν» με ανεξίτηλο τρόπο τη ζωή, σκέψη και πορεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας και κατά τους επερχόμενους αιώνες, αφήνοντας πίσω τους μια ακατάλυτη παράδοση, η οποία δεν παύει σε μεγάλο βαθμό να είναι ζωντανή ακόμα και ως τις μέρες μας.¹

Είναι σαφές εδώ, πως στην περίπτωση του Μεγάλου Βασιλείου, έχουμε να κάνουμε με έναν εκκλησιαστικό Πατέρα, ο οποίος όντας μάρτυρας της Παράδοσης της Εκκλησίας, μας προσφέρει την ευκαιρία να οδηγηθούμε στην βαθύτερη κατανόηση μιας σειράς βασικών αληθειών της πίστης. Αληθειών που στο πέρασμα των χιλιετών, δόθηκαν είτε γραπτώς είτε προφορικώς.²

Μια κεντρική παράμετρος, η οποία αναδεικνύεται εν πολλοίς μέσα από το συγγραφικό έργο και τη σκέψη του, είναι το ζήτημα της αξιολόγησης της θύραθεν παιδείας. Ο ίδιος μέσα από τα κείμενα και έργα του, όπως το «Προς τους νέους, όπως εν εξ ελληνικών ωφελούντο λόγων» είναι χαρακτηριστικό το ότι προβαίνει σε μια διαδικασία γεφύρωσης του χάσματος ανάμεσα σε κάποια πολύ σημαντικά στοιχεία και πραγματικούς πνευματικούς θησαυρούς της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας και σκέψης αφενός και της χριστιανικής θεολογικής αλήθειας αφετέρου.³

¹ Χρήστου Π.Κ., *Ελληνική Πατρολογία*, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη, 1989, σελ. 58

² Κολοβοπούλου Μ.Β., *Η παράδοση της εκκλησίας στις Οικουμενικές Συνόδους*, εκδόσεις Έννοια, Αθήνα, 2019, σελ. 33

³ Τσάμης Δ.Γ., *Εκκλησιαστική Γραμματολογία. Από την αποστολική εποχή έως την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως*, εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2001, σελ. 297

Συγχρόνως πλούσιο είναι και το συγγραφικό του έργο στο πεδίο της δογματικής θεολογίας της Εκκλησίας, δεδομένου, ότι είχε συμβάλει καθοριστικά στο ζήτημα της αποσαφήνισης της ορθόδοξης Τριαδολογίας. Διακήρυξε ένθερμα, την ενότητα της Αγίας Τριάδος και την σημασία της διάκρισης μεταξύ της ουσίας και των ενεργειών του Θεού. Πέραν τούτου, πρέπει να ληφθεί η συμβολή του και στο πεδίο του μοναχισμού καθώς έθεσε κάποιες βάσεις, ως προς την οργάνωση του συγκεκριμένου φαινομένου υπό το βάρος συγκεκριμένων κανόνων. Επίσης πολύ σημαντικό ήταν και το νομικό του έργο που ήταν συγκεντρωμένο ειδικότερα μέσα από τις επιστολές του προς τον Αμφιλόχιο Ικονίου και απ' όπου είχαν προέλθει 85 Κανόνες.⁴

Ένα πολύ σημαντικό έργο του, μέσω του οποίου αναδεικνύεται το ενδιαφέρον του, αναφορικά με μια σειρά γνώσεων που ήδη είχε αποτυπωθεί στα πλαίσια της αρχαιοελληνικής φιλοσοφίας και επιστήμης, είναι η περίφημη «Εξαήμερός» του. Στην προκειμένη περίπτωση, έχουμε να κάνουμε με ένα κείμενο που έχει ιστορικοδογματικό χαρακτήρα, αλλά όπου δεν παύουν συγχρόνως να έχει κάποιες γνώσεις και στοιχεία που συνιστούν περίληψη και αναφορά προγενέστερων γνώσεων σε θέματα κοσμολογίας.⁵

Στην περίπτωση αυτού του συγκεκριμένου έργου, το οποίο αποτελεί το κύριο αντικείμενο διερεύνησης και ανάλυσης στα πλαίσια της παρούσης εργασίας, μπορούμε να αντιληφθούμε, ένα παραγωγικό και εξαιρετο συνδυασμό ανάμεσα στις διάφορες γνώσεις γεωγραφίας, φυσικών επιστημών, κοσμολογίας κλπ που είχαν καλλιεργηθεί από πολύ πιο πριν και στις βασικές θεολογικές αλήθειες της. Μέσω αυτού του συνδυασμού, αντιλαμβανόμαστε πώς εν γένει αποτυπώνεται η Θεολογία με δυναμικό τρόπο στο χώρο της πατερικής σκέψης. Όλα αυτά είναι συνδεδεμένα με το πώς εμφανίζονται σε αυτό το έργο οι διάφορες δογματικές αλήθειες για το Θεό, τον κόσμο και τον άνθρωπο, συνδεδεμένα και με την

⁴ Παπαδόπουλος Στ. Γ., *Πατρολογία*, Τόμος Β', εκδόσεις Παρουσία, Αθήνα, 1997, σελ. 186

⁵ Θεοδωρούδης Γ.Π., *Θεία και ανθρώπινη σοφία κατά την πατερική παράδοσιν της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, εκδόσεις Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, 1998, σελ. 115

επιστημονική και φιλοσοφική γλώσσα του πολιτιστικού περιβάλλοντος εκείνης της εποχής.⁶

Είναι γεγονός, ότι εντός της *Εξαήμερου* υφίσταται ένα πλούσιο θεολογικό δογματικό περιεχόμενο. Το τελευταίο αποτυπώνεται μέσα και από μια εξαιρετικά επιτυχημένη απολογητική στρατηγική και τακτική που ακολουθεί ο Μ. Βασίλειος. Αυτή η μέθοδος είναι αποτελεσματική ειδικά ως προς το θέμα του να εξισωθούν με τον πλέον κατάλληλο τρόπο η βιβλική γνώση, η θεολογία και η φυσική επιστήμη.⁷

Στα πλαίσια αυτού του έργου, παράλληλα αναφέρεται και στις σχετικές αντιλήψεις περί κόσμου και ανθρώπου (και της θέσεως του ανθρώπου μες στη φύση) με βάση τόσο την αρχαία ελληνική, όσο επίσης και την ιουδαϊκή αντίληψη. Οι αντιλήψεις αυτές παρουσιάζονται συγχρόνως και σε συνάρτηση και σύγκριση και με την σχετική χριστιανική κοσμοθεωρία επί του όλου θέματος. Έτσι το έργο αυτό μπορεί να θεωρηθεί πως αποτελεί και ένα είδος μεγάλης διαδρομής μέσω της οποίας επιδιώκεται εν τέλει η προβολή της χριστιανικής κοσμοαντίληψης περί κόσμου και ανθρώπου. Μιας κοσμοαντίληψης διαχωρισμού μεταξύ του άκτιστου Θεού και του κτιστού κόσμου και ανθρώπου, όσο επίσης και η μεταξύ τους επαφή και αλληλεπίδραση.⁸

Ίσως διαχρονικά υπήρχε η αίσθηση και εντύπωση σε πολλούς, ότι η Ορθόδοξη Θεολογία δεν δίνει τόσο μεγάλη σημασία στην ύλη και την κτίση, προβάλλοντας αντίθετα τον κόσμο του πνεύματος. Μια τέτοια αντίληψη φαίνεται πως είχε προωθηθεί ήδη από τους πρωτοχριστιανικούς χρόνους, όταν στα πλαίσια αρκετών χριστιανών είχε δοθεί βαρύτητα στην έλευση της Βασιλείας του Θεού και των Εσχάτων μέσα σε ένα σχετικά σύντομο και εύλογο χρονικό διάστημα. Αυτή η αντίληψη άλλωστε είχε παίξει σημαίνοντα ρόλο αναφορικά με την εμφάνιση έντονων ασκητικών τάσεων σε μέλη διαφόρων κοινοτήτων και μιας αποστροφής

⁶ Μαρτζέλου Γ.Δ., *Ουσία και ενέργειαι του Θεού κατά τον Μέγαν Βασίλειον*, εκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1993, σελ. 40

⁷ Στο ίδιο, σελ. 43

⁸ Χρήστου Π.Κ., *Εκκλησιαστική Γραμματολογία. Πατέρες και θεολόγοι του Χριστιανισμού*, εκδόσεις Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, 1991, σελ. 173

αντίστοιχα προς την ύλη, γνώρισμα που στην πορεία συνδέθηκε με την ανάδυση ακόμα και ορισμένων αιρετικών παραφυάδων στο περιθώριο του χριστιανισμού.

Εντούτοις όμως, μέσα από την μελέτη και διερεύνηση των κεντρικών εννοιών και ιδεών που συνέχουν στην Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου, κάτι τέτοιο κάθε άλλο παρά ισχύει. Μέσα από τα έργα του, από την μια μεριά απορρίπτεται εντελώς το στοιχείο της ειδωλοποίησης της φύσης και του σύμπαντος κόσμου, καθώς και η απόλυτη λατρεία του, στοιχείο που είχε αποτυπωθεί διαχρονικά διαμέσου πολλών αρχαίων θρησκειών. Από την άλλη μεριά όμως, όπως στην Εξαήμερο, κάτι που αναδεικνύεται με ενάργεια είναι ότι δεν υπάρχει η άρνηση έναντι της φύσης και της κτιστής ύλης.

Κι αυτό επειδή, η τελευταία θεωρείται, πως είναι ένας βασικός συνδετικός κρίκος ανάμεσα στον ίδιο το Θεό – Πατέρα και τα ανθρώπινα όντα (όπως κατά προέκταση και όλα τα άλλα κτιστά όντα). Παράλληλα, η κτιστή ύλη και φύση είναι και δείγμα της δόξας και αιώνιας δύναμης του Θεού, λόγω του ότι η ίδια η κτιστή πραγματικότητα προέρχεται από το μηδέν και το τίποτα. Έτσι, αντιλαμβανόμαστε πως εδώ έχουμε να κάνουμε με το υψηλότερο και πιο ιερό μυστήριο που προσφέρεται στο ανθρώπινο ον, ώστε αυτό να κατορθώσει στο τέλος, προς τα έσχατα την ολοκλήρωσή του, μέσα από την προσωπική του επαφή με τον ίδιο το Θεό.⁹

Μεταξύ των Λατίνων Πατέρων, ο Αμβρόσιος και ο Αυγουστίνος από την Ιπώνα της βορείου Αφρικής έγραψαν μερικά από τα παλαιότερα σωζόμενα θεολογικά κείμενα του χριστιανικού κόσμου, αναφορικά με την εξαήμερη δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου, όπως περιγράφεται μέσα από τη Γένεση. Εδώ θα πρέπει να τονιστεί, ότι η «Εξαήμερος» του Αμβροσίου είναι επηρεασμένη σε μεγάλο βαθμό από το ομώνυμο έργο του Βασιλείου. Αντίθετα, ο Αυγουστίνος έγραψε πολλά έργα που χρησιμεύουν ως σχόλια στην αφήγηση της

⁹ Ματσούκας, Ν., *Κόσμος, Άνθρωπος, Κοινωνία κατά τον Μάξιμο Ομολογητή*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1980, σελ. 47

Γένεσης, συμπεριλαμβανομένου του τελευταίου τμήματος των Εξομολογήσεων και της Κυριολεκτικής Σημασίας της Γένεσης (δημοσιεύτηκε το 416).¹⁰

Ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία των γραπτών του Αυγουστίνου είναι το επιχείρημά του ότι ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο ταυτόχρονα. Ταυτόχρονα, αυτή η στιγμιαία δημιουργία περιλάμβανε μια εξέλιξη γεγονότων. Έτσι, η δημιουργία έγινε σε έξι ημέρες και σε ένα μόνο γεγονός. Ακολουθώντας αυτά τα στοιχεία, μεσαιωνικοί συγγραφείς όπως ο Θωμάς Ακινάτης, ο Μποναβεντούρα, αλλά και ο Robert Grosseteste έγραψαν κάποια έργα περί της εξαήμερης δημιουργίας του κόσμου και του ανθρώπου.¹¹

Υπό το βάρος όλων των παραπάνω επισημάνσεων και αναφορών, η παρούσα εργασία έχει ως βασικό της στόχο την ανάδειξη και ανάλυση της Εξαήμερου του Μεγάλου Βασιλείου. Μέσα από την διαδικασία μιας τέτοιας έρευνας και ανάλυσης θα ήταν δυνατόν να τεθούν και κάποια συγκεκριμένα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία θεωρούμε, πως μπορούν να λειτουργήσουν κι ως οδηγοί και γνώμονες σχετικά με την ανάλυση στην οποία πρόκειται να προβούμε. Αυτά τα ερευνητικά ερωτήματα έχουν ως ακολούθως: α) Ποια είναι η σχέση του κόσμου και της φύσης με το Θεό – Πατέρα, β) Ποια είναι η σχέση του ανθρώπινου όντος με το Θεό – Πατέρα, όπως αποκαλύπτεται μέσα από την Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου, γ) Κατά πόσο ο Μέγας Βασίλειος εντός αυτού του έργου στηρίζεται σε επιστημονικά στοιχεία και γνώσεις που ήδη είχαν προέλθει μέσω αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων και επιστημόνων, και δ) Πώς ο Μέγας Βασίλειος παράλληλα κατορθώνει να συνδυάσει κατά αρμονικό τρόπο την επιστημονική γνώση της αρχαιότητας με την χριστιανική δογματική θεολογία.

Ως προς την δομή της εργασίας, το πρώτο κεφάλαιο εξετάζει το ιστορικό περιβάλλον και το πλαίσιο της εποχής του Μεγάλου Βασιλείου, το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζει την Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου και επισημαίνει τα

¹⁰ Robbins E.F., *The Hexaemeral Literature: A Study of the Greek and Latin Commentaries on Genesis*, University of Chicago Press, Chicago, 1912, σελ. 155

¹¹ Grant E., *Science and Religion, 400 BC – 1550 AD: From Aristotle to Copernicus*, John Hopkins University Press, Baltimore, 2004, σελ. 249

σχετικά με την δημιουργία του Κόσμου και του Ανθρώπου κατά τις έξι ημέρες που αναφέρονται και στην αρχή της Γενέσεως στην Παλαιά Διαθήκη.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζει το θέμα της Απολογητικής στην Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου με ανάλυση μιας σειράς ζητημάτων που άπτονται της χριστιανικής θεολογίας και που δεν παύουν να συνιστούν παραμέτρους εξέτασης από τον μεγάλο Καππαδόκη εκκλησιαστικό Πατέρα μας στην Εξαήμερο. Τέτοια θέματα και συνιστάμενες, είναι η εξέταση της Πρωτολογίας και της Εσχατολογίας με βάση το Μ. Βασίλειο, όπως επίσης και το θέμα της διαλεκτικής μεταξύ άκτιστου και κτιστού, οι σχέσεις μεταξύ Θεού, κόσμου, ανθρώπου και ιστορίας.

1^ο Κεφάλαιο: Ιστορικό Πλαίσιο της εποχής του Μεγάλου Βασιλείου

Ο Βασίλειος γεννήθηκε στην πλούσια ελληνική οικογένεια της Καππαδοκίας του Βασιλείου του Πρεσβυτέρου, και της Εμμέλιας της Καισαρείας, στην Καππαδοκία, περίπου το 330. Οι γονείς του ήταν γνωστοί για την ευσεβεία τους. Ο παππούς του από τη μητέρα του ήταν χριστιανός μάρτυρας, εκτελέστηκε τα χρόνια πριν από το διάταγμα περί ανεξιθρησκείας του Κωνσταντίνου Α΄. Η ευσεβής πατρική γιαγιά του, η Μακρίνα, οπαδός του Γρηγορίου Θαυματουργού (που είχε ιδρύσει την κοντινή εκκλησία της Νεοκαισάρειας), μεγάλωσε τον Βασίλειο και τα τέσσερα αδέρφια του (που επίσης σήμερα τιμούνται ως άγιοι): Μακρίνα η νεότερη, Ναυκράτιος, Πέτρος Σεβαστείας, και Γρηγόριος Νύσσης.¹²

Ο Βασίλειος έλαβε πιο επίσημη εκπαίδευση στην Καισάρεια Μαζάκα στην Καππαδοκία (σύγχρονη Καισάρεια) γύρω στα 350–51. Εκεί γνώρισε τον Γρηγόριο το Ναζιανζηνό. Ο Γρηγόριος πήγε στην Αλεξάνδρεια, ενώ ο Βασίλειος στην Κωνσταντινούπολη για περαιτέρω σπουδές, συμπεριλαμβανομένων των διαλέξεων του Λιβανίου. Οι δυο τους αργότερα συναντήθηκαν ξανά στην Αθήνα και έγιναν γρήγορα φίλοι. Εκεί συνάντησαν έναν συμφοιτητή τους που θα γινόταν αυτοκράτορας Ιουλιανός ο Αποστάτης. Ο Βασίλειος έφυγε από την Αθήνα το 356 και μετά από ταξίδια στην Αίγυπτο και τη Συρία, επέστρεψε στην Καισάρεια. Για περίπου ένα χρόνο άσκησε τη δικηγορία και δίδαξε ρητορική.¹³

Η ζωή του Βασιλείου άλλαξε ριζικά αφού συνάντησε τον Ευστάθιο Σεβαστείας, ένα χαρισματικό επίσκοπο και ασκητή. Εγκαταλείποντας τη νομική και διδακτική του καριέρα, ο Βασίλειος αφιέρωσε τη ζωή του στον Θεό. Σε ένα γράμμα περιέγραψε την πνευματική του αφύπνιση: «Είχα χάσει πολύ χρόνο σε ανοησίες και πέρασα σχεδόν όλη μου τη νεότητα σε μάταιες προσπάθειες και αφοσίωση στις διδασκαλίες μιας σοφίας που ο Θεός είχε κάνει ανόητη. Ξαφνικά,

¹² Ευθυμίου Χρ., *Ο Μέγας Βασίλειος οικουμενικός διδάσκαλος – πρόμαχος της αλήθειας*, ανάπτυπο εκ του Τόμου Κωνσταντίνος Δωρ. Μουρατίδης, Προμάχος Ορθοδοξία, [χ.ο.], Αθήνα, 2004, σελ. 13

¹³ Στο ίδιο σελ. 15

ξύπνησα από έναν βαθύ ύπνο. Είδα το υπέροχο φως της ευαγγελικής αλήθειας και αναγνώρισα το τίποτα της σοφίας των πριγκίπων αυτού του κόσμου».¹⁴

Μετά τη βάπτισή του, ο Βασίλειος ταξίδεψε το 357 στην Παλαιστίνη, την Αίγυπτο, τη Συρία και τη Μεσοποταμία ερχόμενος σε επαφή με ασκητές και μοναχούς. Μοίρασε την περιουσία του στους φτωχούς και για λίγο καιρό μόνασε μόνος του στην ερημιά κοντά στη Νεοκαισάρεια του Πόντου, σε μια περιοχή με την ονομασία Ίριδα. Ο Βασίλειος τελικά συνειδητοποίησε ότι ενώ σεβόταν την ευσέβεια και την προσευχή των ασκητών, η μοναχική ζωή δεν τον καλούσε. Ο Ευστάθιος Σεβαστείας, ένας εξέχων επίσκοπος και ασκητής που καταγόταν από την περιοχή της Άγκυρας, κοντά στον Πόντο, είχε καθοδηγήσει τον Βασίλειο. Ωστόσο, τελικά οι δύο τους θα είχαν στην πορεία διαφορές μεταξύ τους, ως προς το δόγμα.¹⁵

Ο Βασίλειος αντίθετα ένιωθε να προσελκύεται από την κοινόχρηστη θρησκευτική ζωή και μέχρι το 358 συγκέντρωσε γύρω του μια ομάδα ομοϊδεατών μαθητών, συμπεριλαμβανομένου του αδελφού του Πέτρου. Μαζί ίδρυσαν έναν μοναστικό οικισμό στο κτήμα της οικογένειάς του κοντά στην περιοχή με την ονομασία Ανέσιον κοντά στη συμβολή των ποταμών Λύκου και Ίριδας. Η χήρα μητέρα του Αιμιλία, η αδελφή του Μακρίνα και αρκετές άλλες γυναίκες, προσχώρησαν στον Μέγα Βασίλειο και αφοσιώθηκαν σε ευσεβείς ζωές προσευχής και φιλανθρωπικών έργων (μερικοί ισχυρίζονται ότι η αδερφή του Μακρίνα ίδρυσε αυτήν την κοινότητα).¹⁶

Εδώ ο Βασίλειος έγραψε για τη μοναστική κοινοτική ζωή. Τα γραπτά του έγιναν κομβικά για την ανάπτυξη των μοναστικών παραδόσεων της Ανατολικής Εκκλησίας. Το 358, ο Βασίλειος κάλεσε τον φίλο του Γρηγόριο τον Ναζιανζηνό να συμμετάσχει μαζί του στο Άνεσι. Όταν τελικά έφτασε ο Γρηγόριος, συνεργάστηκαν πάνω στη *Φιλοκαλία* του Ωριγένη, μια συλλογή έργων του συγκεκριμένου εκκλησιαστικού Πατέρα της πρωτοχριστιανικής εποχής που καταγόταν από την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Πάντως στην πορεία, ο Γρηγόριος αποφάσισε να

¹⁴ Πετρουλάκης Ν.Β., *Μέγας Βασίλειος*, εκδόσεις Ατραπός, Αθήνα, 2000, σελ. 26

¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 28

¹⁶ Στο ίδιο, σελ. 31

επιστρέφει στην οικογένειά του στο Ναζιανζού της κεντρικής Μικράς Ασίας (στην Καππαδοκία).¹⁷

Ο Βασίλειος παρευρέθηκε στη Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης (360 μ.Χ.). Αρχικά τάχθηκε με τον Ευστάθιο και τους Ομοούσιους, μια παράταξη που δίδασκε ότι ο Υιός ήταν παρόμοιος με τον Πατέρα. Οι Ομοούσιοι αντιτάχθηκαν στον Αρειανισμό του Ευνομίου και ο Βασίλειος εμφανίστηκε ισχυρός υποστηρικτής του Συμβόλου της Πίστεως της Νίκαιας.¹⁸

Το 362, ο επίσκοπος Αντιοχείας Μελέτιος χειροτόνησε τον Βασίλειο ως διάκονο. Ο Ευσέβιος κάλεσε τότε τον Βασίλειο στην Καισάρεια και τον χειροτόνησε ως πρεσβύτερο της Εκκλησίας εκεί το 365. Οι εκκλησιαστικές παρακλήσεις και όχι οι επιθυμίες του Βασιλείου άλλαξαν έτσι την καριέρα του.¹⁹

Ο Βασίλειος και ο Γρηγόριος Ναζιανζός πέρασαν τα επόμενα χρόνια καταπολεμώντας την αίρεση του Αρειανισμού, η οποία απειλούσε να διχάσει τους Χριστιανούς της Καππαδοκίας.²⁰ Στις δημόσιες συζητήσεις, υπό την προεδρία των εκπροσώπων του αυτοκράτορα Βάλεντα, ο Γρηγόριος και ο Βασίλειος αναδείχθηκαν θριαμβευτές.

Αυτή η επιτυχία επιβεβαίωσε τόσο για τον Γρηγόριο όσο και για τον Βασίλειο ότι το μέλλον τους ήταν στη διοίκηση της Εκκλησίας. Ο Βασίλειος ανέλαβε στη συνέχεια την επισκοπική διοίκηση της πόλης της Καισάρειας. Ο Ευσέβιος αναφέρεται ότι ζήλευε τη φήμη και την επιρροή που ανέπτυξε ο Βασίλειος γρήγορα και επέτρεψε στον Βασίλειο να επιστρέψει στον αναχωρητισμό, με τον οποίο είχε ασχοληθεί παλαιότερα. Αργότερα, όμως, ο Γρηγόριος έπεισε τον Βασίλειο να επιστρέψει. Ο Βασίλειος το έκανε και έγινε ο επίσκοπος της τοπικής εκκλησίας της Καισαρείας.²¹

¹⁷ Rousseau Ph., *Basil of Caesarea*, University of California Press, Berkeley, 1994, σελ. 70

¹⁸ Costache D., (2010). Christian Worldview: Understandings from St. Basil the Great. *Phronema*, 20: 21-56

¹⁹ Ευθυμίου Χρ., *Ο Μέγας Βασίλειος οικουμενικός διδάσκαλος – πρόμαχος της αλήθειας*, ανάπτυπο εκ του Τόμου Κωνσταντίνος Δωρ. Μουρατίδης, Προμάχος Ορθοδοξία, [χ.ο.], Αθήνα, 2004, σελ. 26

²⁰ Παπαδόπουλος Στ. Γ., *Μέγας Βασίλειος: βίος και θεολογία*, [χ.ο.], Αθήνα, 1981, σελ. 54

²¹ Στο ίδιο, σελ. 57

Το 370, ο Ευσέβιος πέθανε και ο Βασίλειος επιλέχθηκε να τον διαδεχθεί, και χειροτονήθηκε επίσκοπος στις 14 Ιουνίου 370. Η νέα του θέση ως επισκόπου Καισαρείας του έδωσε επίσης τις εξουσίες του έξαρχου του Πόντου και μητροπολίτη πέντε γειτονικών διοικητικών περιοχών, πολλοί από τους οποίους είχαν αντιταχθεί στις εκλογές για τον διάδοχο του Ευσέβιου. Τότε ήταν που οι μεγάλες δυνάμεις του κλήθηκαν σε δράση. Αν και θερμόαιμος και ενίοτε ίσως και κάπως αυταρχικός, ο Βασίλειος ήταν επίσης γενναιόδωρος και συμπαθής. Οργάνωσε προσωπικά και το μοίρασμα τροφίμων στους φτωχούς κατά τη διάρκεια ενός λιμού μετά από μια ξηρασία.²²

Οι επιστολές του δείχνουν ότι εργάστηκε ενεργά για την ένταξη στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο ατόμων περιθωριοποιημένων. Τον δείχνουν επίσης να ενθαρρύνει τον κλήρο του να μην μπαίνει στον πειρασμό σχετικά με τον πλούτο ή τη σχετικά εύκολη ζωή ενός ιερέα, και ότι προσωπικά φρόντισε να επιλέγει άξιους υποψηφίους για τον ιερό κλήρο. Είχε επίσης το θάρρος να ασκήσει κριτική στους δημόσιους υπαλλήλους που απέτυχαν στο καθήκον τους να αποδώσουν δικαιοσύνη. Ταυτόχρονα, κήρυττε κάθε πρωί και βράδυ στην εκκλησιαστική επαρχία της δικαιοδοσίας του σε μεγάλες εκκλησίες. Εκτός από όλα τα παραπάνω, έχτισε ένα μεγάλο συγκρότημα λίγο έξω από την Καισάρεια, που ονομάστηκε Βασιλιάδα, το οποίο περιελάμβανε φτωχικό σπίτι, ξενώνα και νοσοκομείο και συγκρίθηκε από τον Γρηγόριο του Ναζιανζού με τα επτά θαύματα του κόσμου.²³

Ο ζήλος του για την ορθοδοξία δεν τον τύφλωσε, με αποτέλεσμα το να αναγνωρίζει πάντα ό, τι ήταν καλό σε έναν αντίπαλο. Ο αυτοκράτορας Βάλεντας, ο οποίος ήταν οπαδός της αρειανικής κακοδοξίας, έστειλε τον κρατικό αξιωματούχο Μόδεστο ώστε να πείσει τον Μέγα Βασίλειο στο να έρθει τουλάχιστον σε συμβιβασμό με την παράταξη των Αρειανών. Η σταθερά αρνητική απάντηση του Βασιλείου ώθησε τον Μόδεστο να πει ότι κανείς δεν του είχε μιλήσει

²² Κιτρομηλίδης Π.Μ., *Ο μέγας Βασίλειος πρότυπον οικουμενικού εκκλησιαστικού ηγέτου*, [χ.ο.], Αθήναι, 1966, σελ. 39

²³ Κωνσταντινίδης Ι.Χρ., *Μέγας Βασίλειος: βίος, έργα, παιδαγωγικά γνώμαι*, [χ.ο.], εν Αθήναις, 1969, σελ. 4

ποτέ πριν με αυτόν τον τρόπο. Ο Βασίλειος απάντησε: «Ίσως δεν είχατε ποτέ να αντιμετωπίσετε έναν επίσκοπο».²⁴

Ο Μόδεστος τότε μάλιστα, επισήμανε στον αυτοκράτορα, ότι κατά την γνώμη του, τίποτα λιγότερο από την βία δεν θα μπορούσε να ωφελήσει τον συγκεκριμένο εκκλησιαστικό Πατέρα. Ο Βάλεντας πάντως, ήταν προφανώς απρόθυμος να προβεί στη χρήση βίας. Εντούτοις, εξέδωσε διαταγές για την απομάκρυνση του Βασιλείου επανειλημμένα, καμία από τις οποίες δεν πέτυχε. Ο Βάλεντας έκανε την εμφάνισή του και προσήλθε όταν ο Βασίλειος τελούσε τη Θεία Λειτουργία στη γιορτή των Θεοφανίων και εκείνη την εποχή εντυπωσιάστηκε τόσο πολύ από τον Βασίλειο που του χάρισε κάποια γη για το κτήριο της Βασιλειάδας. Αυτή η αλληλεπίδραση βοήθησε να καθοριστούν τα όρια της κυβερνητικής εξουσίας στην εκκλησία.²⁵

Ο Βασίλειος έπρεπε τότε να αντιμετωπίσει την αυξανόμενη εξάπλωση του αρειανισμού. Αυτό το σύστημα πεποιθήσεων, το οποίο αρνιόταν ότι ο Χριστός ήταν ουσιαστικός με τον Πατέρα, κέρδισε γρήγορα υποστηρικτές και θεωρήθηκε από πολλούς, ιδιαίτερα από τους πιο εξοικειωμένους στην Αλεξάνδρεια, ότι αποτελούσε απειλή για την ενότητα της εκκλησίας.²⁶

Ο Βασίλειος ήρθε σε επαφές με τη Δύση και με τη βοήθεια του Αθανασίου Αλεξανδρείας προσπάθησε να ξεπεράσει τη δύσπιστη στάση του απέναντι στους Ομοούσιους. Οι δυσκολίες εκείνο το διάστημα είχαν ενταθεί με την εισαγωγή της ερώτησης ως προς την ουσία του Αγίου Πνεύματος. Παρόλο που ο Βασίλειος υποστήριζε αντικειμενικά την ισότητα του Αγίου Πνεύματος με τον Πατέρα και τον Υιό ως προς την θέση και την ουσία Του, ανήκε σε εκείνους, οι οποίοι, καθώς ήταν πιστοί στην ανατολική παράδοση, δεν θα επέτρεπαν την πρόσθεση του όρου «ομοούσιος» και για το Άγιο Πνεύμα στα πλαίσια του Συμβόλου της Πίστεως της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου στη Νίκαια. Γι' αυτό τον λόγο ο Μέγας Βασίλειος είχε

²⁴ Χρήστου Π., *Ο Μέγας Βασίλειος: βίος και πολιτεία, συγγράμματα, θεολογικές σκέψεις*, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη, 1978, σελ. 81

²⁵ Κιτρομηλίδης Π.Μ., *Ο μέγας Βασίλειος πρότυπον οικουμενικού εκκλησιαστικού ηγέτου*, [χ.ο.], Αθήναι, 1966, σελ. 47

²⁶ Meredith A., *The Cappadocians*, St. Vladimir's Seminar Press, Crestwood New York, 1995, σελ. 145

αποτελέσει το στόχο αρκετών επικρίσεων ήδη από το 371. Οι επικρίσεις αυτές είχαν προέλθει από πολλούς ορθόδοξους ζηλωτές, ειδικότερα εκ μέρους πολλών εκ των μοναχών. Σε εκείνη την δύσκολη περίσταση ο Αθανάσιος τον υπερασπίστηκε.²⁷

Ο Βασίλειος πέθανε πριν τελειώσουν οι διαμάχες αναφορικά με το Χριστολογικό ζήτημα αλλά και με το θέμα περί Αγίου Πνεύματος. Έπασχε από ηπατική ανεπάρκεια, ενώ οι υπερβολικές ασκητικές πρακτικές συνέβαλαν επίσης στον πρόωρο θάνατό του. Οι ιστορικοί διαφωνούν για την ακριβή ημερομηνία που πέθανε ο Βασίλειος. Θεωρείται, πως απεβίωσε την Πρωτοχρονιά του 379 μ.Χ. είτε την ακριβώς επόμενη ημέρα.²⁸

Το μεγάλο κτηριακό συγκρότημα που ήταν έξω από τις πύλες της Καισαρείας, η περίφημη «Βασιλειάδα», που χρησιμοποιήθηκε ως φτωχοκομείο, νοσοκομείο και ξενώνας έγινε ένα μόνιμο μνημείο της επισκοπικής φροντίδας του Βασιλείου για τους φτωχούς. Πολλά από τα γραπτά και τα κηρύγματα του Αγίου Βασιλείου, συγκεκριμένα για θέματα σχετικά με το ζήτημα της δικαιοσύνης ως προς την απονομή της και ως προς το θέμα περί διανομής του παραγόμενου πλούτου, εξακολουθούν ακόμα και σήμερα να αποτελούν πολύ σημαντικά διδάγματα για τους Χριστιανούς.²⁹

Τα κυριότερα θεολογικά γραπτά του είναι, το Περί Αγίου Πνεύματος, μια διαυγής και εποικοδομητική έκκληση στη Γραφή και την παλαιοχριστιανική παράδοση (για την απόδειξη της θεότητας του Αγίου Πνεύματος), και η διάψευση της απολογίας του ατίθασου Ευνομίου, που γράφτηκε το 364, τρία βιβλία εναντίον του Ευνομίου της Κυζίκου, του κύριου εκφραστή εκείνου του τύπου του Αρειανισμού που έδινε βαρύτητα στην μη ομοιότητα των ουσιών των τριών

²⁷ Στο ίδιο, σελ. 150

²⁸ Χρήστου Π., *Ο Μέγας Βασίλειος: βίος και πολιτεία, συγγράμματα, θεολογικές σκέψεις*, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη, 1978, σελ. 89

²⁹ Ευθυμίου Χρ., *Ο Μέγας Βασίλειος οικουμενικός διδάσκαλος – πρόμαχος της αλήθειας*, ανάπτυπο εκ του Τόμου Κωνσταντίνος Δωρ. Μουρατίδης, Προμάχος Ορθοδοξία, [χ.ο.], Αθήνα, 2004, σελ. 255

Προσώπων της Αγίας Τριάδος. Τα τρία πρώτα βιβλία της διάψευσης είναι έργο του. η συγγραφή του τέταρτου και πέμπτου βιβλίου θεωρείται γενικά αμφίβολη.³⁰

Ήταν ένας διάσημος ιεροκήρυκας, και πολλές από τις ομιλίες του, συμπεριλαμβανομένης μιας σειράς διαλέξεων για την Εξαήμερο δημιουργία του κόσμου που εξετάζεται στην παρούσα εργασία, όπως επίσης και μια έκθεση του Ψαλτήριου, έχουν διατηρηθεί ως τις μέρες μας, από τα διάφορα έργα του. Ορισμένα εξ αυτών των έργων και Ομιλιών του, όπως αυτή που αναφέρεται κατά της τοκογλυφίας, όπως κι εκείνη που αφορά το θέμα και του λιμού του 368, είναι πολύτιμα για την ιστορία των ηθών κάποιων τοπικών κοινωνιών εκείνης της εποχής.³¹

Αντίστοιχα, κάποια άλλα από τα έργα του, απεικονίζουν την τιμή που αποδίδεται στους μάρτυρες και τα λείψανα. Η ομιλία του που απευθυνόταν προς τους νέους σχετικά με τη μελέτη της αρχαιοελληνικής κλασικής λογοτεχνίας δείχνει ότι επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από την εκπαίδευση που είχε αποκτήσει κατά τη νεότητά του και η οποία τον έμαθε να εκτιμά την προπαιδευτική σημασία των κλασικών. Σε μια από τις Ομιλίες του, περιγράφει – και ίσως αυτή να είναι και μια από τις πρώτες περιγραφές της αφαλάτωσης - πώς οι ναυτικοί στην εποχή του αποκτούν γλυκό νερό κρεμώντας σφουγγάρια πάνω από ένα δοχείο με βραστό θαλασσινό νερό και συλλέγοντας και συμπυκνώνοντας τους υδρατμούς.³²

Από την άλλη μεριά, ως προς την διαδικασία και τον τρόπο ερμηνείας των κειμένων και έργων της Αγίας Γραφής, ο Μέγας Βασίλειος σε μεγάλο βαθμό είχε υιοθετήσει την ερμηνευτική μεθοδολογία του Ωριγένη. Μια μεθοδολογία, η οποία δίνει μεγάλη σημασία στην συμβολική και αλληγορική ερμηνεία των Γραφών και που είχε προβληθεί σε μεγάλο ποσοστό από τον μεγάλο Αλεξανδρινό εκκλησιαστικό Πατέρα κατά την διάρκεια του πρώτου μισού του 2^{ου} αιώνα μ.Χ.³³

³⁰ Blomfield J., "Basil: Letters and Selected Works", in *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Philipp Scharf & Henry Wace (eds.), T&T Clark, Edinburgh, 1999, σ.σ. 71-94

³¹ Στο ίδιο, σελ. 71-94

³² Στο ίδιο, σελ. 71-94

³³ McGuckin J.A., *The Westminster Handbook to Origen*, Westminster John Knox Press, Louisville Kentucky, 2004, σελ. 72

Αυτή η διάσταση ως προς την ερμηνευτική μεθοδολογία που είχε ακολουθήσει ο Μέγας Βασίλειος έναντι των διαφόρων κειμένων της Αγίας Γραφής, είναι κάτι που είχε αποτυπωθεί με ενάργεια σε πολλά από τα έργα του. Είναι, για παράδειγμα, εμφανές στην περίπτωση του έργου του Περί του Αγίου Πνεύματος και όπου μάλιστα ο ίδιος τόνιζε, πως το να προβεί σε μια κυριολεκτική ερμηνεία των διαφόρων κειμένων της Γραφής θα ήταν σαν να κάλυπτε το πραγματικό τους νόημα με το πέπλο του αυστηρού νομικισμού των Ιουδαίων.³⁴

Βέβαια από την άλλη συγχρόνως τόνιζε πως γενικότερα ο θεολόγος και ερμηνευτής της Αγίας Γραφής θα πρέπει πάντα να είναι πολύ προσεκτικός. Κάτι τέτοιο είχε επισημανθεί εκ μέρους του, από την άποψη, πως δεν έπαυαν να υφίστανται και εκείνες οι περιπτώσεις θεολόγων και ερμηνευτών που μπορεί ενίοτε να προέβαιναν σε κάποιες εξαιρετικά ακραίες περιπτώσεις αλληγορικών ερμηνειών. Άλλωστε τόνιζε στα πλαίσια της Εξαήμερου του ο Μέγας Βασίλειος το ότι είχε ο ίδιος μια γενικότερη γνώση των κανόνων της αλληγορικής ερμηνευτικής μεθόδου και μάλιστα κυρίως μέσα από την παρατήρηση του έργου άλλων σχολιαστών. Στα πλαίσια αυτής της γνώσης μέσα από τις σχετικές του παρατηρήσεις όμως, είχε αντιληφθεί, πως υπήρχαν ακόμα και περιπτώσεις υπερβολών, με τις οποίες εν τέλει φαινόταν μερικές φορές να αλλάζει εντελώς το πραγματικό νόημα των θείων Γραφών.³⁵

Πέραν όλων των παραπάνω στοιχείων, εδώ ακόμα θα μπορούσαμε να επισημάνουμε το ότι τα έργα του κατατάσσονται σε 4 κατηγορίες. Η πρώτη είναι αυτή των δογματικών συγγραμμάτων, η δεύτερη αυτή των ασκητικών συγγραμμάτων, η επόμενη είναι η κατηγορία των Ομιλιών και τέλος των κατηγοριών των διαφόρων Επιστολών.³⁶

Αναφορικά με την περίπτωση των δογματικών συγγραμμάτων, μπορούμε να σημειώσουμε τα έργα, Ανατρεπτικός του Απολογητικού του δυσσεβούς Ευνομίου που αποτελείται από τρία βιβλία, και το «Προς Αμφιλόχιον Περί του

³⁴ Μέγας Βασίλειος, Περί του Αγίου Πνεύματος, 3,7

³⁵ Blomfield J., "Basil: Letters and Selected Works", in *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Philipp Scharf & Henry Wace (eds.), T&T Clark, Edinburgh, 1999, σ.σ. 71-94

³⁶ Αλεξίου Ι.Γ., *Αστέρες πολύφωτοι: Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Θεολόγος*, εκδόσεις Ζωή, Αθήνα, 1985, σελ. 22

Αγίου Πνεύματος» Στα λεγόμενα ασκητικά συγγράμματα ανήκουν τα ακόλουθα έργα του: α) Τα Ηθικά (συλλογή 80 ηθικών κανόνων), β) Όροι κατά πλάτος (με ένα σύνολο 55 κεφαλαίων περί γενικών αρχών του μοναχισμού), γ) Όροι κατ' επιτομήν, (περιέχει 313 κεφάλαια που αναφέρονται στην καθημερινή ζωή των μοναχών), δ) Περί Πίστεως, ε) Περί Κρίματος, στ) Περί της εν παρθενία αληθούς αφορίας.³⁷

Κάποια χαρακτηριστικά κείμενα των Ομιλιών του Μεγάλου Βασιλείου, είναι τα ακόλουθα: α) Εις την Εξαήμερον (συλλογή 9 ομιλιών περί της δημιουργίας του κόσμου και του ανθρώπου), β) Εις τους Ψαλμούς (πρόκειται για 18 ομιλίες με αφορμή το περιεχόμενο των Ψαλμών του Δαβίδ), γ) Περί του ουκ εστίν αίτιος του κακού ο Θεός, δ) Περί πίστεως, ε) Κατά Σαββελιανών, Αρείου και Ανομοίων, στ) Προς τους νέους, όπως αν εξ ελληνικών ωφελοίντο λόγων, ζ) Ποτρεπτικός εις το άγιον βάπτισμα, η) Εις το πρόσεχε σεαυτώ, θ) Προς τους πλουτούντας, ι) Εν λιμώ και αυχμώ, ια) Εις την μάρτυρα Ιουλίτταν και περί ευχαριστίας.³⁸

³⁷ Ευθυμίου Χρ., *Ο Μέγας Βασίλειος οικουμενικός διδάσκαλος – πρόμαχος της αλήθειας*, ανάπτυπο εκ του Τόμου Κωνσταντίνος Δωρ. Μουρατίδης, Προμάχος Ορθοδοξία, [χ.ο.], Αθήνα, 2004, σελ. 38

³⁸ Στο ίδιο, σελ. 38

2^ο Κεφάλαιο: Η Δημιουργία του Κόσμου

2.1 Η Δημιουργία του Κόσμου στις τρεις πρώτες ημέρες

Μόλις δημοσιεύθηκε αυτό το έργο του Μεγάλου Βασιλείου, έγινε, μαζί με μια λεπτομερέστερη πραγματεία, γνωστό ως η «Απολογία στην Εξαήμερο», που εν μέρει είχε συμπληρώσει και συμβάλει παράλληλα να κυκλοφορήσει ο αδερφός του Μεγάλου Βασιλείου, δηλαδή ο άγιος Γρηγόριος ο Νύσσης. Το συγκεκριμένο κείμενο, σε κάθε περίπτωση, αποτελεί μια εξαιρετική ερμηνεία (που επίσης διαχρονικά είχε πολύ μεγάλη επιρροή στα πλαίσια του χριστιανικού κόσμου και της Εκκλησίας) αναφορικά με την χριστιανική θεώρηση περί της δημιουργίας του κόσμου.

Όπως σχολίασε ο Γρηγόριος ο Ναζανζιός: «Όποτε χειρίζομαι τη δική του Εξαήμερον και προφέρω τα λόγια αυτού του κειμένου στα χείλη μου, νιώθω σαν να έχω δίπλα μου την ίδια την παρουσία του Δημιουργού και κατανοώ τα έργα της δημιουργίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, και το να νιώθω μεγαλύτερο θαυμασμό για τον Δημιουργό σε σύγκριση με πιο πριν, χρησιμοποιώντας Τον ως δάσκαλό μου κι ως μοναδικό μέσο όρασης και κατανόησης».³⁹

Οι Ομιλίες παρουσιάζουν ενδιαφέρον εντός του συνολικού πλαισίου της χριστιανικής οικειοποίησης μοτίβων της ελληνικής φιλοσοφίας. Εδώ κάποιος μπορεί να ανακαλύψει το πώς ένας καλλιεργημένος επίσκοπος κατόρθωσε να ερμηνεύσει ωστόσο περίπλοκες θεολογικές έννοιες και χωρία της Αγίας Γραφής, καθιστώντας τα κατανοητά για ένα ευρύτερο κοινό. Πάντως, είναι χαρακτηριστικό πως οι σχετικές του αναλύσεις δεν ήταν πάντα απόλυτα κατανοητές από όλους τους πιστούς. Και αυτό φαίνεται από τα πολυάριθμα παράπονα που έλαβε από το ίδιο το δικό του εκκλησίασμα.⁴⁰

Να σημειώσουμε ότι οι σχετικές αναλύσεις και ερμηνείες του, σε μεγάλο βαθμό φαίνεται να είναι αντίστοιχες με εκείνες του Ωριγένη, του μεγάλου Πατέρα της Εκκλησίας του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. που καταγόταν από την Αλεξάνδρεια. Πιο

³⁹ Gr. Naz. Or. 43.67 (PG 36.585), trans. Pelikan, J. (1993), 7

⁴⁰ O'Brien C.,

συγκεκριμένα, ο Βασίλειος είναι ένας ερμηνευτικός μαθητής του Ωριγένη, ο οποίος χρησιμοποιεί την τριπλή βιβλική του μέθοδο ερμηνείας και συμερίζεται επίσης την ασκητική του κατανόηση για το έργο της ερμηνείας. Ο Βασίλειος όμως δεν είναι δουλκός μιμητής. Μέχρι το τέλος της ζωής του, στις Ομιλίες του στην Εξαήμερο, είχε προσπαθήσει να είναι πολύ προσεκτικός σχετικά με μεταφορικές ερμηνείες της Γραφής. Κι αυτό δεδομένου ότι απευθυνόταν κυρίως σε μια μάζα Χριστιανών, οι οποίοι δεν είχαν τόσο υψηλή μορφωτική στάθμη και που αποτελούσαν το μεγαλύτερο μέρος του ακροατηρίου του. Τέτοιες ερμηνείες, έχει μάθει, ότι μπορούν να γίνουν αφορμή για να αναδειχθεί μια αίρεση που μπορεί εύκολα να παραπλανήσει τους απλούς ανθρώπους και πιστούς.⁴¹

Ομοίως, είναι επιφυλακτικός, αν και όχι εντελώς απρόθυμος, ως, προς την αρχή του Ωριγένη ότι ορισμένα χωρία της Αγίας Γραφής δεν πρέπει να ερμηνεύονται κυριολεκτικά γιατί κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε παραλογισμό. Αυτές οι διαφορές δεν συνιστούν παραίτηση από την ερμηνευτική του Ωριγένη, αλλά μάλλον μια εξέλιξη μέσα στο ίδιο ερμηνευτικό σύστημα. Και ο Ωριγένης και ο Βασίλειος αναγνωρίζουν, τουλάχιστον ως θέμα θεωρίας, ότι οι μεταφορικές ερμηνείες προορίζονται για περισσότερα προχωρημένους και «τέλειους» Χριστιανούς, ενώ οι απλοί Χριστιανοί οικοδομούνται από το απλό, κυριολεκτικό νόημα της Γραφής. Αυτήν την αρχή εφαρμόζει ο Βασίλειος όταν αποφεύγει την αλληγορική ερμηνεία στις εξαήμερες ομιλίες του.⁴²

Ένα σημείο σύγκρουσης μεταξύ της κοσμολογίας πολλών πρώτων χριστιανών, συμπεριλαμβανομένων και των δύο Πατέρων της Εκκλησίας, ήταν η επικρατούσα κοσμολογία των φυσικών φιλοσόφων το αν η ύλη (ύλη) είναι κτιστή ή μη. Το φιλοσοφικό υπόβαθρο αυτής της διαμάχης είναι ευρέως διαδεδομένο και αφορά την κατανόηση της ύλης που ανάγεται στον Αριστοτέλη, ο οποίος έκανε μια θεωρητική διάκριση μεταξύ της ύλης αυτής καθεαυτής (που ονομάζεται «πρωταρχική» ή «πρωταρχική ύλη»), η οποία είναι άμορφη και δεν έχει απολύτως καμία ποιότητα και των μορφών που παίρνει η ύλη σε πραγματικά πράγματα. Και

⁴¹ Χρήστου Π., *Ο Μέγας Βασίλειος: βίος και πολιτεία, συγγράμματα, θεολογικές σκέψεις*, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη, 1978, σελ. 109

⁴² Στο ίδιο, σελ. 108

ο Ωριγένης και ο Βασίλειος το δέχονται αυτό σαν θεωρία, αλλά απορρίπτουν το υπονοούμενο ότι η πρωτογενής ύλη είναι επομένως άκτιστη, με μόνο μορφές που έρχεται και παύει να υπάρχει. Ο Α. Η. Armstrong, λαμβάνοντας κατά γράμμα μια φράση του Basil, το υποστήριξε. Ο Βασίλειος απορρίπτει αυτή τη θεωρία.⁴³

Η προβολή της διαδικασίας, αναφορικά με την δημιουργία του κόσμου, από το Μ. Βασίλειο, μπορούμε να σημειώσουμε, πως γίνεται ξεκάθαρα με βάση την ίδια την Γένεση ως οδηγό του. Δεν είναι τυχαίο το ότι προβαίνει εξ αρχής στην χρήση της πρώτης φράσης που μπορούμε να δούμε στα πλαίσια της Γένεσης, όπου σημειώνεται ενδεικτικά το γνωστό: «ΕΝ ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν».⁴⁴

Με αφορμή την εναρκτήρια φράση όλης της Αγίας Γραφής, επισημαίνει με έμφαση ότι από τη στιγμή που αρχίζει κάποιος να κάνει αναφορές στα θέματα σχετικά με το πώς δημιουργήθηκαν όλα αυτά που βλέπουμε τριγύρω μας στον κόσμο και τη φύση, είναι ταυτόχρονα ανάγκη και το να επισημάνει και το ποιος είναι ο Δημιουργός τους. Βέβαια εδώ υπεισέρχεται έντονα και η παράμετρος εκείνη που έχει να κάνει με την ανάγκη ύπαρξης ενός είδους αγνότητας και ηθικότητας στην ψυχή των ανθρώπων εκείνων που καλούνται να ακροαστούν αυτή την αλήθεια, αναφορικά με την δημιουργία του κόσμου από το Θεό. Κι αυτό, ώστε να μπορέσει να εισχωρήσει ακόμα περισσότερο στα βάθη και τις σημαντικότερες πτυχές μιας τέτοιας αλήθειας.⁴⁵

Μάλιστα, η δημιουργία ακόμα και των πιο βασικών και στοιχειωδών πραγμάτων μέσα στον κόσμο και το σύμπαν, είναι κάτι που ευθύς εξ αρχής γίνεται εκ μέρους του Θεού με απόλυτη τάξη. Αυτό σημαίνει, κατά τον Μ. Βασίλειο, πως τίποτα μες στη φύση και τον κόσμο δεν είναι άναρχο. Εν προκειμένω, ο μεγάλος εκκλησιαστικός Πατέρας του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. δεν διστάζει να προβεί και στη χρήση μιας αλληγορικής εικόνας εδώ. Πιο συγκεκριμένα, τονίζει το ότι ο τεχνίτης που

⁴³ Armstrong A.H., "The Theory of the Non-existence of Matter in Plotinus and the Cappadocians," *Studia Patristica* 5 (1962): 427-29

⁴⁴ Γεν. 1,1

⁴⁵ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 25

φτιάχνει κεραμικά αντικείμενα, έχοντας πάντα μία και την αυτή τέχνη, κατασκευάζει αναρίθμητα σκεύη και αυτό εξάλλου, χωρίς την ίδια στιγμή, να υφίσταται η εξάντληση της τέχνης ή της δύναμής του. Κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο, και ο δημιουργός αυτού του σύμπαντος, διαθέτει μια τεράστια δημιουργική δύναμη, η οποία μάλιστα, δεν είναι ισομεγέθης με την περίπτωση ενός μόνου κόσμου (εδώ ο Μέγας Βασίλειος ίσως έμμεσα αποδέχεται βασικά την ύπαρξη περισσότερων του ενός συμπάντων, κατά τα πρότυπα επίσης και σύγχρονων κοσμολογικών επιστημονικών θεωρήσεων). Μάλιστα, η δημιουργική δύναμη του Θεού -Δημιουργού είναι τέτοια, ώστε μόνο με την δύναμη ενός νεύματος, κατόρθωσε εν γένει να τα φέρει όλα στη ζωή και να δημιουργήσει το σύμπαν.⁴⁶

Μια πάρα πολύ βασική παράμετρος που είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την διαδικασία της δημιουργίας του κόσμου από το Θεό, ήδη ακόμα και από την πρώτη ημέρα της Δημιουργίας, είναι ό, τι δημιουργείται από τον Ίδιο, γίνεται έτσι, ώστε να διακρίνεται όσο το δυνατόν περισσότερο από τα στοιχεία της τάξης και της αρμονίας. Κάτι τέτοιο, επί παραδείγματι, με την περίπτωση των διαφόρων τρόπων με τους οποίους κινούνται τα διάφορα ουράνια σώματα.

Χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα λόγια του στα πλαίσια της Α΄ Ομιλίας του μέσα από την Εξαήμερο, όπου επισημαίνει: «Αλλά παρόλον ότι διαφεύγει την αντίληψή μας, εις την πραγματικότητα, αυτός που περικλείει μέσα εις μίαν γραμμή με ορισμένο κέντρο και ορισμένο άνοιγμα του διαβήτου, οπωσδήποτε από κάποιο σημείο αρχίζει. Έτσι λοιπόν, και εις σε, το ότι τα σώματα τα κινούμενα κυκλικώς επανέρχονται εις την προηγούμενην των θέση και το ότι η κίνησις των είναι ομαλή και δε διακόπτεται από κανέναν παρεμβαλλόμενο εμπόδιο, δεν πρέπει να σου δημιουργήσει την πεπλανημένη εντύπωση, ότι ο κόσμος είναι χωρίς αρχήν και τέλος».⁴⁷

Μάλιστα, σε αυτό το σημείο, ο Μέγας Βασίλειος δεν διστάζει να παραθέσει και δυο χωρία μέσα από την Αγία Γραφή, προς επίρρωση όλων όσων λέει (στοιχείο άλλωστε, το οποίο συγχρόνως αποτέλεσε διαχρονικά βασική ερμηνευτική μέθοδο

⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 31

⁴⁷ Στο ίδιο, σελ. 33

όλων των Πατέρων της Εκκλησίας). Το ένα εξ αυτών, είναι συγκεκριμένα, το Α΄ Κορ. 7,31, όπου λέει ο απόστολος Παύλος προς την τοπική εκκλησία της Κορίνθου: «καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ ὡς μὴ καταχρώμενοι· παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου».⁴⁸ στο ίδιο αυτό πλαίσιο, είναι δυνατόν να συμπεριλάβουμε άλλωστε και ένα χωρίο από το Κατά Ματθαίον ευαγγέλιο, συγκεκριμένα το Ματθ. 24,35, όπου λέγεται: «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι». Αυτά τα δυο χωρία, , είναι χαρακτηριστικά, αναφορικά με την αιωνιότητα του ίδιου του Θεού, ακόμα και αν κάποτε παρέλθει και εξαφανιστεί το παρόν σύμπαν.

Θα λέγαμε, εν τω μεταξύ, πως μια πολύ ενδιαφέρουσα παράμετρος, που αναδεικνύεται μέσα από την επιμονή του Μ. Βασιλείου να υπέρ -αναλύσει την πρώτη φράση στο βιβλίο της Γένεσις, «ΕΝ ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», είναι το να αναδείξει εν γένει την αιωνιότητα του Θεού – Πατρός. Αυτό το στοιχείο αποτυπώνεται μέσα από το σκεπτικό του, πως με το «εν αρχή» ούτως ή άλλως, πριν από την δημιουργία του κόσμου, υπήρχε γενικότερα κάτι άλλο. Υπήρχε κάτι, το οποίο μπορούμε να το εννοήσουμε από θεωρητική άποψη, ωστόσο αυτό, όπως επισημαίνει ο Μ. Βασίλειος, είχε παραμείνει ανιστόρητο, καθώς δεν είχε φανερωθεί δηλαδή, πλήρως στο ανθρώπινο γένος και στην ανθρώπινη διάνοια. Αυτό όμως, δεν σημαίνει, πως δεν φανερώθηκε σταδιακά στην πορεία.⁴⁹

Η διάσταση, εν τω μεταξύ, της δημιουργίας του φωτός, κατά την διάρκεια της πρώτης ημέρας της δημιουργίας στην Γένεση αναφέρεται ως ακολούθως: «καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς. καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ὅτι καλόν· καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ὅτι καλόν· καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους. καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία»,⁵⁰ είναι ταυτόχρονα κάτι που για τον Μ. Βασίλειο συνδέεται άμεσα και με τη δημιουργία μιας σειράς διαφόρων νοητῶν ὄντων που είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τον κόσμο

⁴⁸ Α΄ Κορ. 7,31

⁴⁹ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α΄1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 37

⁵⁰ Γεν. 1, 3-5

του φωτός. Τον βλέπουμε να αναφέρει σε κάποιο σημείο του κειμένου του, για παράδειγμα: «εις την κατάστασιν αυτήν έπλασε δημιουργήματα, το νοητόν φως που στολίζει την μακαριότητα των αγαπώντων τον Κύριον, τας λογικάς και αοράτους φύσεις και όλον τον αρμονικό κόσμο των νοητών, όσα υπερβαίνουν την διάνοιάν μας, όσων δεν είναι δυνατόν να συλλάβωμεν ούτε τας ονομασίας. Αυτά απαρτίζουν την ουσίαν του αοράτου κόσμου».⁵¹

Για άλλη μια φορά ο Μ. Βασίλειος προβαίνει στην χρήση συγκεκριμένων αποσπασμάτων και χωρίων μέσα κυρίως από την Καινή Διαθήκη, ώστε να αναδείξει την εγκυρότητα της ερμηνευτικής του προσέγγισης. Αναφέρεται σε χωρία μέσα από μια σειρά επιστολών του αποστόλου Παύλου, όπως είναι το Κορ. 1,16, όπου λέγεται: «ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται·». Μια άλλη περίπτωση χωρίου από Παύλεια επιστολή, είναι και το Ρωμ. 8,38, όπου διαβάζουμε χαρακτηριστικά: «πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος οὔτε ζωὴ οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχαὶ οὔτε δυνάμεις οὔτε ἐνεστώτα οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθος οὔτε τις κτίσις ἐτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρῖσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν».⁵²

Πέραν όλων των παραπάνω στοιχείων είναι ενδεικτικό, πως μέσα από την αναφορά περί του ότι ο Θεός στην αρχή δημιούργησε τον ουρανό και τη γη, ο Μ. Βασίλειος τονίζει, πως εδώ αναδεικνύεται το στοιχείο της δημιουργίας των δυο βασικότερων στοιχείων γενικότερα του σύμπαντος κόσμου. Των στοιχείων εκείνων, που συνιστούν τα άκρα της δημιουργίας και όλης της φύσης. Είναι χαρακτηριστικό, πως η προτεραιότητα, ως προς την σχετική αναφορά, υφίσταται εδώ στην περίπτωση του ουρανού, στοιχείο ενδεικτικό, κι ως προς το ότι

⁵¹ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικαί Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 39

⁵² Ρωμ. 8,38

αποδίδονται τα πρεσβεία της γενέσεως, τη στιγμή που η γη έρχεται δεύτερη κατά σειρά.⁵³

Μάλιστα, μέσα από την συγκεκριμένη επισήμανσή του, θα σημειώσει και την σταθερή πίστη που υπήρχε ήδη ακόμα και από την εποχή της αρχαιότητας, σχετικά με την δημιουργία ουρανού και γης, δημιουργήθηκαν παράλληλα και τα τέσσερα βασικά στοιχεία του σύμπαντος: το πυρ, ο αέρας, η γη και το νερό. Πρόκειται για μια θεώρηση, την οποία πολλούς αιώνες νωρίτερα άλλωστε είχε παρουσιάσει και ο Εμπεδοκλής από τον Ακράγαντα, πυθαγορικός φιλόσοφος του πέμπτου αιώνα π.Χ..⁵⁴

Η σχετική επισήμανση περί των τεσσάρων βασικών και θεμελιωδών στοιχείων του σύμπαντος, προσφέρει εδώ στον εκκλησιαστικό Πατέρα την ευκαιρία του να προβεί και σε μια σχετική ανάλυση, ως προς την κίνηση και των ποικίλων σωμάτων και στοιχείων της ύλης, σε συνάρτηση με τον ουρανό ή τη γη αντιστοίχως. Λέει κάπου π.χ. ο Μ. Βασίλειος ότι: «Έπειτα βέβαια, όπως ο ουρανός εκ φύσεώς του κατέχει την υψηλότεραν θέσιν, έτσι και η γη κατέχει την χαμηλότεραν. Διότι εκ φύσεως μεν προς τον ουρανόν ανυψώνονται τα ελαφρά σώματα, προς δε την γην καταπίπτουν τα βαρέα».⁵⁵

Σχετικά με το ζήτημα, εν τω μεταξύ, των κινήσεων των διαφόρων σωμάτων σε σχέση με τη γη ή τον ουρανό, μπορούμε να παρατηρήσουμε, ότι στην ουσία κινείται σε ένα επίπεδο παρόμοιο με εκείνο του Αριστοτέλη. Μια τέτοια προσέγγιση που έχει ως πηγή την σχετική θεωρία του Αριστοτέλη μέσα από το έργο του «Περί Ουρανού», παρουσιάζει, εν προκειμένω, μέσα από τις αναφορές του, την παρουσία ύδατος κάτω από τη γη (στο υπέδαφος) ή αντίστοιχα και με τις αναφορές του ως προς την ύπαρξη όγκων νερού πάνω σε διάφορα σημεία της επιφάνειας της γης.⁵⁶

⁵³ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 47

⁵⁴ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 8,76

⁵⁵ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 49

⁵⁶ Στο ίδιο, σελ. 51

Πάντως, μια πάρα πολύ σημαντική συνισταμένη, αναφορικά με τις αναλύσεις που κάνει σε αυτήν την πρώτη Ομιλία του κειμένου του, είναι ότι κι αυτός αναγνωρίζει, ως κέντρο όλου του σύμπαντος τον πλανήτη γη. Αυτή η πεποίθησή του είναι συνδεδεμένη με τα όσα ήδη είχε σημειώσει και αναλύσει μερικούς αιώνες πριν (προς τα τέλη περί της κλασικής εποχής) ο Αριστοτέλης στο έργο του *Περί Ουρανού*. Η σχετική επισήμανση του αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου, ως προς αυτό το θέμα έχει ως εξής: «μη τὸ μέσον ἔχουσα, ἣ πέφυκε κινεῖσθαι καὶ νῦν. Τὸ μὲν οὖν ἀπορούμενον τοῦτ' ἔστιν· ἰδεῖν δ' οὐ χαλεπὸν μικρὸν ἐπιτείναντας, καὶ διελόντας πῶς ἀξιοῦμεν ὅποσον οὖν μέγεθος φέρεσθαι πρὸς τὸ μέσον, βάρος ἔχον. Δῆλον γὰρ ὡς οὐχὶ μέχρι τοῦ ἄψασθαι τοῦ κέντρου τὸ ἔσχατον, ἀλλὰ δεῖ κρατεῖν τὸ πλεον ἕως ἂν λάβῃ τῷ αὐτοῦ μέσῳ τὸ μέσον· μέχρι τούτου γὰρ ἔχει τὴν ῥοπήν. Οὐδὲν τοίνυν τοῦτο διαφέρει λέγειν ἐπὶ βώλου καὶ μορίου τοῦ τυχόντος ἢ ἐπὶ ὅλης τῆς γῆς· οὐ γὰρ διὰ μικρότητα ἢ μέγεθος εἴρηται τὸ συμβαῖνον, ἀλλὰ κατὰ παντὸς τοῦ ῥοπήν ἔχοντος ἐπὶ τὸ μέσον.

Ἵστε εἴτε ὅλη ποθὲν ἐφέρετο εἴτε κατὰ μέρος, ἀναγκαῖον μέχρι τούτου φέρεσθαι ἕως ἂν πανταχόθεν ὁμοίως λάβῃ τὸ μέσον, ἀνισαζομένων τῶν ἐλαττόνων ὑπὸ τῶν μειζόνων τῇ προώσει τῆς ῥοπῆς. Εἴτ' οὖν ἐγένετο, τοῦτον ἀναγκαῖον γενέσθαι τὸν τρόπον, ὥστε φανερόν ὅτι σφαιροειδῆς ἡ γένεσις αὐτῆς, εἴτ' ἀγένητος αἰεὶ διατελεῖ μένουσα, τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχειν ὄνπερ κἂν εἰ γιγνομένη τὸ πρῶτον ἐγένετο. Κατὰ τοῦτόν τε δὴ τὸν λόγον ἀναγκαῖον εἶναι τὸ σχῆμα σφαιροειδὲς αὐτῆς, καὶ ὅτι πάντα φέρεται τὰ βαρέα πρὸς ὁμοίας γωνίας, ἀλλ' οὐ παρ' ἄλληλα· τοῦτο δὲ πέφυκε πρὸς τὸ φύσει σφαιροειδές. Ἡ οὖν ἐστὶ σφαιροειδῆς, ἣ φύσει γε σφαιροειδῆς. Δεῖ δ' ἕκαστον λέγειν τοιοῦτον εἶναι ὃ φύσει βούλεται εἶναι καὶ ὑπάρχειν, ἀλλὰ μὴ ὃ βία καὶ παρὰ φύσιν».⁵⁷

Σε συνάρτηση με αυτές τις παραπάνω επισημάνσεις από τον Αριστοτέλη, και ο Μ. Βασιλείος τονίζει μες στο κείμενο του, ότι: «Μην απορήσεις λοιπόν, διατί η γη δεν πίπτει πουθενά, αφού έχει φυσική θέση αυτήςτο κέντρον. Επομένως είναι αναπότρεπτος ανάγκη αν μένει εις την θέση της, παρά να εξέρχεται από την θέση της κινούμενη παρά τους φυσικούς νόμους. Αλλά αν κανένα από αυτά που είπα σου

⁵⁷ Αριστοτέλους, Περί Ουρανού, 297b

φαίνεται, ότι είναι άξιο πίστεως, μετέφερε το θαυμασμό σου εις τη σοφία του Θεού που τα ετακτοποίησε όλα έτσι». ⁵⁸

Θα πρέπει να τονιστεί, πως, η αναφορά στα πλαίσια της Β΄ Ομιλίας της Εξαήμερου, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την δημιουργία του φωτός που διαχωρίζεται από το σκότος. Αυτό ακριβώς, όπως επισημαίνεται σχετικά και από το ίδιο το κείμενο της Γένεσις, είναι κάτι, το οποίο συνακόλουθα σημαίνει και την ύπαρξη πλέον της ημέρας και της νύκτας μες στον κόσμο. Άλλωστε, τονίζεται κάπου χαρακτηριστικά: «καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ὅτι καλόν· καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ὅτι καλόν· καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους. 5 καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία». ⁵⁹

Επίσης, είναι ενδιαφέρουσα και η σχετική ερμηνεία που δίνεται, σχετικά και με την φράση στην αρχή του πρώτου κεφαλαίου της Γένεσις, όπου λέγεται, πως η γη ήταν αόρατη και ακατασκευάστη. Η ερμηνεία συγκεκριμένα, η οποία δίνεται σε αυτό το σημείο, είναι πως αφενός μεν, ακόμα η γη δεν είχε επάνω της φυτά, βλάστηση, αλλά και ζώα κι αφετέρου πως ακόμα δεν είχε πλαστεί το ανθρώπινο ον, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ακόμα η θέασή της από το τελευταίο.

Επίσης και οι σχετικές αναφορές και επισημάνσεις, ως προς το ζήτημα περί της κυριαρχίας του σκότους πάνω από την άβυσσο που υπήρχε ακόμα, φαίνεται να έχει μια βαθύτερη θεολογική και πνευματική σημασία. Έχει έναν βαθύτερο συμβολισμό, ο οποίος έχει να κάνει με την ύπαρξη των δυνάμεων του κακού. Λαμβάνοντας υπόψη, ότι το φως είναι κάτι που εκφράζει τον ίδιο το Θεό, είναι φυσιολογικό αντιστοίχως από την άλλη να εκφράζεται το κακό που είναι μια αντίθετη και αντίθετη δύναμη, από το καλό. Υπό αυτό το πρίσμα, ταυτόχρονα το

⁵⁸ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α΄1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 57

⁵⁹ Γεν. 1,4

σκότος είναι και μια δύναμη συνυφασμένη και με το θάνατο, την αμαρτία, την παρακμή και την πτώση.⁶⁰

Ως προς τις αναφορές του για τη δεύτερη ημέρα της Δημιουργίας του κόσμου, προβαίνει σε σχετικές αναλύσεις, στα πλαίσια της Γ΄ Ομιλίας του. Για άλλη μια φορά έχει ως αφετηρία της την αντίστοιχη φράση μέσα από το κείμενο της Γένεσις όπου λέγεται: «Και είπεν ο Θεός. Γεννηθήτω στερέωμα εν μέσω του ύδατος και έστω διαχωρίζον ανά μέσον ύδατος και ύδατος».⁶¹

Είναι χαρακτηριστικό, πως, μια τέτοια αναφορά μέσα από την Αγία Γραφή, δεν παύει να είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το ότι έτσι αρχίζει να παρουσιάζεται με έναν πιο συγκεκριμένο τρόπο και τους λόγους, για τους οποίους ο Θεός προβαίνει σε διάφορες συγκεκριμένες κινήσεις, κατά την διάρκεια της δημιουργίας του κόσμου. Εδώ, για παράδειγμα, είναι το στοιχείο του διαχωρισμού ανάμεσα στα διάφορα αρχέγονα ύδατα του κόσμου και της δημιουργίας.⁶²

Εδώ ταυτόχρονα, αναδεικνύεται και το σκεπτικό, αναφορικά με το ότι όταν γίνεται μες στη Γένεση αναφορά στα σχετικά με το στερέωμα, το τελευταίο, σύμφωνα με το Μέγα Βασίλειο, δεν διακρίνεται από τον ουρανό. Μάλιστα, ενώ ο Μέγας Βασίλειος προβαίνει συγχρόνως και σε μια σαφή αναφορά περί ταύτισης μεταξύ στερεώματος και ουρανού, προκειμένου, να αναδείξει παράλληλα την αδιάλειπτη παρουσία και ενότητα του ίδιου του Θεού με το σύμπαν, αντιπαραθέτει αυτή την ιδέα με εκείνη αρχαίων φιλοσόφων, οι οποίοι θεωρούσαν, πως η έννοια περί ουρανού δεν είναι ενιαία για όλο το σύμπαν και πως επίσης το στερέωμα είναι κάτι το πεπερασμένο. Φαίνεται, πως η κριτική του αυτή που εκφράζεται στην Γ΄ Ομιλία του, πρέπει να απευθυνόταν περισσότερο προς τους Λεύκιππο και

⁶⁰ Πεκτεσίδου Ολ., *Οι Εννέα Λόγοι του Μεγάλου Βασιλείου στην Εξαήμερο: Ανάλυση -Παιδαγωγική προσέγγιση*, πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Φλώρινα, 2015, σελ. 21

⁶¹ Γεν. 1.3

⁶² Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α΄1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ.103

Δημόκριτο, τους δύο αρχαίους φιλοσόφους που είχαν προβάλλει την ατομική θεωρία.⁶³

Μια τέτοια κριτική μέσω του Καππαδόκη εκκλησιαστικού Πατέρα, φαίνεται να αναδεικνύει μια σχετική επιρροή από την μεριά του Αριστοτέλη. Ο τελευταίος επίσης θεωρούσε, ότι ο ουρανός μπορεί να είναι μόνο ένας και μάλιστα, ως προς αυτό το στοιχείο, είχε χρησιμοποιήσει παράλληλα, ως επιχείρημα και την γραμμική παράσταση του κύκλου. Συγχρόνως, μέσω των κριτικών του προς τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους, ο Μ. Βασίλειος φαίνεται να είναι επικριτικός και προς το σκεπτικό που είχε εκφράσει ο Πλάτων στα πλαίσια του διαλόγου του Τίμαιος, όπως επίσης και στο Φαίδρο, αλλά και την Πολιτεία.

Σε αυτά τα τρία πλατωνικά έργα, πιο συγκεκριμένα, αποτυπώνεται η ιδέα, ότι το σύμπαν αποτελείται από οκτώ διαφανείς φούσκες -μπάλες που είναι ομόκεντρες και που μπορούν να νοηθούν ως ουρανοί και που περιβάλλουν τη γη που είναι στο κέντρο. Όλες αυτές οι σφαίρες αντιστοιχούν στα επίπεδα και τις τροχιές των διαφόρων ουράνιων σωμάτων που αντικρίζει ο άνθρωπος από τη γη με την πλέον εσωτερική εξ αυτών, να αντιστοιχεί στη σελήνη. Οι άλλες έξι σφαίρες είναι αυτές του ήλιου, καθώς και των πέντε πλανητών που ήταν γνωστοί στην αρχαιότητα, ενώ η όγδοη σφαίρα είναι αυτή επί της οποίας βρίσκονται οι απλανείς αστέρες. Καθεμιά εξ αυτών των οκτώ σφαιρών μάλιστα, κινείται γύρω από τη γη ανά εικοσιτετράωρο, αλλά επίσης ορισμένες εξ αυτών είναι ενδεικτικό και το ότι κινούνται και με αντίστροφη φορά προς την φορά της γης.⁶⁴

⁶³ Burnet J., *Η αυγή της ελληνικής φιλοσοφίας*, μετάφραση Α. Βαγενά, Αθήνα, 1995, σελ. 126

⁶⁴ Σε αυτό το σημείο, θα ήταν εφικτό να λάβουμε υπόψη μας, για παράδειγμα, την περίπτωση του αποσπάσματος από τον Τίμαιο 38d – 39a, όπου διαβάζουμε τα ακόλουθα: «έπτά, σελήνην μὲν εἰς τὸν περὶ γῆν πρῶτον, ἥλιον δὲ εἰς τὸν δεύτερον ὑπὲρ γῆς, ἑωσφόρον δὲ καὶ τὸν ἱερὸν Ἑρμοῦ λεγόμενον εἰς τὸν τάχει μὲν ἰσόδρομον ἡλίῳ κύκλον ἰόντας, τὴν δὲ ἐναντίαν εἰληχότας αὐτῷ δύναμιν: ὅθεν καταλαμβάνουσιν τε καὶ καταλαμβάνονται κατὰ ταῦτα ὑπ' ἀλλήλων ἡλιός τε καὶ ὁ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ ἑωσφόρος. τὰ δ' ἄλλα οἷ δὴ καὶ δι' ἄς αἰτίας ἰδρύσατο, εἴ τις ἐπεξιοί πάσας, ὁ λόγος πάρεργος ὦν πλέον ἂν ἔργον ὦν ἔνεκα λέγεται παράσχοι. ταῦτα μὲν οὖν ἴσως τάχ' ἂν κατὰ σχολὴν ὕστερον τῆς ἀξίας τύχοι διηγήσεως: ἐπειδὴ δὲ οὖν εἰς τὴν ἑαυτῷ πρέπουσαν ἕκαστον ἀφίκετο φορὰν τῶν ὅσα ἔδει συναπεργάζεσθαι χρόνον, δεσμοῖς τε ἐμπύχοις σώματα δεθέντα ζῶα ἐγεννήθη τό τε προσταχθὲν ἔμαθεν, κατὰ δὴ τὴν θατέρου φορὰν πλαγίαν οὔσαν, διὰ τῆς ταύτου φορᾶς ἰούσης τε καὶ κρατουμένης, τὸ μὲν μείζονα αὐτῶν, τὸ δ' ἐλάττω κύκλον ἰόν, θᾶττον μὲν τὰ τὸν ἐλάττω, τὰ δὲ τὸν μείζω βραδύτερον περιήειν. τῆ δὴ ταύτου φορᾶ τὰ τάχιστα περιόντα ὑπὸ τῶν βραδύτερον ἰόντων ἐφαίνετο καταλαμβάνοντα καταλαμβάνεσθαι: πάντας γὰρ τοὺς κύκλους αὐτῶν στρέφουσα ἔλικα διὰ τὸ διχῆ κατὰ»

Η έννοια περί στερεώματος στη σκέψη του Μ. Βασιλείου, δεν παύει να είναι συνδεδεμένη άμεσα κυρίως με την έννοια περί δύναμης. Μιας δύναμης, η οποία φυσικά αποτυπώνει την δύναμη του ίδιου του αιώνιου Θεού και που εδώ, πιο συγκεκριμένα, έχει να κάνει και με το στοιχείο της συγκράτησης ανάμεσα στα διάφορα ύδατα του κόσμου.⁶⁵

Επίσης προσπαθεί να προβεί και σε μια ανάλυση, σχετικά με την σχέση ανάμεσα στο ύδωρ και το πυρ (το τελευταίο το εκλαμβάνει και ως θερμότητα που αναβλύζει μέσα από τη γη). Θεωρεί, από όσο μπορεί να αντιληφθεί κάποιος εδώ, το ότι μεταξύ αυτών των δύο βασικών στοιχείων του κόσμου, προκύπτει συχνά ένα είδος ισορροπίας. Κατά κάποιο τρόπο δηλαδή το καθένα τους μπορεί να θεωρηθεί πως εν τέλει τροφοδοτεί το άλλο στοιχείο. Υπό αυτό το πρίσμα, δεν είναι τυχαία εδώ η ακόλουθη αναφορά του μέσα στην Εξαήμερο, καθώς τονίζει, ότι: «Ρίξε ένα βλέμμα εις όλην την κτίσιν και θα ιδής την δύναμιν της θερμότητος να εμφωλεύει ως κυρίαρχος εις όλα τα γινόμενα και φθειρόμενα. Δια τούτο το ύδωρ χύνεται άφθονο επάνω εις την γην, και πηγαίνει πέρα από τα ορατάς επιφανείας, και επί πλέον διεισδύει εις όλον το βάθος της γης. Από εδώ προέρχονται αι άφθονοι πηγαί, τα ρεύματα των φρεάτων, τα ρεύματα των ποταμών, είτε των χειμάρρων, είτε των αιερρών, με σκοπό να διατηρείται η υγρασία εις πολλά και ποικιλόμορφα ταμεία».⁶⁶

Αναφορικά με την φράση στη Γένεση «Και εκάλεσεν ο Θεός το στερέωμα ουρανόν»,⁶⁷ επεξηγεί, πιο συγκεκριμένα, ότι αυτή η ονομασία μεν είναι αλήθεια πως ανήκει σε άλλο κτίσμα, όμως λόγω ομοιότητας και αυτό το τμήμα της δημιουργίας, δηλαδή το στερέωμα, παίρνει επίσης αυτό το όνομα. Ως προς αυτό το ζήτημα, ο εκκλησιαστικός Πατέρας τονίζει, πως μέσα και από τις ίδιες τις προσωπικές του παρατηρήσεις, θα μπορούσε να σημειώσει κάποιος, ότι ο αέρας

⁶⁵ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 115

⁶⁶ Στο ίδιο, σελ. 123

⁶⁷ Γεν. 1,8

είναι κάτι συνεχόμενο και επίσης και κάτι διαυγές και ολοκάθαρο στην ανθρώπινη όραση και που συγχρόνως γεμίζει τα πάντα.⁶⁸

Ένα σχετικό παράδειγμα που αναφέρει, είναι ότι, φερ' ειπείν, στα πλαίσια του Δευτερονομίου ο Μωυσής, καθώς ευλογεί το λαό του Ισραήλ, δίνει τις ευλογίες του λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των διαφόρων καιρικών συνθηκών της φύσης, αλλά και με βάση επίσης και τα διάφορα γεωμορφολογικά στοιχεία της γης, όπως είναι τα βουνά. Το εν λόγω χωρίο στο Δευτ. 33, 13-15 έχει ως εξής: «καὶ τῷ Ἰωσήφ εἶπεν· ἀπ' εὐλογίας Κυρίου ἡ γῆ αὐτοῦ, ἀπὸ ὠρῶν οὐρανοῦ καὶ δρόσου καὶ ἀπὸ ἀβύσσων πηγῶν κάτωθεν καὶ καθ' ὥραν γεννημάτων ἡλίου τροπῶν καὶ ἀπὸ συνόδων μηνῶν, ἀπὸ κορυφῆς ὀρέων ἀρχῆς καὶ ἀπὸ κορυφῆς βουνῶν ἀενάων».⁶⁹

Σε κάθε περίπτωση, όλα τα παραπάνω στοιχεία, ακόμα κι αναφορικά και προς το ζήτημα περί διαχωρισμού των υδάτων στην διάρκεια της δεύτερης ημέρας της δημιουργίας, δεν παύουν να είναι ξεκάθαρα στοιχεία και γνωρίσματα, αναφορικά με την τεράστια δύναμη του Θεού, αλλά και ως προς το ότι τα δημιουργήματά Του διακρίνονται από τα στοιχεία της ομορφιάς, όπως επίσης και της ύπαρξης ενός συγκεκριμένου σκοπού. Ο σκοπός αυτός είναι το να δημιουργηθεί ένα τελικό σύνολο που αφορά όλο τον κόσμο και τη δημιουργία. Το καθένα εκ των διαφόρων ξεχωριστών στοιχείων που μπορεί να συναποτελούν αυτό το σύνολο, είναι, πως μπορεί να μην δημιουργεί κάποιος ιδιαίτερη αίσθηση, όπως αντίστοιχα με εκείνη ενός τεχνίτη που κατασκευάζει ένα καλλιτέχνημα, αλλά που δεν παύει να επαινεί το καθένα εκ των διαφορετικών υλικών που χρησιμοποιεί. Το ίδιο ακριβώς όμως, συμβαίνει και με την περίπτωση της θείας δημιουργίας.⁷⁰

Στα πλαίσια της Δ' Ομιλίας του στην Εξαήμερο, αναφέρεται στα σχετικά με την Τρίτη ημέρα της δημιουργίας. Κι εδώ φυσικά, δεν παύει να αναφερθεί στο σχετικό χωρίο μέσα από τη Γένεση, το οποίο έχει ως εξής: «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός·

⁶⁸ ⁶⁸ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικαί Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 133

⁶⁹ Δευτ. 33, 13-15

⁷⁰ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικαί Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 141

συναγθῆτω τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθῆτω ἡ ξηρά. καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ συνήχθη τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρά. καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὴν ξηρὰν γῆν καὶ τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θάλασσας, καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν». ⁷¹

Πάλι, μια κεντρική παράμετρος, η οποία αναδεικνύεται σε αυτό το σημείο με πολύ έντονο τρόπο, είναι η προβολή της δύναμης των εντολών και του θελήματος του Θεού. Αυτό εδώ, για παράδειγμα, είναι κάτι που αποτυπώνεται με ενάργεια και έντονο τρόπο, από το ότι η θεία εντολή κάνει τα ύδατα να κινούνται προς διάφορες κατευθύνσεις. Σε αυτό το σημείο λαμβάνεται, ως παράδειγμα, και μια ανάλογη επισήμανση στα πλαίσια του κειμένου του Εκκλησιαστή και όπου λέγεται ενδεικτικά, ότι: «Πάντες οι χείμαρροι ἐπὶ τὴν θάλασσαν πορεύονται καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἐστὶν ἐμπιπλαμένη». ⁷²

Με βάση μια τέτοια επισήμανση, δεν είναι τυχαία εδώ όλα όσα τονίζει και ο ο Μ. Βασίλειος. Λέει κάπου, ότι τα νερά γενικά τρέχουν, είναι κάτι που προκύπτει μέσα από το θείο πρόσταγμα που τους έχει δοθεί. Το ίδιο ακριβώς όμως, συμβαίνει συγχρόνως και με την περίπτωση των ορίων της θάλασσας, τα οποία πάντα είναι πολύ συγκεκριμένα. Ακόμα και το ότι η ορμή της θάλασσας που προκύπτει λόγω των καιρικών συνθηκών και των ανέμων, στην πορεία καταλαγιάζει, καθώς φτάνει στις ακτές, είναι για τον μεγάλο Πατέρα της Εκκλησίας δείγμα της δύναμης του Θεού και του προστάγματός του. ⁷³

Μια επισήμανση, την οποία κάνει πάντως στα πλαίσια της τέταρτης Ομιλίας του, είναι ότι οι σχετικές του αναφορές και θεολογικές ερμηνείες εδώ είναι συνδεδεμένες ειδικότερα με την περίπτωση των μεγάλων συναθροίσεων ύδατος, με άλλα λόγια, αφορούν τις εκτάσεις θαλασσών. Αναγνωρίζει μεν ότι σαφέστατα υπάρχουν και άλλες σημαντικές μορφές συναθροίσεων υδάτων πάνω στη γη, όπως συμβαίνει με τις λίμνες ή ακόμα και με τις περιπτώσεις των πηγαδιών (που βέβαια

⁷¹ Γεν. 1, 9- 10

⁷² Εκκλ. 1,7

⁷³ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 153

είναι τεχνητές συναθροίσεις ύδατος σε αυτήν την περίπτωση). Ο Μ. Βασίλειος εν προκειμένω, αναφέρεται σε παραδείγματα τέτοιων περικλειστων όγκων νερού, όπως η Κασπία θάλασσα ή Νεκρά Θάλασσα στην Παλαιστίνη, την οποία ο ίδιος ονομάζει «Ασφαλίτιδα».⁷⁴

Βέβαια, πέραν της συγκέντρωσης όλου του νερού κάτω από τον ουρανό σε μια μεγάλη παγκόσμια έκταση, αυτή δηλαδή της θάλασσας, είναι ενδεικτικό ότι κατά την διάρκεια της συγκεκριμένης ημέρας είχε λάβει χώρα συγχρόνως και η διαδικασία της εμφάνισης της ξηράς. Για την τελευταία, είναι επίσης χαρακτηριστικό το ότι το βασικότερο γνώρισμά του είναι αυτό της ξηρότητας.⁷⁵

Αυτό δεν σημαίνει, πως στα πλαίσια της γης δεν είναι δυνατόν να υφίστανται και στοιχεία, όπως η ψυχρότητα και η υγρασία που κατεξοχήν κάποιος συναντά πρώτιστα στο νερό. Επίσης, από την άλλη μεριά, είναι δυνατόν να υπάρχει και το γνώρισμα της θερμότητας και της φωτιάς. Ο Μ, Βασίλειος θα τονίσει κάπου, πως μέσα από τα στοιχεία της ψυχρότητας, αλλά και της ξηρότητας, η γη ενώνεται με το νερό, και μέσω του νερού, από την άλλη, ενώνεται και με τον αέρα. Αυτό συμβαίνει, καθώς το νερό είναι ένα στοιχείο ενδιάμεσο μεταξύ της στερεάς γης και του αέρα.⁷⁶

Αυτή η σύλληψη του, ξεκάθαρα προέρχεται μέσα από την αντίστοιχη προσέγγιση του Αριστοτέλη. Μια προσέγγιση δηλαδή, την οποία ο Αριστοτέλης είχε προβάλει στο έργο του «Περί γενέσεως και φθοράς». Αναφέρει συγκεκριμένα κάπου ενδεικτικά, πως: «Ἄπαντα δὲ τὰ μικτὰ σώματα, ὅσα περὶ τὸν τοῦ μέσου τόπον ἐστίν, ἐξ ἀπάντων σύγκειται τῶν ἀπλῶν. Γῆ μὲν γὰρ ἐνυπάρχει πᾶσι διὰ τὸ ἕκαστον εἶναι μάλιστα καὶ πλεῖστον ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, ὕδωρ δὲ διὰ τὸ δεῖν μὲν ὀρίζεσθαι τὸ σύνθετον, μόνον δ' εἶναι τῶν ἀπλῶν εὐόριστον τὸ ὕδωρ, ἔτι δὲ καὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ ὑγροῦ μὴ δύνασθαι συμμένειν, ἀλλὰ τοῦτ' εἶναι τὸ συνέχον· εἰ γὰρ ἐξαιρεθεῖη τελέως ἐξ αὐτῆς τὸ ὑγρόν, διαπίπτει ἄν. Γῆ μὲν οὖν καὶ ὕδωρ διὰ ταύτας

⁷⁴ Στο ίδιο, σελ. 159

⁷⁵ Στο ίδιο, σελ. 163

⁷⁶ Στο ίδιο, σελ. 165

ἐνυπάρχει τὰς αἰτίας, ἀὴρ δὲ καὶ πῦρ, ὅτι ἐναντία ἐστὶ γῆ καὶ ὕδατι· γῆ μὲν γὰρ ἀέρι, ὕδωρ δὲ πυρὶ ἐναντίον ἐστίν, ὡς ἐνδέχεται οὐσίαν οὐσίᾳ ἐναντίαν εἶναι».⁷⁷

Οἱ παραπάνω παρατηρήσεις του Μεγάλου Βασιλείου ἐξάλλου, με εἰδικότερη ἀναφορὰ καὶ στη σκέψη του ἴδιου του Ἀριστοτέλη, εἶναι ἐνδεικτικὸ, ὅτι δὲν γίνονται ἐπιτήδες. Εἶναι κάτι που προκύπτει ἐπειδὴ, ὁ ἴδιος ὁ ἐκκλησιαστικὸς Πατέρας, με αὐτὸν τρόπο, ἐπιθυμεί νὰ καταστήσει σαφές, γιὰ ποιο λόγο ὁ Θεὸς ὀνόμασε τὴν ξηρὰ γῆ καὶ ὄχι τὴ γῆ ξηρὰ. Κι αὐτό, ἐπειδὴ, πιο συγκεκριμένα, τὸ ξηρὸ δὲν εἶναι μὴ ἰδιότητα που ἀποκτήθηκε ἀπὸ τὴ γῆ ἐκ τῶν υστερῶν, ἀλλὰ ἐξαρχῆς αὐτὸ ἐστὶ κι ἀλλιῶς ἦταν βασικὸ στοιχεῖο καὶ γνώρισμα τῆς ἴδιας τῆς οὐσίας τῆς. Αὐτὰ μάλιστα που δίνουν εἰς τὰ πράγματα τῆς αἰτίας τῆς ὑπαρξῆς, εἶναι ἐκ φύσεως προγενέστερα ὅσων προκύπτουν μετὰ ἀπὸ αὐτὰ καὶ γιὰ αὐτὸ τὸ λόγο μάλιστα, εἶναι καὶ προτιμότερα.⁷⁸

Στὴ συνέχεια ἀντίστοιχα, ετοιμάζεται νὰ προβεῖ στὴν ἀναφορὰ τῆς τρίτης ἡμέρας, ὡς πρὸς τὴν δημιουργία τοῦ κόσμου ἀπὸ τὸ Θεό, ἐνῶ κι ἐδῶ ξεκινᾷ τὴν Ε΄ Ομιλία τῆς Εξαήμερου του, με βάση τὸ σχετικὸ χωρίο μέσα ἀπὸ τὴ Γένεση, καθὼς, πιο συγκεκριμένα λέγεται, πῶς: «καὶ εἶπεν ὁ Θεός· βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὔ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ ἐξήνεγκεν ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὔ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωί, ἡμέρα τρίτη».⁷⁹

Σε αὐτὴ τὴν Τρίτη ἡμέρα τῆς δημιουργίας λοιπὸν, εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι μποροῦμε νὰ δούμε, πῶς ἡ γῆ ἀφότου ἀναπαύεται ἀπὸ τὴν κατακάθηση τῶν υδάτων σε διάφορα σημεία, πλέον προστάζεται ἀπὸ τὸ Θεό νὰ βλαστήσει καὶ νὰ βγάλει φυτὰ. Κι ἐδῶ ξανά ὁ Μέγας Βασίλειος υποδηλώνει τὴν δύναμη τοῦ θεϊκοῦ

⁷⁷ Ἀριστοτέλους, *Περὶ Γενέσεως καὶ Φθοράς*, 2,8 -335a

⁷⁸ Βασιλείου Καισαρείας τοῦ Μεγάλου, *Ομιλίαι εἰς τὴν Εξαήμερον*, Ομιλία Α΄1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, ἐκδοτικὸς Οἶκος «Τὸ Βυζάντιον» - Πατερικαὶ Ἐκδόσεις «Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 165 -166

⁷⁹ Γεν. 1, 11 -13

προστάγματος προς τη γη, ενός προστάγματος φυσικά που δεν έπανε να υφίσταται εξαρχής και το οποίο επίσης τώρα πια έχει παραμείνει μόνιμα στην ίδια τη γη, η οποία από εδώ και στο εξής δεν παύει να βγάζει καρπούς, να κυοφορεί κλπ.⁸⁰

Όλη αυτή η κατάσταση και εξέλιξη που αφορά τη βλάστηση της γης και τη γέννηση των διαφόρων δέντρων, βοτάνων, καρπών, της χλόης κλπ., είναι κάτι που προηγείται της δημιουργίας του ήλιου. Δεν διστάζει να ασκήσει κριτική έναντι όλων εκείνων που ήδη ακόμα και από την εποχή της αρχαιότητας θεωρούσαν το ότι ο ήλιος είναι η πηγή της ζωής πάνω στη γη και της βλάστησης και παρουσίας των φυτών. Με άλλα λόγια, προκειμένου να παραμείνει απόλυτα πιστός προς την σειρά της ίδιας της βιβλικής διήγησης, δεν διστάζει, να απορρίψει κάτι που ήδη ακόμα και από την εποχή της Αρχαιότητας, φαινόταν να είναι επιστημονικά το πιθανότερο και πιο σωστό συμπέρασμα.⁸¹

Μια τέτοια στάση όμως αναφορικά με το όλο ζήτημα, θα πρέπει να θεωρηθεί συναφές και με κάτι που επισημαίνει στα πλαίσια αυτής της Πέμπτης Ομιλίας του. Λέει κάπου πιο συγκεκριμένα, ότι «επειδή μερικοί νομίζουν, ότι ο ήλιος είναι ο αίτιο των όσων φύονται από την γη, διότι τάχα με την δύναμη της θερμότητας τραβά προς την επιφάνεια τη δύναμη του βάθους της γης, δια τούτο η διακόσμηση της γης είναι παλαιότερα του ήλιου. Ώστε και όσοι πλανώνται και προσκυνούν τον ήλιον, διότι δήθεν αυτός χορηγεί την αιτία της ζωής, να παύσουν να τον προσκυνούν».⁸²

Σε αυτό το σημείο φαίνεται , πως η συγκεκριμένη θεώρηση του ήταν συνυφασμένη και με μια προσπάθεια χριστιανικής απολογητικής εκ μέρους του. Μιας απολογητικής δηλαδή, η οποία στόχευε στο να αντικρούσει το πλέγμα των

⁸⁰ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 173

⁸¹ Lloyd G.E.R., *Early Greek Science: From Thales to Aristotle*, W.W. Norton and Company, New York, 1974, σελ. 44

⁸² Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 173

διαφόρων πανάρχαιων θρησκευτικών ιδεών και πίστεων που είχαν αναπτυχθεί στα πλαίσια της λατρείας του θεού Ήλιου.

Ενδεικτικά, σε αυτό το σημείο, κάποιος μπορεί να λάβει υπόψη του κάποια παραδείγματα από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και τις λατρευτικές πρακτικές διαφόρων λαών του αρχαίου κόσμου. Μια τέτοια περίπτωση, είναι η λατρεία του θεού Ρα στην αρχαία Αίγυπτο. Εδώ έχουμε να κάνουμε με την αιγυπτιακή λέξη για τον «ήλιο». Ως ηλιακή θεότητα, ο Ρα ενσάρκωσε τη δύναμη του ήλιου, αλλά θεωρήθηκε επίσης ότι ήταν ο ίδιος ο ήλιος, οραματιζόμενος ως ο μεγάλος θεός που καβάλα στη φορηγίδα του πέρα από τους ουρανούς όλη την ημέρα και κατέβαινε στον κάτω κόσμο το ηλιοβασίλεμα. Καθώς έκανε το δρόμο του μέσα στο σκοτάδι κάτω από τη γη, δέχτηκε επίθεση κάθε βράδυ από το γιγάντιο φίδι Άποφιν (επίσης γνωστό ως Απερ στα αρχαία αιγυπτιακά) που προσπάθησε να εμποδίσει την ανατολή του ήλιου και έτσι να καταστρέψει όλη τη ζωή στη γη.⁸³

Επίσης, παράλληλα μπορεί να θεωρηθεί, και το παράδειγμα της λατρείας του θεού Ήλιου στον αρχαίο ελληνικό κόσμο, στοιχείο που προφανώς άτομα, όπως ο Μ. Βασίλειος, θα είχαν υπόψη τους και κατά την εποχή της ύστερης Αρχαιότητας. Εξάλλου, λαμβάνοντας υπόψιν ότι εκείνη την περίοδο και συγκεκριμένα στην διάρκεια του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. ο Ιουλιανός ο Παραβάτης στην αγωνιώδη προσπάθειά του να επαναφέρει σε όλο το ρωμαϊκό κράτος την αρχαία, παγανιστική θρησκεία, είχε προβάλει πολύ έντονα την λατρεία του θεού Ήλιου.⁸⁴

Η ένταση μεταξύ της κύριας παραδοσιακής θρησκευτικής λατρείας του Ήλιου, η οποία είχε εμπλουτιστεί με ηθικές αξίες και ποιητικούς συμβολισμούς στον Πίνδαρο, τον Αισχύλο και τον Σοφοκλή και την ιωνική πρωτοεπιστημονική εξέταση του ήλιου, ένα φαινόμενο της μελέτης που οι Έλληνες ονόμασαν μετέωρα, συγκρούστηκαν στη δίκη του Αναξαγόρα περίπου κατά το 450 π.Χ., όπου ο Αναξαγόρας υποστήριξε ότι ο Ήλιος ήταν στην πραγματικότητα μια γιγάντια κόκκινη μπάλα από μέταλλο. Η δίκη του ήταν προάγγελος της πολιτιστικά τραυματικής δίκης του Σωκράτη για ασέβεια, το 399 π.Χ. Ο Ήλιος δεν λατρευόταν

⁸³ Joshua A.M., "Ra (Egyptian god)", in [https://www.worldhistory.org/Ra_\(Egyptian_God\)/](https://www.worldhistory.org/Ra_(Egyptian_God)/)

⁸⁴ Ζαλοκώστας Χρ., *Ιουλιανός ο Παραβάτης*, εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 2008, σελ. 31

στην Αθήνα μέχρι την ελληνιστική περίοδο, δηλαδή ακόμα κι ως τους μετακλασικούς χρόνους. Με βάση ένα σχετικό σχόλιο για τον Σοφοκλή έγραψε ότι οι Αθηναίοι δεν πρόσφεραν κρασί ως προσφορά στον Ήλιο μεταξύ άλλων θεών, πραγματοποιώντας, αντί αυτού μια νηφάλια, και χωρίς τη χρήση, για παράδειγμα κρασιού, λατρεία.⁸⁵

Ως προς την συνέχεια της δημιουργικής δράσης του Θεού, πάντα κατά την διάρκεια της τρίτης ημέρας της δημιουργίας του κόσμου, είναι χαρακτηριστικό, πως οι σχετικές αναφορές και αναλύσεις του, αποτυπώνονται στα πλαίσια και της Έκτης Ομιλίας (δηλ. την Εξαήμερο). Με βάση και το ίδιο το απόσπασμα μέσα από τη Γένεση, η δημιουργία αυτής της τρίτης ημέρας αφορούσε, πιο συγκεκριμένα, την δημιουργία των διαφόρων φωστήρων στο ουράνιο στερέωμα, του ήλιου και της σελήνης, με αποτέλεσμα το διαχωρισμό του εικοσιτετράωρου σε ημέρα και νύχτα, όπως επίσης και των διαφόρων πλανητών και αστεριών.⁸⁶

Σε κάθε περίπτωση, η αναφορά του Μεγάλου Βασιλείου στο ζήτημα περί βλάστησης της γης κατά την διάρκεια της τέταρτης ημέρας, δεν παύει να είναι κάτι και πάλι συνδεδεμένο άρρηκτα με την ανάδειξη της παντοδυναμίας του Θεού. Μιας παντοδυναμίας που εκφράζεται στην διάρκεια αυτών των επτά πρώτων ημερών του κόσμου άρρηκτα φυσικά με την δύναμη της θεϊκής εντολής.⁸⁷

Εδώ όμως είναι χαρακτηριστικό και το ακόλουθο στοιχείο: ο Μ. Βασίλειος μπορεί μεν από τη μια μεριά, να προβάλλει το θαύμα της βλάστησης των φυτών πάνω στην επιφάνεια της γης, συγχρόνως όμως, μέσα από αυτήν την εικόνα βρίσκει

⁸⁵ Meagher R.E., *The meaning of Helen: In search for an ancient Icon*, Bolchazy -Carducci Publishers, Rome, 2002, σελ. 142

⁸⁶ Το σχετικό απόσπασμα μέσα από το πρώτο κεφάλαιο της Γένεσης, έχει ως εξής: «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ διαχωρίζειν ἀνά μέσον τῆς ἡμέρας καὶ ἀνά μέσον τῆς νυκτός· καὶ ἔστρωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς ἑνιαυτούς· καὶ ἔστρωσαν εἰς φαῦσιν ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσων εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός, καὶ τοὺς ἀστέρας. καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός καὶ διαχωρίζειν ἀνά μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀνά μέσον τοῦ σκότους. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα τετάρτη», στο Γεν. 1, 14 -19

⁸⁷ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 177

και την ευκαιρία να προβεί σε ένα είδος σύγκρισης και αντιπαραβολής με την ζωή και την πορεία των ανθρώπινων πλασμάτων. Πιο συγκεκριμένα δηλαδή, η ανάπτυξη ενός φυτού εδώ παρομοιάζεται με την ανάπτυξη ενός ανθρώπου, ο οποίος στην φάση την ακμής του μπορεί να είναι ισχυρός, πλούσιος, καλοθρεμμένος κλπ., όπως αντίστοιχα ένα φυτό, δέντρο κλπ., στην περίοδο της ακμής του, φαίνεται να είναι σε εξαιρετική κατάσταση. Εντούτοις όμως, μια τέτοια κατάσταση, ειδικότερα για τα ανθρώπινα όντα δεν ισχύει για πάντα. Γι' αυτό το λόγο, στο σχετικό σημείο της πέμπτης Ομιλίας του λέει τα ακόλουθα: «Σήμερον πολύ θαλερός εις το σώμα, τετράπαχος από την καλοπέρασιν, με χρώμα καλόν και ανθηρόν διότι ευρίσκεται εις την ακμήν της ηλικίας του, γεμάτος σφρίγος και νεύρον, κανείς δεν δύναται να αντισταθεί εις την δυνάμιν του. Αύριον, ούτος ο ίδιος, να τον βλέπεις και να τον λυπάσαι ή διότι τον εμάρανε ο χρόνος ή διότι τον διέλυσε η νόσος. Ο δείνα δακτυλοδεικτούμενος δια τα πολλά του χρήματα. Και πλήθος κολάκων γύρω του. τον δορυφορούν φίλοι προσποιητοί κυνηγώντας την εύνοιάν του...».⁸⁸

Εδώ, η αναφορά στην βλάστηση της γης και την δημιουργία της κατά την τέταρτη ημέρα, αποτελεί παράλληλα και ένα είδος αφορμής, προκειμένου να αναφερθεί στο ζήτημα της ματαιότητας της δόξας, της δύναμης, της υγείας, της επίδειξης πλούτου ή την άσκηση εξουσίας που μπορεί να ασκούν στον παρόντα, επίγειο βίο πολλοί άνθρωποι. Αυτή η ματαιότητα, είναι ακόμα σαφέστερη από το τέλος τέτοιων ανθρώπων που μπορεί να επέλθει ακόμα και μέσω του πλέον ασήμαντου τρόπου πολλές φορές.⁸⁹

Δεν μπορεί να αμφιβάλλει κανείς και για τον θαυμαστό τρόπο, με τον οποίο λαμβάνει χώρα η ανάπτυξη των διαφόρων φυτών. Πρόκειται για μια διαδικασία μέσα από την οποία, για πολλοστή φορά επιχειρεί να μας επισημάνει και να μας επιστήσει την προσοχή, αναφορικά με την δύναμη της θείας δόξης. Αυτό δεν σημαίνει, πως πέραν των διαφόρων βοτάνων και χρήσιμων φυτών που μάλιστα έχουν σχέση ταυτόχρονα και με την βρώση, δεν υπάρχουν και διάφορα δηλητηριώδη φυτά που μπορεί να είναι βλαβερά για τον ανθρώπινο οργανισμό.

⁸⁸ Στο ίδιο, σελ. 179

⁸⁹ Στο ίδιο, σ.σ. 179 - 181

Όμως, κάτι τέτοιο έχει ιδιαίτερη σημασία και ωφέλεια για τον φυσικό κόσμο στο σύνολό του, δεδομένου, ότι έτσι το ανθρώπινο ον διδάσκεται πως δεν είναι τα πάντα μέσα στη φύση και τον κόσμο προορισμένα για αυτόν το ίδιο και για τις δικές του προσωπικές χρήσεις και ευχαρίστηση. Δεν είναι τυχαίο πως διάφορα είδη φυτών καταναλώνονται από συγκεκριμένα ζώα, τα οποία συγχρόνως μπορεί να έχουν και την δυνατότητα να διακρίνουν τα χρήσιμα και βρώσιμα φυτά από εκείνα που δεν πρέπει να καταναλώσουν. Όμως, ακόμα και ορισμένα δηλητηριώδη φυτά μπορεί εν τέλει να είναι χρήσιμα ακόμα και για την ιατρική επιστήμη και για την παραγωγή φαρμάκων.⁹⁰

Μια άλλη πολύ ενδιαφέρουσα αντιπαραβολή που κάνει, είναι και αυτή, η οποία είναι συνυφασμένη, πιο συγκεκριμένα, με την παρουσία των διαφόρων ζιζανίων μες στην φύση και τα οποία, μπορούν να δημιουργήσουν προβλήματα στις καλλιέργειες, όπως συμβαίνει, επί παραδείγματι, με την ήρα στο σιτάρι. Η αντιπαραβολή έχει μια βαθιά συμβολική σημασία, δεδομένου, ότι ο εκκλησιαστικός Πατέρας προβαίνει στην σύγκριση αυτών των ζιζανίων ταυτόχρονα με τις ποικίλες αιρέσεις και όλες εκείνες τις διδασκαλίες, οι οποίες δεν έχουν καμιά απολύτως σχέση με την πραγματική πίστη της Εκκλησίας. Διδασκαλίες λόγω των οποίων μπορεί να κάνουν στα πλαίσια του πληρώματος της Εκκλησίας, άτομα, τα οποία μπορεί να νοθεύσουν την ορθόδοξη πίστη και διδασκαλία της, προκαλώντας σοβαρή ζημιά, ακόμα και στα πλέον αγνά μέλη του εκκλησιαστικού ποιμνίου.⁹¹

Όλα τα παραπάνω έχουν άμεση σχέση και με τα όσα παραθέτει μέσα από το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο, καθώς αναφέρεται στο ζήτημα της σποράς εντός του χωραφιού που επισημαίνει ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός σε μια παραβολή του, προκειμένου να κάνει την σύνδεση με την ιδέα περί αύξησης του σώματος της Εκκλησίας. Πρόκειται συγκεκριμένα, για το χωρίο Μαρκ. 4, 26-28 που έχει ως ακολούθως: «Καὶ ἔλεγεν· οὕτως ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὡς ἂν ἄνθρωπος βάλῃ τὸν σπόρον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ καθεύδῃ καὶ ἐγείρηται νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ ὁ σπόρος

⁹⁰ Στο ίδιο, σελ. 185

⁹¹ Στο ίδιο, σελ. 189

βλαστάνη καὶ μηκύνηται ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός. αὐτομάτη γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, πρῶτον χόρτον, εἶτα στάχυν, εἶτα πλήρη σῖτον ἐν τῷ στάχυϊ».⁹²

Οι αναφορές και αναλύσεις του, στα πλαίσια του συγκεκριμένου τμήματος της Ε΄ Ομιλίας του, είναι συνδεδεμένες και με την προσπάθεια να διαφανεί αφενός μεν η θαυμαστή δύναμη του Θεού κι αφετέρου και το στοιχείο αναφορικά με το ότι ο Θεός είναι η αρχική γενεσιουργός δύναμη, ενός θαυμαστού κόσμου. Ενός κόσμου που δημιουργείται με στόχο να ευφρανθούν οι ίδιοι οι άνθρωποι (χωρίς φυσικά να σπαταλήσουν τους πόρους της γης και του πλανήτη).

Σε κάποιο σημείο αναφέρεται και στο παράδειγμα της αμπέλου, ενός φυτού, που προσφέρει το στοιχείο της ευφορίας στους ανθρώπους, λόγω της παραγωγής του κρασιού. Η σχετική αναφορά εδώ όμως, έχει και κάποιες βαθύτερες θεολογικές και πνευματικές προεκτάσεις. Η καρποφορία της αμπέλου, πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζεται και ως κάτι σημαντικό, αναφορικά με την διάσταση περί της καρποφορίας των ψυχών των πιστών. Αυτό τονίζεται έντονα και σε συνάρτηση προς τις σχετικές επισημάνσεις μέσα από αγιογραφικά χωρία που παραθέτει, όπως είναι το Ιω. 15, 1-6 ή αντίστοιχα το Ης., 5,1 -2.⁹³

Σε διάφορα σημεία αυτής της Ομιλίας του, όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε προβαίνει στην αναφορά διαφόρων είδη φυτών. Τέτοιες περιπτώσεις είναι της τερεβίνθου ή της ασίνθου, με την τελευταία, να αναφέρεται κι εντός της Αποκάλυψης του Ιωάννη (στο χωρίο 8, 10-11). Μια επισημάνση που μπορούμε να κάνουμε είναι, το ότι οι σχετικές αναφορές και γνώσεις του Μ. Βασιλείου σε θέματα βοτανολογίας μάλλον πρέπει να προέρχονταν μέσα από την γνώση εν γένει διαφόρων αρχαίων ελληνικών επιστημονικών συγγραμμάτων. Για παράδειγμα, το φυτό της ασίνθου υπάρχει ήδη από την περίοδο της αρχαιότητας σχετικές αναφορές και πληροφορίες στα πλαίσια του έργου του Διοσκουρίδη στο Περί ύλης ιατρικής.⁹⁴ Το ίδιο επίσης συμβαίνει και με την περίπτωση των σχετικών

⁹² Μαρκ. 4, 26 -28

⁹³ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α΄1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 195

⁹⁴ Διοσκουρίδης, *Περί ύλης ιατρικής*, 3,23,1

αναφορών που κάνει ο ίδιος Έλληνας συγγραφέας και επιστήμονας της αρχαιότητας, ως προς την περίπτωση του φυτού με την ονομασία σκαμμωνία, ένα φυτό που ήταν καθαρτικό.⁹⁵

Μια φράση στην οποία φαίνεται να στέκεται εν πολλοίς ο Μ. Βασίλειος, είναι το «Βλαστησάτω η γη» (μέσα από τη Γένεση). Στο πλαίσιο της σχετικής του ερμηνείας, τονίζει ότι ένα τέτοιο μικρό και σύντομο πρόσταγμα επρόκειτο να καταστεί μια μεγάλη και περίπλοκη τεχνική, με αποτέλεσμα την εμφάνιση ακόμα και των πλέον περίπλοκων φυτών μες στη φύση. Πρόκειται για ένα πρόσταγμα, το οποίο δεν παύει να υφίσταται ακόμα μες στη γη, και αποτυπώνεται άμεσα μέσα από τους ετήσιους κύκλους της βλάστησης της γης. Και αυτό το ετήσιο φαινόμενο, όπως επισημαίνει ο εκκλησιαστικός Πατέρας, θα πρέπει να αποτελέσει ένα είδος οδηγού και για εμάς, προκειμένου να βλασταίνουμε και να ανθοφορούμε αδιαλείπτως εντός των κήπων του Θεού -Πατέρα (μες στην Εκκλησία).⁹⁶

2.2. Η Δημιουργία του Κόσμου στην τέταρτη και Πέμπτη ημέρα

Η έκτη Ομιλία μες στην Εξαήμερον, για το πώς δημιουργήθηκε ο κόσμος και το σύμπαν, είναι κάτι, που ίσως χρειάζεται προσοχή. Και αυτό, επειδή στα πλαίσια μιας τέτοιας περιγραφής, κάποιος είναι δυνατόν να περιπέσει σε λάθη, και να φτάσει να εκφράσει θέσεις και απόψεις, οι οποίες μπορεί αν μην έχουν σχέση καν με την πραγματικότητα. Ετσι παραδειγματικά μπορούμε να πούμε πως η διαδικασία της περιγραφής περί της αρχής του κόσμου, είναι περίπου ανάλογη εκείνης ενός θεατή σε αθλητικούς αγώνες.⁹⁷

Αυτός ο οποίος παρακολουθεί αθλητικούς αγώνες, καλείται στην διάρκεια των διαφόρων αγωνισμάτων να καταλάβει και να αντιληφθεί πώς αγωνίζεται και κινείται ένας αθλητής. Καλείται να έχει την γνώση και αντίληψη, τουλάχιστον ορισμένων βασικών στοιχείων και παραμέτρων, σχετικά με τις λεπτομέρειες και τους κανόνες ενός αθλήματος. Η παρατήρηση σχετικά με την δημιουργία του

⁹⁵ Διοσκουρίδης, *Περί ύλης ιατρικής*, 4,170,3

⁹⁶ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α'1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 211

⁹⁷ Στο ίδιο, σελ. 213

κόσμου, κατά αντίστοιχο τρόπο, είναι μια παρόμοια διαδικασία, στα πλαίσια της οποίας ο Μ. Βασίλειος, επιθυμεί να μας επιστήσει την προσοχή, ως προς το πώς θα πρέπει να κινούμαστε νοητικά, κατά την εξέταση τέτοιων ζητημάτων.⁹⁸

Σε κάθε περίπτωση βέβαια, οι σχετικές επισημάνσεις από τη μεριά του Μ. Βασιλείου λειτουργούν σαν ένα είδος εισαγωγής στην θεολογική ερμηνεία και ανάλυση που πρόκειται να ακολουθήσει, ως προς την τέταρτη ημέρα της δημιουργίας και που έχει να κάνει με την δημιουργία των αστεριών και διαφόρων ουράνιων σωμάτων στον ουρανό. Το σχετικό χωρίο μέσα από τη Γένεση έχει ως εξής: «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτός· καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς ἐνιαυτούς· καὶ ἔστωσαν εἰς φαῦσιν ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσονα εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός, καὶ τοὺς ἀστέρας. καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός καὶ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα τετάρτη».⁹⁹

Με αφορμή το εν λόγω χωρίο μέσα από τη Γένεση, δεν παύει να μας υπενθυμίζει ότι η ύπαρξη συγκεκριμένων γνώσεων πάνω σε αυτά τα θέματα εκ μέρους των ανθρώπων, είναι κάτι το οποίο και πάλι δεν μπορούμε να το θεωρήσουμε ως απόλυτα σωστό και ως κάτι που ανταποκρίνεται απόλυτα στην ουσία των πραγμάτων. Αυτό εξάλλου, είναι συναφές με το ότι ο ίδιος ο ανθρώπινος νους είναι πεπερασμένος (από τη στιγμή που το ανθρώπινο ον είναι κτιστό).

Κάτι άλλο που θα τονίσει ο Μ. Βασίλειος είναι ότι ακόμα και μέσα από την εξέταση τέτοιων θεμάτων, δεν παύουν να «ανιχνεύουμε» πάντα τα ψήγματα και στοιχεία της ίδιας της θεολογίας. Πέραν τούτου όμως ταυτόχρονα, ο εκκλησιαστικός Πατέρας προσπαθεί να αποφύγει και τυχόν κατηγορίες περί του ότι

⁹⁸ Στο ίδιο, σ.σ. 213 -215

⁹⁹ Γεν. 1, 14-19

ήδη και από πιο πριν στα πλαίσια προηγούμενης Ομιλίας του στην Εξαήμερο είχε αναφερθεί στο θέμα της δημιουργίας του φωτός. Τονίζει, πιο συγκεκριμένα, πως εκείνη η προηγούμενη αναφορά είχε σχέση με την δημιουργία του φωτός ως γενικότερου φυσικού φαινομένου μες στο σύμπαν, ενώ στα πλαίσια αυτής της Ομιλίας του τώρα, έχει ως στόχο να αναφερθεί στη δημιουργία των συγκεκριμένων ουράνιων σωμάτων που έχουν σχέση με τις εκπομπές φωτός.¹⁰⁰

Ως προς τα διάφορα ουράνια σώματα και κατεξοχήν με την περίπτωση του σώματος του ήλιου, κάτι που μπορούμε να διαπιστώσουμε εδώ είναι ότι υφίστανται τα στοιχεία και της φωτεινότητας, αλλά και της ζέστης συγχρόνως. Μπορεί βέβαια, παράλληλα, να συνυπάρχουν αυτά τα στοιχεία, ωστόσο από την άλλη μεριά, είναι χαρακτηριστικό και ότι δεν ταυτίζονται μεταξύ τους. Υπό αυτό το πρίσμα δεν είναι εδώ τυχαίο ότι ο Μ.Βασίλειος προβαίνει και σε μια θεολογικού χαρακτήρα ανάλυση επισημαίνοντας, ότι οι μεν δίκαιοι δέχονται το φωτισμό από το Θεό, τη στιγμή που οι άδικοι κι αμαρτωλοί δέχονται το πυρ και την καύση.¹⁰¹

Ενώ πιο κάτω στα πλαίσια αυτού του λόγου του, αναφέρεται στο ζήτημα της αυξομείωσης της φωτεινότητας των διαφόρων ουράνιων σωμάτων, και την συσχετίζει, με μια σειρά από διάφορα πεδία της ανθρώπινης δραστηριότητας. Ένα τέτοιο πεδίο, για παράδειγμα, είναι εκείνο που αφορά το χώρο της γεωργίας. Ως προς την τελευταία, δεν είναι τυχαία η αναφορά περί του ότι οι γεωργοί ανέκαθεν καθορίζουν τα διάφορα είδη των γεωργικών τους εργασιών σε ετήσια βάση, ανάλογα με τις κινήσεις του ήλιου στον ουρανό. Συγχρόνως, υπενθυμίζεται και το ότι οι κινήσεις διαφόρων φυτών ή ο κύκλος της ζωής τους σε μεγάλο βαθμό εξαρτώνται από τις κινήσεις του ήλιου.¹⁰²

Επίσης αναγνωρίζει άμεσα ότι η δύναμη, αλλά και η αγάπη του Θεού για τα ανθρώπινα πλάσματα κι εν γένει και τη ζωή πάνω στον πλανήτη μας, αποτυπώνεται με ενάργεια μέσα από την απόσταση του ήλιου από τη γη. Αναφέρει, πιο

¹⁰⁰ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α'1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 219

¹⁰¹ Στο ίδιο, σελ. 221

¹⁰² Στο ίδιο, σ.σ. 225 -227

συγκεκριμένα σε κάποιο σημείο της Ομιλίας αυτής: «Ενώ οι αστέρες του ουρανού είναι άπειροι εις το πλήθος, το άθροισμα του φωτός τους δεν φτάνει να διαλύσει την κατήφεια της νυκτός. Αυτός δε μόνος του αν ανατείλει από τον ορίζοντα, ή μάλλον και όταν ακόμα αναμένεται, πριν καθόλου ανέλθει υπεράνω της γης, εξαφανίζεται το σκότος, σβήνει τους αστέρας με το φως του και την παγωμένη και πηκτική ατμόσφαιρα την λιώνει και την διασκορπίζει...Κι αφού η γη είναι τόσο μεγάλη, πως θα ηδύνατο να την πλημυρίσει όλην με φως εις μίαν στιγμήν, αν δεν ήτο μέγας ο δίσκος του απ' όπου αναβλύζει την λάμψιν; Εδώ πρόσεξε σε παρακαλώ την σοφίαν του τεχνίτου πώς έδωκεν εις τον ήλιον την θερμότητα ανάλογον με την απόστασίν του από την γη...»¹⁰³

Αναδεικνύει και μια άλλη, πολύ σημαντική συνισταμένη στο πλαίσιο των αναφορών και αναλύσεών του σε συνάρτηση με τις εναλλαγές του φωτός, ανάλογα με τις φάσεις του ήλιου, όπως επίσης και της σελήνης σε ημερήσια, μηνιαία ή και ετήσια βάση. Θεωρεί δηλαδή, ότι αυτές οι εναλλαγές αποτελούν ένα είδος διδάγματος εκ μέρους του Θεού προς τους ανθρώπους, αναφορικά με την προσωρινότητα των διαφόρων ανθρώπινων ζητημάτων στη ζωή τους. Είναι ένα είδος υπαινιγμού, ως προς τις εναλλαγές που υφίστανται σχετικά με την ίδια τη φύση του ανθρώπου.¹⁰⁴

Συνεχίζοντας στην έβδομη Ομιλία του, αναφέρεται στην πέμπτη ημέρα της δημιουργίας, την ημέρα της οποίας είχε λάβει χώρα η διαδικασία της εμφάνισης των διαφόρων ζώων πάνω στην επιφάνεια της γης. Το σχετικό χωρίο μέσα από τη Γένεση της Παλαιάς Διαθήκης και το οποίο παραθέτει επίσης ο Μ. Βασίλειος, έχει ως εξής: «Και εἶπεν ὁ Θεός· ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἔρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα καὶ πᾶσαν ψυχὴν ζῶων ἔρπετῶν, ἃ ἐξήγαγε τὰ ὕδατα κατὰ γένη αὐτῶν, καὶ πᾶν πετεινὸν πτερωτὸν κατὰ γένος. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλά. καὶ εὐλόγησεν αὐτὰ ὁ Θεός, λέγων· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ

¹⁰³ Στο ίδιο, σελ. 253

¹⁰⁴ Στο ίδιο, σελ. 255

πληρώσατε τὰ ὕδατα ἐν ταῖς θαλάσσαις, καὶ τὰ πετεινὰ πληθυνέσθωσαν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα πέμπτη».¹⁰⁵

Με βάση και το σχετικό παλαιοδιαθηκικό χωρίο από την Γένεση, δεν distάζει να προβεί σε μια σειρά αναλύσεων πάνω σε θέματα ζωολογίας, στοιχείο που αναδεικνύει το πλαίσιο των γνώσεων του σχετικά με αντίστοιχου περιεχομένου επιστημονικά έργα της αρχαιότητας. Κάτι τέτοιο, το αντιλαμβάνεται κάποιος μέσα από τις αναφορές του περί των λεγόμενων νηκτικών ζώων, δηλαδή των πλασμάτων που κινούνται ειδικότερα κατά την διάρκεια της νύκτας, ενώ επισημαίνει παράλληλα, πως πρόκειται για τα ζώα που κινούνται μες στο νερό, τα οποία μάλιστα ο εκκλησιαστικός Πατέρας θεωρεί, πως ανήκουν στην κατηγορία των ερπετών.¹⁰⁶

Εδώ κάποιος, επι παραδείγματι, μπορεί να αντιληφθεί την ύπαρξη πλασμάτων, όπως είναι οι λεγόμενες νάρκες, όπως τις αναφέρει ο Μ. Βασίλειος. Μέσα από μια τέτοια επισήμανση, φαίνεται για παράδειγμα, στην περίπτωση των όσων επισημαίνει για αυτό το είδος (πρόκειται συγκεκριμένα, για τα σαλάχια) ο Αριστοτέλης στο έργο του «Περί ζώων».¹⁰⁷ Ανάλογες αναφορές κάνει από την άλλη μεριά και ο Αιμιλιανός στο έργο του Περί ζώων.¹⁰⁸

Η αναφορά στις περιπτώσεις των διαφόρων ζώων που προέρχονται από την θάλασσα, είναι συνδεδεμένη ταυτόχρονα και με την ύπαρξη πολλών γενών και ειδών. Βέβαια, το πλήθος και οι μεγάλοι αριθμοί για καθένα εξ αυτών των ειδών πλασμάτων είναι κάτι συνδεδεμένο με την προοπτική της αναπαραγωγής τους στο

¹⁰⁵ Γεν. 1, 20 -23

¹⁰⁶ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 267

¹⁰⁷ Αριστοτέλης *Περί ζώων ιστορία*, 9,37

¹⁰⁸ Αιλιανός, *Περί ζώων ιδιότητος*, 1,36 – 9,14: «Ο ἰχθύς ἢ νάρκη ὅτου ἂν καὶ προσάψῃται τὸ ἐξ αὐτῆς ὄνομα ἔδωκε τε καὶ ναρκᾶν ἐποίησεν. ἢ δὲ ἐχενῆς ἐπέχει τὰς ναῦς, καὶ ἐξ οὗ ποιεῖ καλοῦμεν αὐτήν. κυούσης δὲ ἀλκυόνος ἴσταται μὲν τὰ πελάγη, εἰρήνην δὲ καὶ φιλίαν ἄγουσιν ἄνεμοι. κύει δὲ ἄρα χειμῶνος μεσοῦντος, καὶ ὁμως ἢ τοῦ ἀέρος γαλήνη δίδωσιν εὐημερίαν, καὶ ἀλκυονείας τηνικάδε τῆς ὥρας ἄγομεν ἡμέρας. ἴχνος δὲ λύκου πατεῖ κατὰ τύχην ἵππος, καὶ νάρκη περιεῖληφεν αὐτόν. εἰ δὲ ὑπορρίψῃας ἀστράγαλον λύκου τετρώρῳ θέοντι, τὸ δὲ ὡς πεπηγὸς ἐστήξεται, τῶν ἵππων τὸν ἀστράγαλον πατησάντων. λέων δὲ φύλλοις πρίνου τὸ ἴχνος ἐπιβάλλει, καὶ ναρκᾶ· δὲ καὶ ὁ λύκος, εἰ καὶ μόνον προσπελάσειε πετήλοισ σκίλλης. ταῦτά τοι καὶ αἱ ἀλώπεκες ἐς τὰς εὐνάς τῶν λύκων ἐμβάλλουσι, καὶ εἰκότως· διὰ γὰρ τὴν ἐξ αὐτῶν ἐπιβουλήν νοοῦσιν ἐχθιστα αὐτοῖς»

μέλλον. Επίσης, υφίσταται και η αναφορά στην περίπτωση των μαλακίων, όπως είναι τα χαπόδια, οι σουπιές ή διάφορα άλλα παρόμοια είδη. Μάλιστα, κι εδώ η σχετική ορολογία του Μεγάλου Βασιλείου φαίνεται εν μέρει να προέρχεται από αντίστοιχα επιστημονικά κείμενα της αρχαιότητας.

Σε όλα τα παραπάνω προσθέτει και την περίπτωση των διαφόρων ψαριών, όπως επίσης, και των κητών (τα οποία δεν εντάσσει στην περίπτωση των θηλαστικών). Στα κήτη συμπεριλαμβάνει τις φάλαινες, τα δελφίνια, τις φώκιες κλπ. Αναφέρει κι εδώ, ότι είναι τεράστιος ο αριθμός των διαφόρων ειδών. Είναι τέτοιος δε, που όπως σημειώνεται μες στο κείμενο ακόμα και οι άνθρωποι που ζουν ή ψαρεύουν σε διάφορα σημεία της γης, όπως στη Μεσόγειο, τον Ινδικό Ωκεανό, την Ερυθρά θάλασσα ή οι λεγόμενοι Μαυρούσιοι, αυτοί που ονομάζονταν εκείνη την εποχή Μαυριτανοί, δηλαδή οι σημερινοί κάτοικοι του Μαρόκου.¹⁰⁹

Εν τω μεταξύ, για άλλη μια φορά στα πλαίσια των αναφορών του, δεν παύει να προβαίνει σε κάποιες αντιστοιχίες του κόσμου των πλασμάτων του νερού και της θάλασσας, με τον κόσμο των ανθρώπων. Τονίζει ενδεικτικά ότι τα μικρότερα ψάρια τρώγονται από άλλα μεγαλύτερά τους, τη στιγμή που και αυτά μπορεί να φαγωθούν από ακόμα πιο μεγάλα ψάρια. Κάτι τέτοιο συμβαίνει κατά προέκταση όμως παράλληλα και με την περίπτωση της κοινωνίας των ανθρώπων. Μπορεί, για παράδειγμα, και ένα άτομο να αρπάζει τις περιουσίες και τα χρήματα πιο φτωχών ανθρώπων, ενώ από την άλλη μεριά, και αυτό το άτομο στην πορεία μπορεί να καταστεί θύμα εκμετάλλευσης από κάποιο άλλο που μπορεί να είναι ακόμα ισχυρότερος.¹¹⁰

Εδώ δεν διστάζει να τονίσει ότι μια τέτοια στάση ζωής, γεμάτη αδικία προς τους συνανθρώπους μας, μπορεί κάποτε να μας οδηγήσει και εμάς στην καταστροφή και στην πτώση. Προβαίνει λοιπόν σε μια επισήμανση μέσα από μια τέτοια πραγματικότητα αποτυπώνοντας και το ίδιο το ευμετάβλητο της ανθρώπινης

¹⁰⁹ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικαί Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 237

¹¹⁰ Στο ίδιο, σελ. 275

φύσης και της πορείας της ζωής των ανθρώπων, παρουσιάζοντας την με μια ηθικοπλαστικού τύπου ανάλυσης.¹¹¹

Καθώς αναφέρεται στην ευρηματικότητα συγκεκριμένα των καβουριών ο Μ. Βασίλειος, ως προς την προσπάθειά τους, να αποσπάσουν την τρυφερή σάρκα των κοχυλιών και οστρακόδερμων, τονίζει τα ακόλουθα: «Εγώ όμως σε θέλω να ζηλεύεις μόνο την ευρεσιτεχνία και την μεθοδικότητα των καβουριών, και να μην βλάπτεις τους πλησίον. Τέτοιος είναι αυτός που πηγαίνει προς τον αδερφό του με δόλο και επιτίθεται εις τους πλησίον, όταν ευρίσκονται εις ευπαθή ώρα και εκμεταλλεύεται τις συμφοράς των άλλων. Μην μιμήσαι τους αξιοκατάκριτους. Να αρκείσαι εις τα δικά σου. Πτωχεία με πραγματική αυτάρκεια είναι δια τους σώφρονες προτιμότερα πάσης απολαύσεως».¹¹²

Η συγκεκριμένη ηθική διδασκαλία σε συνάρτηση με την συμπεριφορά μιας σειράς διαφόρων πλασμάτων της θάλασσας, είναι κάτι, με το οποίο ο βασικός στόχος του Πατέρα είναι το να αναφερθεί ουσιαστικά σε φαινόμενα κοινωνικής αδικίας. Εδώ ο στόχος είναι η ειδικότερα η καταδίκη εκείνων των ατόμων που με στόχο την απόκτηση δύναμης και επιρροής, αλλά και την πραγματοποίηση των προσωπικών τους στόχων και συμφερόντων, δεν παύουν να επιδεικνύουν συχνά μια ύπουλη και υποκριτική συμπεριφορά. Κάτι τέτοιο, είναι ανάλογο, πιο συγκεκριμένα, με την συμπεριφορά του χταποδιού, και έχει να κάνει, επί παραδείγματι, με τις περιπτώσεις ατόμων που αλλάζουν, αναλόγως με το ποιος είναι στην εξουσία, αλλά και ανάλογα με την ιδεολογία εκείνων που έχουν την πολιτική δύναμη.¹¹³

Αναφέρεται σε αυτό το είδος ανθρώπων (που από την μια μπορεί να υποδύονται στους σώφρονες και ηθικούς και από την άλλη να είναι ακόλαστοι), κάνοντας παράλληλα όμως χρήση και μιας σειράς διαφόρων χωρίων μέσα από την Αγία Γραφή. Κάτι τέτοιο εξάλλου σταθερά και για το Μέγα Βασίλειο διαχρονικά,

¹¹¹ Αλεξίου Ι.Γ., *Αστέρες πολύφωτοι: Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Θεολόγος*, εκδόσεις Ζωή, Αθήνα, 1985, σελ. 98

¹¹² Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α'1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 277

¹¹³ Στο ίδιο, σελ. 277

είχε αποτελέσει μια σημαντική συνισταμένη, αναφορικά με την ερμηνευτική του μεθοδολογία. Κι αυτό, καθώς άλλωστε για τους Πατέρες της Εκκλησίας, η χρήση χωρίων και αποσπασμάτων μέσα από τις ιερές Γραφές πάντα αποτελούσε βασικό όχημα και μέσο, αναφορικά με την επικύρωση των λεγομένων τους.¹¹⁴

Όπως αναφέρεται στο Ματθ. 7,15, όπου ο Κύριος κάνει λόγο για άτομα που έχουν αρπακτικές διαθέσεις, ενώ την ίδια στιγμή λειτουργούν υποκριτικά. Μάλιστα, η σχετική φράση που χρησιμοποιείται, για να τους χαρακτηρίσει, είναι το «λύκους άρπαγας».¹¹⁵ Ένα άλλο σχετικό παράδειγμα όμως, θα μπορούσαμε να κρίνουμε, πως είναι και η αναφορά περί του όφεως στον Κήπο της Εδέμ, με βάση το χωρίο της Γένεσης Γεν. 3,1 και όπου διαβάζουμε ενδεικτικά: «Οδὲ ὄφις ἦν φρονιμώτατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὃν ἐποίησε Κύριος ὁ Θεός. καὶ εἶπεν ὁ ὄφις τῇ γυναικί· τί ὅτι εἶπεν ὁ Θεός, οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ παραδείσου;».¹¹⁶

Ο κόσμος των ζώων εν γένει, αποτελεί και μια βασική αναφορά εκ μέρους του Μ. Βασιλείου, προκειμένου ο ίδιος να προβάλλει έναν ιδεατό κόσμο δικαιοσύνης και αρμονικής συνύπαρξης. Προσπαθει να δώσει την διάσταση της σοφίας του Θεού, κάτι που τονίζει συνεχώς και ακατάπαυστα σε όλα τα σημεία του κειμένου της Εξαήμερου.¹¹⁷

Αναφέρει κάπου ο Μ. Βασίλειος, ότι: «Τα είδα εγώ αυτά και θαύμασα τη σοφία του Θεού σε όλα αυτά. Αν τα άλογα ξέρουν να επινοούν και να φυλάσσουν την σωτηρία των, και αν το ψάρι ξέρει τί να προτιμά και τί να αποφεύγει, τί θα πούμε εμείς που ο Θεός μας τίμησε με λογικό, μας παιδαγόγησε με νόμο, μας παρόρμησε με υποσχέσεις, μας έκανε σοφούς με το Πνεύμα και όμως τακτοποιούμε τα ζητήματά μας σαν να είμαστε πιο άλογοι και από τα ψάρια; Διότι αυτά μεν ξέρουν να λαμβάνουν κάποια πρόνοια δια το μέλλον, ημείς δε από την έλλειψη

¹¹⁴ Παναγόπουλος Ι., *Η Ερμηνεία της Αγίας Γραφής στην Εκκλησία των Πατέρων*, τ. Α', εκδόσεις Άθως, Αθήνα, 2010, σελ. 17

¹¹⁵ Ματθ. 7, 15

¹¹⁶ Γεν. 3,1

¹¹⁷ Rasmussen Ad., *Genesis and Cosmos: Basil and Origen on Genesis 1 and Cosmology*, Brill, Leyden, 2019, σελ. 250

κάθε ελπίδος για το μέλλον, καταναλώνουμε τη ζωή μας μέσα στην κτηνώδη ηδονή».¹¹⁸

Στην όγδοη Ομιλία του, κάνει αναφορά ειδικότερα στην περίπτωση των διαφόρων χερσαίων ζώων και πλασμάτων. Κι εδώ είναι χαρακτηριστικό ότι διάφορες αναφορές ως προς τις συμπεριφορές των ποικίλων πλασμάτων επί γης, λειτουργούν ως αφορμή και παράδειγμα εκ μέρους του, προκειμένου στη συνέχεια να προβεί και στην διαδικασία της διδασκαλίας προς τους αναγνώστες του έργου του. Μιας διδασκαλίας με ηθικό χαρακτήρα πάντοτε.¹¹⁹

Από την συγκεκριμένη του ομιλία μες στην Εξαήμερο, θεωρούμε, πως ένα σημείο, το οποίο θα πρέπει να συγκρατήσουμε, είναι η ερμηνεία, την οποία κάνει με το ζήτημα περί εξαγωγής της ψυχής εν γένει μέσα από την γη, καθώς ο Θεός δημιουργεί στην διάρκεια της συγκεκριμένης ημέρας τα ζώα της γης, τα πτηνά, τα ερπετά και τα θηλαστικά.¹²⁰ Πιο συγκεκριμένα, προβαίνει σε μια διάκριση ανάμεσα στην ιδέα περί ψυχής των διαφόρων πλασμάτων και της ψυχής των ανθρώπων. Η ερμηνεία του είναι το ότι η ψυχή των ζώων στην ουσία έχει καθαρά κτιστό και γήινο χαρακτήρα, δεδομένου, ότι συνδέεται με την συμπίκνωση του αίματός τους, και με την οποία προκύπτει η σάρκα τους. Η ίδια η ψυχή του εξάλλου, με το θάνατό τους στην συνέχεια χάνεται.¹²¹

Κάτι τέτοιο φυσικά διαφοροποιεί τα διάφορα ζώα του πλανήτη από τους ανθρώπους, των οποίων η ψυχή είναι αιώνια και για την οποία πρόκειται να κάνει λόγο πιο κάτω, στα πλαίσια του κειμένου του (στην ένατη Ομιλία). Μάλιστα, ως προς την σχετική του ανάλυση και θεολογική ερμηνεία, δεν παραλείπει να αναφερθεί επικριτικά και στην περίπτωση ενός αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου που πίστευε στην διαδικασία της μετεμψύχωσης, θεωρώντας πως το ανθρώπινο ον

¹¹⁸ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικαί Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 285

¹¹⁹ Αλεξίου Ι.Γ., *Αστέρες πολύφωτοι: Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Θεολόγος*, εκδόσεις Ζωή, Αθήνα, 1985, σελ. 114

¹²⁰ Γεν. 1,24

¹²¹ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικαί Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 303

μπορεί σε άλλες ζωές του να γινόταν φυτό ή ζώο. Ο εν λόγω φιλόσοφος, ο οποίος εδώ δεν κατονομάζεται, ήταν ο Εμπεδοκλής που είχε αναπτύξει τη συγκεκριμένη αντίληψη.¹²²

Εν συντομία, θα μπορούσαμε να τονίσουμε ότι ο Εμπεδοκλής (494 -434 π.Χ.), όπως ακριβώς και ο Πυθαγόρας, πίστευε στη μετεμψύχωση της ψυχής ή στη μετεμψύχωση, ότι οι ψυχές μπορούν να μετενσαρκωθούν μεταξύ ανθρώπων, ζώων και ακόμη και φυτών. Σύμφωνα με αυτόν, όλοι οι άνθρωποι, ή ίσως μόνο λίγοι επιλεγμένοι από αυτούς, ήταν αρχικά μακρόβιοι δαίμονες που διέμεναν σε κατάσταση ευδαιμονίας μέχρι να διαπράξουν ένα απροσδιόριστο έγκλημα, πιθανώς αιματοχυσία ή ψευδορκία. Ως αποτέλεσμα, έπεσαν στη Γη, όπου αναγκάστηκαν να περάσουν 30.000 κύκλους μετεμψύχωσης μέσω διαφορετικών σωμάτων πριν μπορέσουν να επιστρέψουν στη σφαίρα της θεότητας. Η συμπεριφορά κάποιου κατά τη διάρκεια της ζωής του θα καθόριζε επίσης την επόμενη ενσάρκωσή του.¹²³

Οι σοφοί άνθρωποι, που έχουν μάθει το μυστικό της ζωής, είναι πιο κοντά στο θείο, ενώ οι ψυχές τους είναι παρόμοια πιο κοντά στην ελευθερία από τον κύκλο των μετενσαρκώσεων, μετά από τον οποίο μπορούν να αναπαυθούν στην ευτυχία για την αιωνιότητα. Αυτός ο κύκλος της θνητής ενσάρκωσης φαίνεται να εμπνεύστηκε από την τιμωρία του θεού Απόλλωνα ως υπηρέτη του Άδμητου.¹²⁴ Ο Εμπεδοκλής ήταν χορτοφάγος και υποστήριζε τη χορτοφαγία, καθώς τα σώματα των ζώων είναι επίσης τόποι κατοικίας τιμωρημένων ψυχών. Για τον Εμπεδοκλή, όλα τα έμβια όντα βρίσκονταν στο ίδιο πνευματικό επίπεδο. Τα φυτά και τα ζώα είναι κρίκοι σε μια αλυσίδα όπου και οι άνθρωποι είναι ένας κρίκος.¹²⁵

Αναφορικά με το θέμα της αναφοράς, ως προς τα πτηνά και πάλι ο Μ. Βασίλειος, θεωρεί πως έχουν προέλευση και αυτά από το νερό, κι αυτό το συνδέει με το ότι ένα ποσοστό τους, βρίσκει τη τροφή του σε νερά θαλασσών, ποταμών, λιμνών κλπ. Σαφώς βέβαια ,κυρίως ζουν στη στεριά, στοιχείο που είναι

¹²² Τζιράκης Ν.Ε., Μέγας Βασίλειος και Ελληνισμός: κατά την Πραγματεία του Μεγάλου Βασιλείου

¹²³ Guthrie W.K.C., *A history of Greek Philosophy II: The presocratic tradition from Parmenides to Democritus*, Cambridge University Press, Cambridge, 1978, σελ. 254

¹²⁴ Burnet J., *Early Greek Philosophy*, Kessinger, Whitefish, Montana, 2003, σελ. 231

¹²⁵ Luchte J., *Early Greek Thought: Before the Dawn*, Bloomsbury Publishing, London, 2011, σελ. 368

συνδεδεμένο με το ότι έχουν πόδια, ενώ την ίδια στιγμή, ο εκκλησιαστικός Πατέρας, προβαίνει και σε ποικίλες ταξινομήσεις τους, αναλόγως με το αν διαθέτουν μια ομαδική ή μονήρη ζωή ή αν από την άλλη μεριά, αν κάποια πτηνά τείνουν να ζουν άνετα με ανθρώπους και άλλα όχι ή για το αν κάποια ακούγονται περισσότερο και άλλα λιγότερο.¹²⁶

Αντιστοίχως, ως προς την περίπτωση των εντόμων, ένα παράδειγμα, στο οποίο στέκεται εν πολλοίς είναι αυτό περί των μελλισών., Η μέλισσα εδώ αποτελεί ένα είδος ηθικού παραδείγματος. Κι αυτό επειδή το εν λόγω έντομο διακρίνεται για την εργατικότητά του, χωρίς να βλάπτει άλλα είδη, αλλά και για το ότι με την εργασία του προσφέρει συγχρόνως και προς τα άλλα πλάσματα του Θεού, καθώς κατασκευάζει το μέλι. Γι' αυτό το λόγο, υπάρχει και η αναφορά ειδικότερα σε συγκεκριμένα χωρία μέσα από το βιβλίο των Παροιμιών της Παλαιάς Διαθήκης, ως προς την σημασία της μέλισσας για το φυσικό κόσμο.¹²⁷

Η αναφορά του, στην περίπτωση της μέλισσας είναι, σε συνάρτηση με το ζήτημα της εργατικότητας κυρίως που θα πρέπει να έχει και ο άνθρωπος στον καθημερινό του βίο, χωρίς να αποτελεί βαρίδιο για τους συνανθρώπους του. Γι αυτό υπάρχει και η χρήση κάποιων συγκεκριμένων χωρίων μέσα από το βιβλίο των Παροιμιών Σολομώντος, που αναφέρονται σε αυτό το θέμα, όπως μπορούμε να δούμε εδώ: «ἢ πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστὶ τὴν τε ἐργασίαν ὡς σεμνὴν ποιεῖται ἧς τοὺς πόνους βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγίειαν προσφέρονται· ποθεινὴ δέ ἐστι πᾶσι καὶ ἐπίδοξος· καὶ περ οὕσα τῇ ρώμῃ ἀσθενῆς, τὴν σοφίαν τιμήσασα προήχθη. ἕως τίνος, ὀκνηρὲ, κατάκεισαι; πότε δὲ ἐξ ὕπνου ἐγερθήσῃ;»¹²⁸

Όλες αυτές οι αναφορές του Μ. Βασιλείου στα παραδείγματα των τρόπων συμπεριφοράς των διαφόρων ζωντανών πλασμάτων μέσα στον κόσμο, όπως επίσης

¹²⁶ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικαί Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 311

¹²⁷ Καλλίνικος Κ.Ν., *Ο Μέγας Βασίλειος, ως εκκλησιαστικός πολιτικός: από της αναρρήσεως αυτού εις τον επισκοπικόν θρόνον Καισαρείας Καππαδοκίας*, εκδόσεις Γ. Παρισιάνος, Αθήναι, 1985, σελ. 167

¹²⁸ Παρ. Σολ. 6, 8^α -9

όμως ενίοτε και των διαφόρων φυτών, είναι πάντα κατά έναν επίμονο τρόπο, στοιχεία άρρηκτα συνδεδεμένα με την προσπάθεια του να προσφέρει κάποια παραδείγματα ηθικής συμπεριφοράς και για τους ανθρώπους. Προς το τέλος της Όγδοης Ομιλίας του, για παράδειγμα, θα τονίσει, πως οι άνθρωποι δεν είναι ανάγκη να κουραστούν από τα λεγόμενά του, δεδομένου, ότι τα τελευταία θα μπορούσαν να τους βοηθήσουν να εξασκηθούν ηθικοπνευματικά, μέσα από ένα σύνολο διδαγμάτων. Έτσι κλείνοντας αυτή τη συγκεκριμένη Ομιλία του, τονίζει, πως ο καθένας μέσω των λόγων αυτών μπορεί να ωφεληθεί ψυχικά και πνευματικά, αντί να ασχολείται με απολαύσεις της ύλης και με θέματα, όπως μπορεί να είναι, επί παραδείγματα, τα τυχερά παιγνίδια.¹²⁹

2.3 Η δημιουργία του Κόσμου την έκτη ημέρα – ο άνθρωπος

Θα μπορούσαμε να σημειώσουμε ότι η τελευταία Ομιλία μέσα από το έργο Εξαήμερος του Μεγάλου Βασιλείου, είναι ίσως και η πλέον σημαντική. Κι αυτό γιατί, ο μεγάλος Πατέρας του 4^{ου} αιώνα μ.Χ., αναφέρεται στο σημαντικότερο τμήμα της δημιουργίας του κόσμου, αυτό, που αφορά την δημιουργία του ανθρώπινου είδους. Μάλιστα ήδη από την αρχή αυτής της Ομιλίας, είναι ενδεικτικό ότι θα υπενθυμίσει και πάλι ότι οι σχετικές του αναλύσεις είναι βασισμένες ειδικά στην μεθοδολογία της αλληγορικής εξήγησης και την οποία μάλιστα, όπως επίσης σημειώνει εδώ, είχε πάρει ήδη από προγενέστερους ερμηνευτές των ιερών Γραφών (καθώς υπονοεί εδώ άτομα, όπως ο Φίλων εξ Αλεξάνδρειας).¹³⁰

Σε αυτό το σημείο, θέλει να μας προϊδεάσει σχετικά με το κύρος και την εγκυρότητα των όσων πρόκειται να πει πιο κάτω, αναφορικά με το ζήτημα της δημιουργίας των ανθρώπων. Γνωρίζοντας την αρχαία ελληνική γραμματεία, λέει κάπου, ότι μπορεί εντός της Αγίας Γραφής και σε σημεία, όπως η Γένεση, να μην βρίσκει κάποιος στοιχεία και πληροφορίες, σχετικά με την περιφέρεια και το ακριβές μαθηματικό και γεωμετρικό μέγεθος της γης, όπως συμβαίνει επί παραδείγματι στην περίπτωση φιλοσόφων της Αρχαιότητας, όπως ήταν εκείνη των

¹²⁹ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 337

¹³⁰ Στο ίδιο σελ. 339

φυσικών φιλοσόφων της Ιωνίας (ο Θαλής, ο Αναξίμενης, ο Αναξίμανδρος, ο Ηράκλειτος κλπ) ή στη συνέχεια φιλόσοφοι και επιστήμονες, όπως ο Δημόκριτος ή ο Λεύκιππος ή αργότερα ο Αριστοτέλης.¹³¹

Στην ένατη Ομιλία του στην Εξαήμερο, για πολλοστή φορά μας υπενθυμίζει ότι μέσα από την ίδια την φύση και δημιουργία του κόσμου, αλλά και του ανθρώπου μπορούμε να αντιληφθούμε το ίδιο το θείο μεγαλείο. Γι' αυτό το λόγο σε κάποιο σημείο αναφέρεται και απόσπασμα από τον 103^ο Ψαλμό της Αγίας Γραφής, καθώς αναφέρει ο Μ. Βασίλειος, το: «Ὡς ἐμεγαλύνθη τα ἔργα Σου Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας».¹³²

Η αντίληψη ενός τέτοιου μεγαλείου όσον αφορά την φύση και τον κόσμο, μες στον οποίο ζούμε, είναι ίσως πολύ πιο σημαντική, σε σύγκριση και με την κατοχή εξειδικευμένων επιστημονικών γνώσεων. Γιατί αυτό που έχει σημασία πρώτα και κύρια είναι η ύπαρξη ηθικότητας και καλοσύνης προς το συνάνθρωπο, στοιχείο, το οποίο δεν αποκτάται όμως με τις επιστημονικές γνώσεις. Αυτό είναι συνδεδεμένο και με το ότι η ίδια η ανθρώπινη ψυχή έχει την τάση να κλίνει προς μια σειρά αρετών, δίχως να υφίσταται το στοιχείο της διδασκαλίας από άλλους ανθρώπους.¹³³

Ὡς προς την δημιουργία του ανθρώπου κατά την έκτη ημέρα της δημιουργίας, καταρχάς θα μπορούσαμε να λάβουμε υπόψη μας το ίδιο το πρωτότυπο μέσα από τη Γένεση, όπου αναφέρεται: «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος, τετράποδα καὶ ἔρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος. καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος, καὶ τὰ κτήνη κατὰ γένος αὐτῶν καὶ πάντα τὰ ἔρπετὰ τῆς γῆς κατὰ γένος αὐτῶν. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλά. καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ'

¹³¹ «Δύο γὰρ ὄντων τμημάτων της δυνατῆς οικεῖσθαι χώρας, την μεν προς ἄνω πόλον και τον καθ' ἡμᾶς, της δε προς τον ἕτερον και προς μεσημβρίαν και ούσης οἶον τυμπάνου», Αριστοτέλους *Μετεωρολογικά*, 2,5 362α. Επίσης: «Περὶ σχήματος γης, Θαλῆς και οι στωϊκοὶ και οι απ' αὐτῶν σφαιροειδῆ την γη. Αναξίμανδρος λίθω κίονι την γην προσφερῆ των επιπέδων. Αναξίμενης τραπεζοειδῆ. Λεύκιππος τυμπανοειδῆ. Δημόκριτος δισκοειδῆ μεν τω πλάτει, κοίλην δε τω μέσω», Πλούταρχος, *Αρέσκεια φιλοσόφων*, 3, 10

¹³² Ψαλ. 103,23

¹³³ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικαὶ Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 353

ὁμοίωσιν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἑρπετῶν τῶν ἑρπόντων ἐπὶ γῆς γῆς. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. καὶ εὐλόγησεν αὐτούς ὁ Θεός, λέγων· ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἑρπετῶν τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς».¹³⁴

Με θεολογική ερμηνεία και ανάλυση, ο Μ.Βασίλειος επιμένει πολύ στην ύπαρξη του ρηματικού τύπου «ποιήσωμεν» που αναφέρεται εντός της Γένεσης. Μέσω της χρήσης δηλαδή του πληθυντικού αριθμού, είναι εμφανές, ότι προβάλλεται η συμμετοχή και του αιώνιου Υιού και Λόγου του Θεού, ως προς την δημιουργία του ανθρώπου. Κάτι τέτοιο έχει τεράστια σημασία, από την άποψη ότι έτσι εκφράζεται μέσα από την ίδια την Αγία Γραφή ξεκάθαρα το στοιχείο της αποδοχής της θεότητας και του Υιού του Θεού, με άλλα λόγια του Ιησού Χριστού.¹³⁵

Των σχετικών του αναλύσεων περί του όλου ζητήματος, φαίνεται να στρέφεται εναντίον των Ιουδαίων, ως προς αυτό το ζήτημα. Κι αυτό, δεδομένου, ότι για τους τελευταίους, ο Ιησούς Χριστός ,ποτέ δεν είχε θεωρηθεί πως είχε αποτελέσει τον σαρκωμένο Υιό και Λόγο του Θεού, όπως και τον πολυαναμενόμενο Μεσσία, για τον οποίο είχαν κάνει λόγο ήδη μες στην Παλαιά Διαθήκη οι διάφοροι προφήτες.¹³⁶

Ένα άλλο στοιχείο, στο οποίο εστιάζει είναι ότι ο άνθρωπος είναι πλασμένος «κατ' εικόνα» Θεού. Όμως, αυτό το κατ' εικόνα, δεν αναφέρεται μόνο στο Θεό -Πατέρα, αλλά επίσης και στον Υιό Του,. Παράλληλα, αυτό το κατ' εικόνα φυσικά δεν σημαίνει, πως ο άνθρωπος έχει πλαστεί έτσι ώστε να έχει την ίδια μορφή

¹³⁴ Γεν. 1, 24 -28

¹³⁵ Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α' 1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 369

¹³⁶ Στο ίδιο, σελ. 371

και ύλη με το Θεό, αλλά πως έχει πλαστεί κατ' εικόνα Του, αναφορικά με τις ιδιότητες.¹³⁷

Ο εκκλησιαστικός Πατέρας, προκειμένου εδώ να υπερθεματίσει, ως προς την θεότητα του Ιησού Χριστού, δηλαδή του Υιού του Θεού, δεν παραλείπει να επισημάνει εδώ και κάποια συγκεκριμένα χωρία μέσα από την Καινή Διαθήκη, όπου ο ίδιος ο Ιησούς τονίζει την θεία φύση Του και το ότι είναι ενωμένος άρρηκτα με τον Πατέρα. Ένα τέτοιο παράδειγμα, είναι το χωρίο Ιω. 10,30 κα Ιω. 14,9.¹³⁸

Μια παρατήρηση που πρέπει να γίνει εδώ, είναι ότι ακόμα και η χρήση της φράσεως «καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. καὶ εὐλόγησεν αὐτούς», δεν πρέπει να θεωρηθεί, πως έρχεται σε αντίφαση προς την χρήση του πληθυντικού «Ποιήσωμεν» που αναφέρθηκε λίγο πιο πάνω. Ανέτρεξε ασφαλώς προς την Μονάδα, ώστε μαζί με τον Πατέρα να εννοεί και τον Υιό, αποφεύγοντας έτσι τον κίνδυνο της πολυθείας των Εθνικών, που ήταν οι θιασώτες της αρχαίας ειδωλολατρικής θρησκείας.

Με βάση αυτήν την επισήμανση, δεν θα διστάσει να κλείσει το έργο του στην συγκεκριμένη του Ομιλία ο Μ. Βασίλειος, με τα ακόλουθα λόγια: «Τώρα δε ας είπω τόσο μόνον, ότι αφού η εικόν είναι μία, από πού σου ήλθε να υποστηρίξεις την αφόρητη δυσσέβεια σου και να λες τον Υιό ανόμοιο προς τον Πατέρα; Ω της αχαριστίας! Αυτήν την ομοιότητα, της οποίας έγινες μέτοχος ακόμη και συ, αυτήν δεν την παραχωρείς εις τον ευεργέτη σου; Και πιστεύεις μεν ότι ταῦτα που σου εδόθησαν από χάριν μένουν εις σε έγκυρα, δεν παραδέχεται δε ότι ο Υιός έχει την εκ φύσεως ομοιότητα του προς τον Πατέρα;»¹³⁹

¹³⁷ Στο ίδιο, σελ. 371

¹³⁸ Στο ίδιο, σελ. 371

¹³⁹ Στο ίδιο, σελ. 373

3^ο Κεφάλαιο: Απολογητική στη Διδασκαλία του Μεγάλου Βασιλείου

3.1 Η θεολογία μέσα από την Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου

Μια επισήμανση που είναι δυνατόν να γίνει σε αυτό το σημείο, είναι ότι μέσα από την Εξαήμερό του ο Μ. Βασίλειος αναφέρεται στο ζήτημα της κτιστότητας και της διαλεκτικής ανάμεσα στο κτιστό και το άκτιστο. Αυτό το συναντούμε και σε άλλες θεολογικές και φιλοσοφικές σκέψεις και ιδέες, που έχουν ως βασική τους προϋπόθεση την διάσταση, αναφορικά με αυτή τη σχέση μεταξύ του ακτίστου και του κτιστού. Να επισημάνουμε εδώ, ότι, όταν γίνεται αναφορά στα κτιστά όντα, όπως συμβαίνει και με τον ίδιο το Θεό που είναι άκτιστος, δεν παύει να υφίσταται επίσης μια υπεύθυνη και προωθητική δύναμη που αφορά ειδικότερα το αυτεξούσιο και την ελευθερία του ανθρώπου, αναφορικά με τη βούλησή του.¹⁴⁰

Βέβαια, και πάλι το θέμα είναι πως αυτή η λεύθερη βούληση δεν παύει να υπόκειται σε ένα πλαίσιο συγκεκριμένων ορίων. Ορίων, τα οποία οφείλονται συγχρόνως στην ίδια την κτιστότητα του ανθρώπινου όντος. Όσον αφορά εν τω μεταξύ τα διάφορα απρόσωπα και άλογα κτίσματα μέσα στον κόσμο (με άλλα λόγια, τα διάφορα στοιχεία της φύσης ή από την άλλη μεριά, για παράδειγμα, τα φυτά, τα ζώα κλπ.) η κίνηση προς αλλοίωση ή τελείωση, γίνεται με βάση την ίδια τη δομή της κτιστότητας. Αντιθέτως, ως προς την περίπτωση των προσωπικών και λογικών όντων, όπως είναι ο ίδιος ο άνθρωπος, αυτό μπορεί να γίνει με βάση την προαιρετική έκφραση του αυτεξούσιου. Ο Μέγας Βασίλειος εδώ επισημαίνει ότι η ανθρώπινη φύση γενικότερα είναι επιρρεπής αναφορικά με την διαρκή εναλλαγή των διαφόρων σχημάτων.¹⁴¹

Αυτά όλα σημαίνουν το ότι το πλέον ασφαλές μέσο, με το οποίο έχουμε την δυνατότητα να «ανιχνεύσουμε» τη φύση των κτιστών όντων, δεν είναι τίποτα άλλο, παρά το στοιχείο της αστάθειας και της ρευστότητας. Αυτό σημαίνει εξάλλου και την διαδικασία της σύγκρισης ανάμεσα σε αυτή την ρευστότητα των κτιστών όντων

¹⁴⁰ Ματσούκας Ν.Α., «Συνέπειες της κτιστότητας των όντων», στο *Επιστήμη, φιλοσοφία και θεολογία στην Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου*, εκδόσεις Π. Πουρνάρας, Θεσσαλονίκη, 1990, σελ. 178

¹⁴¹ Κιτρομηλίδης Π.Μ., *Ο μέγας Βασίλειος πρότυπον οικουμενικού εκκλησιαστικού ηγέτου*, [χ.ο.], Αθήνα, 1966, σελ. 47

αφενός μεν και την αιωνιότητα και απόλυτη σταθερότητα του Θεού. Με άλλα λόγια, κάτι που διακρίνει τα διάφορα κτιστά όντα και κατά προέκταση όλο το σύμπαν και τη φύση είναι η τρεπτότητα και η αλλαγή. Αυτό με τη σειρά του μάλιστα, είναι δυνατόν να επεξηγήσει και την φθορά και αλλοίωση των κτιστών όντων.¹⁴²

Εδώ φαίνεται να υπεισέρχεται και ένα πλαίσιο συγκεκριμένων συλλογισμών που ήδη είχαν αποτυπωθεί στα πλαίσια και της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας ήδη αιώνες και πριν από την εποχή του Μ Βασιλείου. Συλλογισμών, εν προκειμένω, που είχαν να κάνουν με το ζήτημα, ως προς το ότι το μεν αγέννητο είναι άφθαρτο, ενώ από την άλλη μεριά αντίστοιχα, το γεννητό υπόκειται στους νόμους της φθαρτότητας. Η ίδια η χριστιανική διδασκαλία, την οποία προβάλλει και ο Μ Βασίλειος στο πλαίσιο της Εξαήμερου, τονίζει πως το γεννητό από μόνο του έχει την ρευστότητα. Δηλαδή, έχει την προοπτική της αλλαγής και με την οποία είτε μπορεί να φτάσει στην τελείωση, είτε από την άλλη να αλλοιωθεί και να φτάσει στο μηδενισμό.¹⁴³

Εδώ αναδεικνύεται και η ιδέα πως ο κόσμος έχει μια εξελικτική και δυναμική πορεία και η οποία συγχρόνως, είναι δυνατόν να θεωρηθεί με ορθό τρόπο μόνο διαμέσου της Θείας Οικονομίας. Εδώ η διάκριση ανάμεσα στο κτιστό και το άκτιστο είναι δεδομένη φυσικά και επίσης είναι και κάτι που θα πρέπει να θεωρηθεί, ως προς την ορθή του διάσταση. Το κτιστό, πιο συγκεκριμένα, θεωρείται, πως μπορεί να φτάσει στην ολοκλήρωσή του μονάχα μέσα από την σχέση και αναφορά του προς το άκτιστο.¹⁴⁴

Μάλιστα στην περίπτωση που υφίσταται αντίστοιχα η άρση αυτής της αναφοράς προς το άκτιστο, τότε το κτιστό μπορεί να οδηγηθεί στην καταστροφή και το μηδενισμό. Και αυτό, γιατί δεν υπάρχει η αγιαστική δύναμη του Θεού. Η λογική κτίση στην αντίθετη περίπτωση δεν είναι δυνατόν να πραγματώσει την ομοίωσή της προς το θείο, τη στιγμή που επίσης και το αυτεξούσιο που διαθέτει ο

¹⁴² Ματσούκας Ν.Α., «Συνέπειες της κτιστότητας των όντων», στο *Επιστήμη, φιλοσοφία και θεολογία στην Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου*, εκδόσεις Π. Πουρνάρας, Θεσσαλονίκη, 1990, σελ. 179

¹⁴³ Στο ίδιο, σελ. 183

¹⁴⁴ Στο ίδιο, σελ. 182

άνθρωπος, μπορεί να τον οδηγήσει είτε προς την σωτηρία είτε αντίστοιχα προς την φθορά, την αμαρτία και το μηδενισμό. Με βάση αυτό το σκεπτικό και λαμβάνοντας επίσης υπόψη μας και την θεότητα και την κτίση, έχουμε συγχρόνως και την δυνατότητα να εξετάσουμε με μεγαλύτερη επιτυχία το πρόβλημα αναφορικά με την σχέση ανάμεσα στο δημιουργό και τη δημιουργία.

Εδώ πρέπει να έχουμε υπόψη μας το ότι ο δημιουργός Θεός διακρίνεται κατά την ουσία και τη φύση Του έναντι της κτιστής φύσης και του σύμπαντος κόσμου. Ο Θεός παράλληλα, είναι άχρονος και άκτιστος, ενώ από την άλλη μεριά, βασικό θεμέλιο και πυρήνας της ίδιας της χριστιανικής θεολογικής σκέψης είναι το ότι τα πάντα δημιουργούνται από το μη ον. Αυτό είναι η πλέον σημαντική και κεντρική διάσταση ως προς την χριστιανική κοσμολογική σκέψη και όχι το πότε και με ποιους συγκεκριμένους τρόπους δημιουργήθηκαν τα διάφορα πλάσματα φαινόμενα και στοιχεία εντός της φύσης.¹⁴⁵

Μέσα από αυτό το πλαίσιο θεωρήσεων που αναδεικνύονται και στην Εξαήμερο του Μ Βασιλείου, προβάλλεται και μια συγκεκριμένη θεολογία που αφορά το τριαδικό δόγμα της χριστιανικής Εκκλησίας. Πιο συγκεκριμένα, Ο Άγιος Βασίλειος ο Μέγας – μαζί με τους άλλους Καππαδόκες πατέρες – ήταν υπεύθυνος για την άρθρωση του Ορθόδοξου οράματος και εμπειρίας του Θεού με θεολογική και φιλοσοφική πρωτοτυπία που έθεσε τις βάσεις πάνω στο οποίο ήταν καθιερωμένος ο τρόπος στοχασμού του Τριαδικού μυστηρίου στην Ανατολή. Με αυτόν τον τρόπο, η θεολογία του Αγίου Βασιλείου παραμένει ο ακρογωνιαίος λίθος για την Ορθόδοξη Τριαδική θεολογία και επομένως έχει διαρκή σημασία για τη σύγχρονη εποχή μας.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Ματσούκας Ν.Α., *Δογματική κι συμβολική θεολογία: ανακεφαλαίωση και αγαθοτοπία -Έκθεση του οικουμενικού χαρακτήρα της χριστιανικής διδασκαλίας*, εκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 2005, σελ. 217

¹⁴⁶ Σε αυτό το σημείο, θα μπορούσαμε να σημειώσουμε το ότι σύμφωνα με τους Καππαδόκες Πατέρες γενικά, το δόγμα περί της Αγίας Τριάδας, με βάση τη διδασκαλία του Αγίου Αθανασίου, επαναλήφθηκε και παραπέρα αντανάκλαται στους μεταγενέστερους αιώνες, ιδιαίτερα από τους αγίους Ιωάννη τον Δαμασκηνό, το Φώτιο, Γρηγόριο Κύπρου και τον άγιο Γρηγόριο Παλαμάς για να αναφέρουμε μερικούς. Επί πλέον, αυτό το δόγμα εισήλθε στη λειτουργική ζωή και τη λατρεία της Εκκλησίας όπως φαίνεται, για παράδειγμα στο Δοξαστικό της Πεντηκοστής

Ουσιαστικά, τρεις ήταν οι κύριες αιρετικές προκλήσεις που ανάγκασαν τον Μέγα Βασιλείου για να επικεντρωθεί εκτενέστερα στο Τριαδικό μυστήριο. Καταρχάς, για παράδειγμα, ήταν οι Ευνομιανοί, αλλιώς γνωστοί ως Ανόμοιοι, που είχαν αποτελέσει στην ουσία μια ακραία μορφή του Αρειανισμού. Ο τελευταίος, ως γνωστόν, απέρριψε τη θεότητα του Υιού του Θεού. Μια δεύτερη αιρετική ομάδα, η οποία είχε αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά και με καθοριστικό τρόπο, μέσα από την θεολογία Πατέρων, όπως Μέγας Βασίλειος, ήταν οι Σαββελιανοί που αρνήθηκαν τη διακριτή ύπαρξη των τριών προσώπων της Τριάδας πιστεύοντας ότι ο Θεός ήταν ουσιαστικά μια απρόσωπη μονάδα που απλώς «εμφανίστηκε» με τρεις διαφορετικούς τρόπους. Στην ουσία και αυτοί δηλαδή, απέρριπταν την θεότητα των τριών Προσώπων της Αγίας Τριάδας. Αντίστοιχα, μια τρίτη ομάδα ήταν και οι Πνευματομάχοι. Οι τελευταίοι ισχυρίστηκαν ότι το Πνεύμα του Θεού ήταν ένα απλό πλάσμα, αρνούμενοι με αυτόν τον τρόπο τη θεότητά Του.¹⁴⁷

Πολλά από τα γραπτά του Αγίου Βασιλείου στράφηκαν εναντίον του Ευνομίου (που πέθανε περί το 393 μ.Χ.). Ο Ευνόμιος ήταν ένας Αρειανός επίσκοπος από την Κύζικο, ο οποίος όχι μόνο ισχυρίστηκε ότι γνώριζε πλήρως το ποια είναι η ουσία του Θεού, αλλά και ότι η ουσία του Πατέρα ήταν ριζικά διαφορετική και ανόμοια από εκείνη του Υιού του Θεού και οντολογικά ανώτερη. Για τον Ευνόμιο, ο θεμελιώδης προσδιορισμός για την ουσία του Πατέρα είναι κάτι που αναδεικνύεται, πιο συγκεκριμένα με τον όρο «αγέννητο» και αυτό, ισχυρίστηκε, μπορούσε να εφαρμόζεται μόνο στον Πατέρα.

Ο ίδιος ο Ευνόμιος, είχε επισημάνει το ότι «Ο Θεός Πατέρας είναι αγέννητος αναφορικά με την ουσία (αὐτός ἐστὶν οὐσία ἀγέννητος)» και αυτό αντιπαράτεθηκε ριζικά στην ουσία του Υιού του Θεού που πιστευόταν ότι ήταν «γεννημένος» (οὐσία γεννητός). Με απλά λόγια, στα πλαίσια της διδασκαλίας του, ότι η ουσία του Θεού ήταν αγέννητη, ο Ευνόμιος όχι μόνο ισχυρίστηκε ότι γνώριζε την ουσία του Θεού, κάτι που η Εκκλησία πάντα δίδασκε ότι ήταν πέρα από το φάσμα των πεπερασμένων διανοητικών ικανοτήτων της ανθρωπότητας,

¹⁴⁷ Fedwick P.J., *Basil of Caesarea, Christian, humanist, ascetic: a sixteen hundredth anniversary symposium*, Part 1., Pontifical Institute of Medieval Studies, Rome, 1981, σελ. 119

αλλά και ότι ο Υιός του Θεού είχε διαφορετική ουσία/ουσία από αυτή του Θεού Πατέρα.

Το πρόβλημα σχετικά με μια τέτοια πρόταση ήταν ότι απέρριψε την πίστη της Πρώτης Οικουμενικής Συνόδου το 325 μ.Χ. που είχε προηγουμένως διδάξει ότι ο Υιός του Θεού είναι «μιας ουσίας με τον Πατέρα [ὁμοούσιον τῷ Πατρί].» Για τον Ευνόμιο, ο Υιός δεν μοιραζόταν την ίδια ουσία με τον Θεό Πατέρα, αλλά περισσότερο θα έπρεπε να θεωρηθεί πως είναι κάτι σαν γέννημα καί ποίημα που προέρχεται από το θέλημα του Θεού.¹⁴⁸

Σε συνάρτηση με όλα τα παραπάνω, είμαστε της άποψης ότι η σχετική ανάλυση, αναφορικά με το θέμα της δημιουργίας των διαφόρων στοιχείων του κόσμου, των διαφόρων στοιχείων και φαινομένων της φύσης, των διαφόρων φυτών και ζωικών πλασμάτων και συνακόλουθα του ανθρώπινου όντος από το Θεό, αναδεικνύει συγχρόνως εδώ και το θέμα περί της υπόστασης. Η τελευταία είναι κάτι που έχει σχέση και με τα ποικίλα όντα εντός του φυσικού κόσμου, ταυτόχρονα όμως, αφορά και τον ίδιο το Θεό, εν προκειμένω και τα Τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος.¹⁴⁹

Από την άλλη μεριά, με το ζήτημα της πρόκλησης που είχε εκφραστεί μέσα από την αιρετική παραφυάδα του Σαββελιανισμού αναφορικά με την υπόσταση, από μόνη της, θα μπορούσε να εκφράσει την πραγματικότητα της συγκεκριμένης ύπαρξης, δεν υπαινίσσεται όμως την κοινοτική ή σχεσιακή διάσταση των τριών Προσώπων της Τριάδας. Χρειαζόταν λοιπόν ένας όρος που θα μπορούσε να εκφράζει ταυτόχρονα τις σχέσεις μεταξύ Πατέρα και Υιού και Άγιο Πνεύμα. Η έννοια περί των προσώπων, στον ελληνικό όρο, είχε τη διάσταση της έκφρασης της σχεσιακής διάστασης ενός συγκεκριμένου όντος, αλλά, στερούνταν οποιασδήποτε πραγματικής και μόνιμης οντολογικής υπόστασης.¹⁵⁰

Κι αυτό, δεδομένου, θα μπορούσε εύκολα να θεωρηθεί ότι σημαίνει αυτό που αναδεικνύεται π.χ. μέσα από τον αγγλικό όρο “persona”, δηλαδή ένας είδος

¹⁴⁸ Στο ίδιο, σελ, 126

¹⁴⁹ Πετρουλάκης Ν.Β., *Μέγας Βασίλειος*, εκδόσεις Ατραπός, Αθήνα, 2000, σελ. 82

¹⁵⁰ Στο ίδιο, σελ. 84

ύπαρξης και οντότητας που χαρακτηρίζεται από προσποίηση. Αυτή η κατανόηση του προσώπου θα μπορούσε εύκολα να οδηγήσει στον Σαβελλιανισμό όπου ο Θεός απλώς θα μπορούσε να θεωρηθεί ως τρεις διαφορετικοί τρόποι «εμφάνισης» και όχι τρεις πραγματικοί και διαρκείς τρόπους της ύπαρξης.¹⁵¹

Η τρίτη πρόκληση για τον «ορθόδοξο» Χριστιανισμό ήταν το σύστημα σκέψης που είχε προταθεί από τους προαναφερόμενους «Πνευματομάχους». Ως όρος που σημαίνει «μαχητές κατά του Πνεύματος», η έκφραση Πνευματομάχοι επινοήθηκε από τους ίδιους τους Καππαδόκες πατέρες προκειμένου να περιγράψουν εκείνους που δεν δέχτηκαν και την υποστατική και την ομοούσια θεότητα του Αγίου Πνεύματος. Ο Μ Βασίλειος έγραψε την πραγματεία του Περί του Αγίου Πνεύματος ακριβώς ως απάντηση τις διδασκαλίες αυτής της αιρετικής ομάδας.¹⁵²

Για αυτήν την ομάδα, αφού το Άγιο Πνεύμα δεν θα μπορούσε να συγκαταριθμηθεί μαζί με τον Πατέρα και τον Υιό εντός της Αγίας Τριάδος, θα έπρεπε να θεωρηθεί πως είναι υποταγμένο σε Εκείνους και ταυτόχρονα. Κατά συνέπεια δεν μπορούσε να δοξαστεί μαζί με τον Πατέρα και τον Υιό όπως υποστηρίζουν οι Γραφές η πραγματεία του Περί του Αγίου Πνεύματος ακριβώς ως απάντηση σε αυτό το κόμμα που όχι μόνο απέρριψε την ομοουσιότητα του Υιού προς τον Πατέρα, αλλά και αυτό του Αγίου Πνεύματος. Για αυτήν την ομάδα, αφού το Άγιο Πνεύμα δεν θα μπορούσε να είναι αριθμημένο με τον Πατέρα και τον Υιό, ήταν φυσικά υποταγμένο και κατά συνέπεια δεν μπορούσε να δοξαστεί μαζί με τον Πατέρα και τον Υιό, όπως υποστηρίζουν οι Γραφές.¹⁵³

Επειδή αυτοί οι δύο όροι ουσία και υπόσταση ήταν, για τον Άγιο Βασίλειο, ευδιάκριτο, μπόρεσε να ισχυριστεί ότι όταν ο Πατέρας αναφερόταν ως «αγέννητο», αυτό σε καμία περίπτωση δεν ήταν αναφορά στην ουσία του αλλά μάλλον στην

¹⁵¹ Μέγας Βασίλειος, Επιστολή 38,4 στο *The Later Christian Fathers*, translated by Henry Bettenson, Oxford University Press, Oxford, 1987, σελ. 80

¹⁵² Καρακόλης Χρ., *Αιρέσεις και Εκκλησία: κατά τους Έλληνες χριστιανικούς συγγραφείς των Β' και Γ' αιώνων*, εκδόσεις ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 1983, σελ. 103

¹⁵³ Ματσούκας Ν., *Ορθοδοξία και αίρεση στους εκκλησιαστικούς ιστορικούς του τέταρτου, πέμπτου και έκτου αιώνα*, εκδόσεις Αδερφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2017, σελ. 279

μοναδική του υπόσταση.. Έχοντας διδάξει ότι οι προσωπικές ή υποστατικές ιδιότητες, δηλαδή τα τηλεγόμενα ιδιώματα κάθε προσώπου της Αγίας Τριάδας ήταν απολύτως μοναδικά, και ασυγχυτα στοιχεία, ενώ η ουσία τους παρέμενε κοινή, ο Άγιος Βασίλειος πήγε να προσδιορίσει τις μοναδικές υποστατικές ιδιότητες κάθε θεϊκού Προσώπου. Έτσι, ο συγκεκριμένος τρόπος ύπαρξης του Πατέρα, , ήταν ότι μόνο Αυτός είναι η αιτία και η πηγή της Θεότητας, Αυτός που γέννησε τον μονογενή Υιό και Αυτός από τον οποίο εκπορεύεται το Άγιο Πνεύμα.¹⁵⁴

Όπως ήδη αναφέρθηκε και πιο πάνω, είναι ενδεικτικό ότι ο Μ Βασίλειος μέσα από την Εξαήμερο, σαφέστατα αναφέρεται με αφορμή την δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου, και στο ζήτημα περί της τριαδικότητας του Θεού. Βέβαια, είναι αλήθεια ότι στο συγκεκριμένο του κείμενο μάλλον δεν προβαίνει σε μια τόσο αναλυτική παρουσίαση του χριστιανικού δόγματος για την Αγία Τριάδα.¹⁵⁵

Σε συνέχεια αυτού του σκεπτικού μας, αναφορικά με την ανάδειξη των βασικών πτυχών της τριαδικής ορθόδοξης θεολογίας μέσα από την Εξαήμερο του, ήταν σε θέση να αρθρώσει ένα σαφές όραμα σχετικά με την θεολογία της Τριαδικής Θεότητας που εκφράζει την αιώνια αλήθεια για τον Θεό. Εξέφρασε αυτή την αλήθεια με τη βοήθεια της εκτεταμένης γνώσης του αναφορικά με τον αρχαίο ελληνικό κλασικό πολιτισμό και μάθηση της εποχής του.

Πρέπει να τεθεί υπόψη η αξιοσημείωτη ικανότητά του να κάνει χρήση παλαιότερων πολιτιστικών δεδομένων και φιλοσοφικών ιδεών (που μπορεί να είχαν αναπτυχθεί κι από αιώνες πριν στα πλαίσια του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού), αξιοποιώντας τες μέσα από το πρίσμα του χριστιανικού μηνύματος, χωρίς να διακυβεύεται σε καμία περίπτωση η ουσία και ο κεντρικός πυρήνας της χριστιανικής αλήθειας.

¹⁵⁴ Στο ίδιο, σελ. 288

¹⁵⁵ Δεν είναι τυχαίο το ότι ο Μέγας Βασίλειος επίσης τονίζει σε ένα κείμενό του, ότι είναι απαραίτητο το να κατανοηθεί ξεκάθαρα, ότι όπως αυτός που αδυνατεί να ομολογήσει την ταυτότητα της ουσίας (ουσία), καταλήγει στον πολυθεϊσμό, έτσι κι αυτός που αρνείται να αναγνωρίσει τη διάκριση της υποστάσεως παρασύρεται σε ιουδαϊσμό, Μ. Βασίλειος, *Επιστολή*, 210,5

Ωστόσο, για να δούμε τη σημασία των τριαδικών διδασκαλιών του μόνο μέσα από την άποψη των γλωσσικών επιτευγμάτων της, αποδείχθηκε ότι χάνουν εντελώς το νόημα, αφού η έντεχνη και ξεκάθαρη παρουσίασή του τόσο της ενότητας όσο και της μοναδικότητας όπως ο Πατήρ, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα – εκφράζεται με όρους ουσία, υπόσταση και προσώπων, όροι δανεισμένοι από τη γλώσσα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού της εποχής του – ασχολούνταν πρωτίστως με την ικανότητα του κόσμου να γνωρίσουν τη σωτήρια αλήθεια για τον Θεό όπως παρουσιάζεται στις Χριστιανικές Γραφές ώστε να σωθεί μέσα από αυτό.

Μέσα από ένα κείμενο, όπως η Εξαήμερος, στην ουσία δείχνει το πώς μπορεί κανείς πρακτικά να γνωρίσει τον ίδιο το Θεό μέσα από την παρατήρηση των θαυμάτων του φυσικού κόσμου και φυσικά μέσα και από την θεώρηση του ίδιου του ανθρώπινου πλάσματος. Ουσιαστικά, για τον Μ Βασίλειο, η γνώση του Θεού είναι κάτι που επέρχεται μέσα και από την ύπαρξη και δράση του ίδιου του ανθρώπινου όντος και μέσα από την έκφραση και χρήση της λογικής του. Επίσης επέρχεται συγχρόνως και μέσα από την ικανότητα ενόρασης και πίστης, όπου ο Υιός κάνει τέλεια γνωστό τον Πατέρα, ενώ το Άγιο Πνεύμα, είναι Αυτό που αποκαλύπτει τον Υιό. Για να συμβεί αυτό όμως, ο Υιός και το Πνεύμα πρέπει να είναι εξίσου Θεοί όπως και ο Πατέρας, από τη στιγμή εξάλλου που είναι εκείνα τα Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος, που χάρισαν στον άνθρωπο την τέλεια γνώση του Θεού.¹⁵⁶

Είναι φανερό επίσης, πως όταν γίνεται λόγος για την αιωνιότητα του Θεού, προκύπτει ένα συγκεκριμένο σχήμα ως προς την εξίσωση της σχέσης μεταξύ του Θεού και της κτίσης. Ένα σχήμα δηλαδή, του τόπου, αλλά και του χρόνου. Η επισήμανση εξάλλου, πως ο Θεός είναι ριζικά διαφορετικός από την κτίση, ως προς το θέμα της φύσης και της ουσίας Του, στην πραγματικότητα δεν σημαίνει, πως μπορούμε να φέρουμε στο νου μας κάποια συγκεκριμένη υλική παράσταση.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Κωνσταντινίδης Ι.Χρ., *Μέγας Βασίλειος: βίος, έργα, παιδαγωγικά γνώμαι*, [χ.ο.], εν Αθήναις, 1969, σελ. 7

¹⁵⁷ Ματσούκας Ν.Α., *Δογματική κι συμβολική θεολογία: ανακεφαλαίωση και αγαθοτοπία -Έκθεση του οικουμενικού χαρακτήρα της χριστιανικής διδασκαλίας*, εκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 2005, σελ. 230

Ο Θεός φυσικά είναι ο ίδιος η αιτία της αποκάλυψής Του προς τα ανθρώπινα πλάσματα. Τα τελευταία είναι ατελή, πεπερασμένα και σχετικά όντα. Μπορεί μεν διαχρονικά να υπήρχαν πολλοί άνθρωποι που υπερεκτιμούσαν τις δυνατότητες της ανθρώπινης σκέψης και λογικής και οι οποίοι συνακόλουθα έθεταν στο περιθώριο την διάσταση αναφορικά με την θρησκευτική πίστη. Μέσα από μια τέτοια στάση διαχρονικά έχει εκφραστεί μεταξύ των ανθρώπων και ένα είδος αλαζονικής στάσης, μέσω της οποίας απομακρύνθηκαν από την ίδια την πηγή της ζωής, δηλαδή το Θεό-Δημιουργό.¹⁵⁸

Αντίθετα η χριστιανική δογματική θεολογική σκέψη αναγνωρίζει ξεκάθαρα την αδιάσπαστη σχέση και εξάρτηση του κτιστού κόσμου από το θείο άκτιστο. Αυτό είναι κάτι φυσιολογικό από την άποψη ότι οι δογματικές αλήθειες του Χριστιανισμού πηγάζουν μέσα από την ίδια τη Θεία Αποκάλυψη. Εδώ θα πρέπει να τονίσουμε ότι ανεξαρτήτως της στήριξης στη Θεία Αποκάλυψη, ο ίδιος ο κόσμος της Εκκλησίας και του Χριστιανισμού ουδόλως αντιτίθεται στον διαχρονικό αγώνα των ανθρώπων να ανακαλύψουν την γνώση. Μια γνώση, η οποία συμβάλει εδώ και χιλιάδες έτη στην πρόοδό του σε πολλαπλά πεδία, όπως αυτό της επιστήμης, της τεχνολογίας κλπ. Μια πρόοδο μέσα από την οποία είναι εφικτή διαχρονικά και η βελτίωση των όρων ζωής του ανθρώπινου πλάσματος (βιοτικό επίπεδο, εκπαίδευση, προσδόκιμο ζωής, υγεία, επικοινωνία, μεταφορές κλπ.).¹⁵⁹

Η ίδια η γνώση και η επιστημονική πρόοδος είναι κάτι το οποίο σαφέστατα προκρίνεται και ενθαρρύνεται στην πραγματικότητα μέσα από τα ίδια τα δόγματα της Εκκλησίας. Είναι κάτι που έχει προβληθεί ήδη ακόμα και από την πρωτοχριστιανική εποχή, εκ μέρους πολλών Πατέρων της Εκκλησίας. Κάτι τέτοιο παρουσιάζεται καθαρά και μέσα από το κείμενο της Εξαήμερου του Μ Βασιλείου. Ο τελευταίος προβάλλει ένα πλήθος επιστημονικών γνώσεων ή φιλοσοφικών σκέψεων και ιδεών, κατά την διάρκεια των διαφόρων του αναλύσεων σχετικά με τις μέρες της δημιουργίας του κόσμου και του ανθρώπου. Εννοείται βέβαια, πως δεν αποδέχεται τυφλά όλες τις θέσεις και απόψεις διαφόρων αρχαίων φιλοσόφων

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σελ, 218

¹⁵⁹ Nicolaidis E., *Science and Eastern Orthodoxy. From the Greek Fathers to the age of globalization*, John Hopkins Baltimore Press, Baltimore, 2011, σελ. 269

και δεν παύει να διατηρεί μια κριτική ματιά σε αρκετές εξ αυτών. Από την άλλη ωστόσο, είναι χαρακτηριστικό πως αποδέχεται και ένα σύνολο διαφόρων άλλων απόψεων και ιδεών, οι οποίες περισσότερο έχουν έναν «τεχνικό» επιστημονικό χαρακτήρα, ως προς την λειτουργία διαφόρων φυσικών φαινομένων, ή τη φυσιολογία ζωντανών οργανισμών, που δεν αποτελούν παράλληλα στοιχεία αμφισβήτησης της ίδιας της χριστιανικής δογματικής θεολογίας.¹⁶⁰

Πέραν όλων αυτών, και πέρα από την αδιαμφισβήτητη αξία, την οποία έχει η εξειδικευμένη επιστημονική γνώση που προκύπτει μέσα από την έρευνα και τον πειραματισμό, εννοείται, πως η πίστη έχει ακόμα μεγαλύτερη σημασία. Είναι κάτι μάλιστα που επανειλημμένα τονίζει ο Μέγας Βασίλειος εντός της Εξαήμερου του. Η πίστη μάλιστα, όπως τονίζεται πολλές φορές εντός του κειμένου, και με βάση όλα όσα αναφέρθηκαν και πιο πάνω, είναι κάτι που μπορεί να αποκτήσει και να ισχυροποιήσει κάποιος εντός του, μέσα από την παρατήρηση της γύρω πραγματικότητας των διαφόρων θαυμάτων της φύσης κλπ.¹⁶¹

Η ίδια η πίστη, είναι και το μέσο εκείνο, με το οποίο έχουμε την δυνατότητα να προσεγγίσουμε τον υπερβατικό κόσμο. Έναν κόσμο, ο οποίος είναι πέρα και πάνω από την λογική και που δεν μπορεί να καταστεί κατανοητός και να προσεγγιστεί μέσα από την απλή παρατήρηση διαμέσου των αισθήσεών μας ή μέσα από τα πειράματα των πεπερασμένων ανθρώπινων όντων.

Μάλιστα, εδώ θα πρέπει να έχει υπόψη του κάποιος και το ότι δεν υπάρχει μια σαφής διάκριση ανάμεσα στον κόσμο του φυσικού και εκείνον του υπερφυσικού. Αν δεν θεωρηθεί μάλιστα ως ορθή από επιστημονική άποψη η έννοια του φυσικού, τότε μια σειρά από εξελίξεις στο πεδίο των διαφόρων φυσικών επιστημών δεν θα ήταν δυνατόν να θεωρηθούν πως είναι καν φυσικά. Για παράδειγμα, πως υφίσταται η μεταβολή της ανόργανης ύλης σε οργανική ύλη και

¹⁶⁰ Τριαντάρη Σ., «Οι φιλοσοφικές προκείμενες της Ορθόδοξης Θεολογίας», στο *Η Ορθοδοξία ως Κληρονομιά*, τ. Γ' Πάτρα, 2008, σ.σ. 19 -78

¹⁶¹ Nicolaidis E., *Science and Eastern Orthodoxy. From the Greek Fathers to the age of globalization*, John Hopkins Baltimore Press, Baltimore, 2011, σελ. 269

σε ζωή, όπως από την άλλη μεριά δεν υφίσταται συγχρόνως εκείνη η γλώσσα που θα ήταν δυνατόν να εκφράσει την αφαιρετική και συμβολική σκέψη.

Το ίδιο το κτιστό ανθρώπινο ον δεν μπορεί να επιβιώσει απλά από μόνο του. Χρειάζεται τον τριαδικό Θεό, μέσα σε έναν κόσμο μια φύση με τέτοια μεγέθη, τα οποία ήδη από την αυγή του χρόνου μπορεί να του έδιναν (δηλ. του ανθρώπινου πλάσματος) την εικόνα και την αίσθηση του υπερφυσικού. Αυτό βέβαια ανέκαθεν έκανε τα ανθρώπινα όντα επίσης να θεοποιούν την ίδια την φύση και την ύλη, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τον ίδιο το Θεό -Δημιουργό. Αυτό φυσικά, , δεν σημαίνει ότι ο άνθρωπος δεν αναζήτησε τον ίδιο το Θεό, δηλαδή την ίδια και καθαυτή υπερφυσικότητα. Αυτό είναι σημάδι εδώ εξάλλου και ως προς το ότι η πνευματικότητα αυτή του ανθρώπινου όντος είναι κάτι που κινείται πέρα και πάνω από την λογική που προβάλλεται διαμέσου του πεπερασμένου κτιστού νου των ανθρώπων. Είναι κάτι που μπορεί να εξηγηθεί καθαρώς μέσα από την ύπαρξη μιας ανώτερης δύναμης, με άλλα λόγια, τη δύναμη του Θεού.¹⁶²

Εν τω μεταξύ, μια άλλη πολύ σημαντική συνισταμένη, η οποία αναδεικνύεται μέσα από την Εξαήμερο, όντας παράλληλα έντονα συνυφασμένη και με το πεδίο εν γένει της ορθόδοξης δογματικής θεολογίας, είναι και αυτό που έχει να κάνει με το θέμα περί Εσχατολογίας. Εδώ δηλαδή, διακρίνεται και ο καθοριστικός ρόλος τον οποίο έχει ο Θεός, αναφορικά με την ανθρώπινη ιστορία και την πορεία του ανθρώπινου γένους προς τα Έσχατα και προς τη Βασιλεία του Θεού. Ο άνθρωπος καλείται να ανταποκριθεί στο θείο κάλεσμα και αυτό φαίνεται διαχρονικά μέσα από διάφορα ιστορικά γεγονότα. Η ανάδειξη του ίδιου του Θεού, δεν γίνεται μέσα από κοσμικούς νόμους του φυσικού κόσμου και του σύμπαντος, αλλά φανερώνεται μέσα από την ύπαρξη μιας προσωπικής σχέσης μεταξύ Θεού και ανθρώπου.¹⁶³

Στην συγκεκριμένη περίπτωση μάλιστα, η λύτρωση είναι κάτι που συνδέεται άμεσα με την ιδέα περί κατάφασης στην ίδια τη ζωή. Είναι η ελευθερία

¹⁶² Τσιτσιγκός Σπ., «Θε-ανθρώπινες προϋποθέσεις διενέργειας του Θαύματος», στο *Θρησκεία και Επιστήμη. Σύμβολα στην επιστημολογική διαλεκτική άκτιστου και κτιστού*, εκδόσεις Tremendum, Αθήνα, 2010, σελ. 417

¹⁶³ Πατρώνος Γ.Π., *Ιστορία και εσχατολογία στη Βασιλεία του Θεού*, εκδόσεις Δόμος, Αθήνα, 2002, σελ. 56

από τη φθορά και το θάνατο. Ταυτόχρονα όμως, δεν παύει να είναι και μια δημιουργική πορεία, με την οποία μπορούν η κτίση και η ιστορία να απελευθερωθούν και να ολοκληρωθούν. Η ίδια η ιστορία σε σχέση με το χρόνο παράλληλα, δεν είναι αντίτυπο της άχρονης αιωνιότητας. Η τελευταία, όπως την αντιλαμβανόμαστε και την βλέπουμε μέσα από την Καινή Διαθήκη, δεν σημαίνει ότι υφίσταται κάποιου είδους ακύρωση και κατάργηση του χρόνου. Ο τελευταίος όμως, καθίσταται ένας ατελεύτητος και ατέρμονος χρόνος, ως προς την διάρκειά του.¹⁶⁴

Πρόκειται για το πλήρωμα του χρόνου, με βάση τον καθορισμό και σχεδιασμό που υφίσταται μέσα από το προαιώνιο σχέδιο της Θείας Οικονομίας. Μέσα από αυτό το πλήρωμα του χρόνου εξάλλου, αποκαλύπτεται παράλληλα και ο ίδιος ο Θεός. Ο Θεός μάλιστα ενεργεί και κατευθύνει την ιστορία προς το τελικό της νόημα. Αυτό δεν σημαίνει πως κατά την διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας δεν υπάρχει το στοιχείο της αποστασίας εναντίον του Θεού. Κάτι τέτοιο διαχρονικά μπορεί να έχει εκφραστεί μέσα από τις πράξεις αναρίθμητων ανθρώπων, σε συνδυασμό και με την έλευση και εισαγωγή της αμαρτίας στη ζωή των ανθρώπων μετά το Προπατορικό αμάρτημα.¹⁶⁵

Όπως αναδεικνύεται μέσα και από τις σκέψεις και τα λόγια του Μ Βασιλείου στα πλαίσια της Εξαήμερου, η ίδια η βιβλική ιστορία στην ουσία είναι η ιστορία της αποκάλυψης του Θεού στους ανθρώπους. Αφορά παράλληλα, την πραγμάτωση της σωτηρίας του ανθρώπου και όλης της κτίσης. Όλες οι ενέργειες του Θεού στην ιστορία συγκλίνουν και προσανατολίζουν εξάλλου στο ζήτημα περί της έλευσης του Θεού στη ζωή των ανθρώπων και στην ιστορική τους πορεία προς τα Έσχατα.¹⁶⁶

Εδώ φυσικά ένα κεντρικό και κομβικό σημείο για την πορεία της ανθρώπινης ιστορίας είναι η ενσάρκωση του θείου Υιού και Λόγου. Ο Ιησούς Χριστός έχει κεντρικό ρόλο στην πορεία αυτή του ανθρώπινου ιστορικού γίνεσθαι

¹⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 60

¹⁶⁵ Στο ίδιο, σελ. 79

¹⁶⁶ Bultmann R., *Ιστορία και εσχατολογία: η αιωνιότητα ως παρόν*, εισαγωγή Παντελής Καλαϊτζίδης, μετάφραση Αλέξανδρος Κοσματόπουλος, εκδόσεις Ίνδικτος, Αθήνα, 2008, σελ. 200

και την ίδια στιγμή μέσα από το Πρόσωπό Του λαμβάνει χώρα και η ίδια η διαδικασία της ανακεφαλαίωσης της ανθρώπινης σωτηρίας. Θα μπορούσε βέβαια κάποιος να επισημάνει ότι αν και από την μια μεριά στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού έχει εκπληρωθεί το εσχατολογικό μέλλον της ανθρωπότητας, εντούτοις όμως, είναι ακόμα αναμενόμενο.¹⁶⁷

Αυτό σημαίνει όμως και την ύπαρξη ενός είδους διαλεκτικής έντασης ανάμεσα στο παρόν και το μέλλον. Είναι κάτι συνυφασμένο με το ότι επειδή ο Ιησούς Χριστός αποτελεί μια εσχατολογική ύπαρξη, συνακόλουθα, είναι και αυτός, ο Οποίος εκπληρώνει το παρελθόν καθορίζει το μέλλον, την ιστορία, ενώ φυσικά φανερώνεται και η ίδια η κυριαρχία του Θεού. Αυτό έχει να κάνει με το ότι το μέλλον της Βασιλείας αφορά σε μια ατελείωτη κίνηση των κτιστών όντων αιωνίως, με τη παρουσία και δράση και του Αγίου Πνεύματος. Το τελευταίο, πιο συγκεκριμένα, συμβάλλει αποφασιστικά στο να αποκτήσουν οι πιστοί μια πρόγευση του τέλους και της έλευσης των Εσχάτων. Αυτό συμβαίνει, από τη στιγμή ειδικότερα που το Άγιο Πνεύμα συνιστά την κεντρική βάση, με το ίδιο το γεγονός της Χριστολογίας. Δεν πρέπει εδώ να αγνοεί κάποιος το ότι ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός είναι ο κεχρισμένος του Αγίου Πνεύματος.¹⁶⁸

Δεν θα πρέπει να αγνοεί κάποιος ότι ο Μ Βασίλειος απευθυνόταν με κείμενά του, όπως η Εξαήμερος, σε ανθρώπους που μπορεί να μην είχαν κάποια ιδιαίτερη θεολογική ή φιλοσοφική μόρφωση και κατάρτιση. Για αυτό το λόγο όμως, προσπαθεί να προβεί πολλές φορές στην χρήση απλών και εύληπτων εικόνων και παραστάσεων, ώστε να περάσει ένα σύνολο υψηλών θεολογικών μηνυμάτων. Για παράδειγμα, κάποιος μέσα από το σχετικό κείμενό του, μπορεί να αντιληφθεί ότι παριστάνει την συμμετοχή των πιστών στη Βασιλεία του Θεού, ως κάτι το χαρμόσυνο, το οποίο μάλιστα είναι συνυφασμένο και με τον ήλιο της δικαιοσύνης.

Η χρήση τέτοιων παραστατικών εικόνων είναι κάτι, με το οποίο ο κτιστός ανθρώπινος νους μπορεί να συλλάβει κάποιες αλήθειες και πραγματικότητες που

¹⁶⁷ Καλαϊτζίδης Π., *Εκκλησία και εσχατολογία*, Ιερά Μητρόπολις Δημητριάδος Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών, εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα, 2003, σελ.

¹⁶⁸ Γιαγκάζογλου Στ., «Θεολογία και Ιστορία», στο *Η Ορθοδοξία ως Πολιτιστικό Επίτευγμα και τα Προβλήματα του Σύγχρονου Ανθρώπου*, τ. Γ', εκδόσεις Ε.Α.Π., Πάτρα, 2008, σελ. 45

είναι συναφείς με την δύναμη και τη δόξα του Θεού. Βέβαια, σε σύγκριση με την υπόλοιπη κτιστή πραγματικότητα, είναι αλήθεια ότι ο άνθρωπος έχει μεγαλύτερη δεκτικότητα (πιο ευκίνητη και πιο ζωντανή) αναφορικά με την προσπάθειά του να προσεγγίσει το θείο μεγαλείο. Η προσέγγιση της θείας τελειότητας φυσικά είναι κάτι που ο άνθρωπος, όντας ένα κτιστό ον, όπως προειπώθηκε, δεν μπορεί να το πράξει από μόνος του. Χρειάζεται η δράση και παρουσία του Λόγου και Υιού του Θεού, σε συνδυασμό φυσικά και με αυτό το στοιχείο περί ευκινησίας που ήδη αναφέρθηκε και πιο πάνω.

Επισημαίνεται πως πρέπει να υπάρχει μια σώφρων και κριτική στάση στην ευκινησία που εμφανίζει το ανθρώπινο πνεύμα. Μια ευκινησία, η οποία είναι συνδεδεμένη με το ότι σε κάποιες περιπτώσεις το ίδιο το κακό μπορεί να επέμβει και να ασκήσει κάποια επιρροή με αρνητικά και ολέθρια αποτελέσματα, οδηγώντας τελικά τον άνθρωπο στη στασιμότητα. Αυτό έχει και ως αποτέλεσμα, ο άνθρωπος να μην μπορεί να αντικρίσει την ίδια τη θεία δόξα. Το ίδιο το κακό εξάλλου, στην πραγματικότητα δεν έχει κάποια υπόσταση και ύπαρξη. Είναι κάτι που παραμορφώνει όμως το καλό και κατά προέκταση και την ίδια την υπόσταση της ύπαρξης. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Μ Βασίλειος, προκειμένου να διδάξει στους ανθρώπους το πλαίσιο τέτοιων θεολογικών αληθειών, προβαίνει στην χρήση παραδειγμάτων μέσα από τον κόσμο των φυτών και των ζώων, ώστε ταυτόχρονα να καταστούν αυτές οι αλήθειες ακόμα πιο σαφείς και συγκεκριμένες από το σύνολο των ανθρώπων. Επί παραδείγματι, αναφέρει στην Όγδοη Ομιλία του στην Εξαήμερο σε κάποιο σημείο, ότι: «Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν. Διὰ τί ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν ἐξάγει; Ἴνα μάθῃς διαφορὰν ψυχῆς κτήνου καὶ ψυχῆς ἀνθρώπου. Μικρὸν ὕστερον γνώση, πῶς ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου συνέστη· νῦν δὲ ἄκουε περὶ τῆς τῶν ἀλόγων ψυχῆς».¹⁶⁹

3.2 Η φιλοσοφία περί θρησκείας και η κοσμολογία

Η απολογητική του Μ Βασιλείου στα πλαίσια της Εξαήμερου, σχετικά με την διαδικασία της προβολής των κοσμολογικών αντιλήψεων του Χριστιανισμού,

¹⁶⁹ Μεγάλου Βασιλείου, Ομιλία Η' Εξαήμερος

αντιλήψεων που αφορούν δηλαδή την δημιουργία του κόσμου, όπως και του ανθρώπου αντίστοιχα, γίνεται σε συνάφεια αντίστοιχων ιδεών που αναπτύχθηκαν διαχρονικά εντός του αρχαιοελληνικού κόσμου.

Μια τέτοια προσπάθεια προσέγγισης, αιτιολογείται, από την άποψη, ότι μέσα από το έργο και το κήρυγμά του, ο μεγάλος αυτός Πατέρας της Εκκλησίας κατά την συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, απευθύνεται προς ένα ευρύτερο κοινό εθνικών κι όχι μόνο Χριστιανών, το οποίο εκείνη την περίοδο (εποχή της Ύστερης Αρχαιότητας) είναι άμεσα διαποτισμένο από τη φιλοσοφική παράδοση της αρχαίας Ελλάδας.¹⁷⁰

Η συγκεκριμένη πολιτιστική πραγματικότητα που είχε επικρατήσει στον ελληνορωμαϊκό κόσμο και που είχε κυριαρχήσει περισσότερο κυρίως στις κοινωνίες της ανατολικής Μεσογείου, θα αποτελούσε για τον ίδιο μια σημαντική παράμετρο, στην προσπάθειά του να προσεγγίσει, όσο το δυνατόν μεγαλύτερες πληθυσμιακές μάζες στο κήρυγμα της Εκκλησίας. Μάζες, για τις οποίες οι σχετικοί λόγοι του, όπως στην περίπτωση του κειμένου της Εξαήμερου, σε κάποιο βαθμό τουλάχιστον θα ήταν περισσότερο προσιτοί, ως προς το περιεχόμενό τους. Κι αυτό, καθώς δεν παύει να χρησιμοποιεί στοιχεία κοσμολογικού περιεχομένου και από τις σχετικές φιλοσοφικές παραδόσεις και προσεγγίσεις των αρχαίων Ελλήνων.¹⁷¹

Για παράδειγμα, μπορούμε να διαπιστώσουμε μέσα από έργα του, όπως η Εξαήμερος, πως είχε επιχειρήσει να διαμορφώσει μια συγκεκριμένη στάση και προσέγγιση, με βάση το θέμα της μελέτης της αρχαίας ελληνικής κλασικής παιδείας και φιλοσοφίας. Αυτή η προσέγγιση συνδεόταν με την πρόθεση περί μελέτης μεν της αρχαίας παιδείας και γνώσης, αλλά χωρίς αυτή να επηρεάζει τον πυρήνα των ιδίων των χριστιανικών, θεολογικών αντιλήψεων και κοσμοθεωριών. Αυτό φαίνεται μέσα από τις εννέα *Ομιλίες εις την Εξαήμερον* που γράφτηκαν το 378 μ.Χ.

¹⁷⁰ Πετρουλάκης Ν.Β., *Μέγας Βασίλειος*, εκδόσεις Ατραπός, Αθήνα, 2000, σελ. 37

¹⁷¹ Παπαδόπουλος Στ. Γ., *Μέγας Βασίλειος: βίος και θεολογία*, [χ.ο.], Αθήνα, 1981, σελ. 122

και που αποτέλεσε σημαντική πηγή ερμηνείας αναφορικά με την Γένεση στον ανατολικό και το δυτικό κόσμο για πολλούς αιώνες.¹⁷²

Στο πλαίσιο αυτό προτρέπει τους πιστούς να μελετούν τα διάφορα φυσικά φαινόμενα, στοιχείο που συνδέεται με την διαδικασία της μελέτης και των διαφόρων αρχαιοελληνικών κειμένων και έργων, μέσω των οποίων γινόταν η περιγραφή του κόσμου και των φαινομένων της φύσης. Όμως η μελέτη αυτών των φυσικών φαινομένων έχει ως απώτερο στόχο της το να μπορέσουν οι πιστοί να αντιληφθούν το μεγαλείο και τη δόξα του ίδιου του Θεού – Δημιουργού του κόσμου και ο οποίος, είναι και η πηγή όλων αυτών των φαινομένων.¹⁷³

Για τον λόγο αυτό από το έργο της Εξαήμερου (συγκεκριμένα από το πρώτο κεφάλαιο), λέει: *«Υπήρξαν, όπως είδαμε, πολλοί που φαντάστηκαν, ότι ο κόσμος υπήρχε ανέκαθεν μαζί με το Θεό και δεν παραδέχθηκαν, ότι έγινε από το Θεό. Υποστήριζαν ότι συνυπήρχε αυτομάτως σας μια σκιά της δυνάμεως του Θεού. Και ομολογούν, ότι ο Θεός είναι ο αίτιος του κόσμου, αλλά έτσι, χωρίς να το θέλει, όπως χωρίς να το θέλουν, το σώμα είναι αίτιο της σκιάς, και η πηγή του φωτός είναι αίτιο του φωτός. Θέλοντας να διαλύσει ο προφήτης μιας τέτοια απάτη λοιπόν, χρησιμοποίησε τις ακριβείς αυτές λέξεις, λέγοντας: «Εν αρχή εποίησεν ο Θεός». Δεν προσφέρθηκε απλώς ο Ίδιος ως αιτία της υπάρξεως του κόσμου, αλλά δημιούργησε ως αγαθός το χρήσιμο, ως σοφός το ωραιότερο, ως δυνατός το μέγιστο».*¹⁷⁴ Εξηγεί λοιπόν πως η πρώτη αιτία του κόσμου και των φαινομένων του είναι ο ίδιος ο Θεός, στοιχείο που αποτελεί απώτερο στόχο γνώσης και για όσους εξετάζουν όλα αυτά τα φαινόμενα

Αυτό το στοιχείο, σχετίζεται άμεσα με την προσπάθεια του, να προβεί στην διαδικασία της κωδικοποίησης του ίδιου του θεολογικού περιεχομένου της Γενέσεως.¹⁷⁵ Εδώ δηλαδή ο στόχος αφορούσε, στο να συνδεθούν τα λεγόμενα της

¹⁷² Νικολαΐδης Ε., *Επιστήμες και Ορθοδοξία – Από τους Έλληνες Πατέρες στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Προπομπός, 2017, σελ. 38

¹⁷³ Στο ίδιο, σελ. 39

¹⁷⁴ Μεγάλου Βασιλείου Α' Ομιλία εις την Εξαήμερον, Ζ, στο https://www.oodegr.com/oode/pateres1/basilios/eksahmeros_6_prwth_aitia.htm

¹⁷⁵ Νικολαΐδης Ε., *Επιστήμες και Ορθοδοξία – Από τους Έλληνες Πατέρες στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα, 2017, σελ. 39

Γενέσεως με τις συγκεκριμένες φυσικές και κοσμολογικές θεωρίες και προσεγγίσεις της αρχαίας επιστημονικής – φιλοσοφικής σκέψης. Με αυτό τον τρόπο, θα είχε την δυνατότητα να καταστήσει το περιεχόμενο των ιερών Γραφών περισσότερο προσιτό και σε ένα πολύ ευρύτερο κοινό που αποτελούνταν για παράδειγμα, όχι μόνο από χριστιανούς, αλλά και από Εθνικούς και εν γένει άτομα που μπορεί να μην είχαν κάποια σχέση με την Εκκλησία και το χριστιανισμό.¹⁷⁶

Η ίδια η διαδικασία της μελέτης των αρχαίων συγγραφέων, με τα ποικίλα κοσμολογικά και φυσικά φαινόμενα, συνδέεται στενά και με το ότι έτσι οι πιστοί, παραμένοντας φυσικά πάντοτε εδραίοι στην πίστη τους, θα έχουν την δυνατότητα να πλουτίσουν την σκέψη τους, τον τρόπο έκφρασής τους κλπ., με μια σειρά από όμορφα λεκτικά και εκφραστικά σχήματα. Η ίδια η αλήθεια εδώ, μπορεί να εμπλουτισθεί με χάρη και διάκοσμο, κατά έναν τρόπο ανάλογο, με εκείνο των δέντρων που προσφέρουν ώριμους και γλυκείς καρπούς αλλά που επίσης έχουν όμορφα και πλούσια φυλλώματα.¹⁷⁷

Επίσης τονίζει, ότι οι ίδιοι οι αρχαίοι Έλληνες, στα πλαίσια των διαφόρων ιδεών και προσεγγίσεων που ανέπτυξαν στην πορεία για διάφορα ζητήματα, μεταξύ των οποίων και εκείνα που είχαν να κάνουν με το πεδίο των φυσικών φαινομένων και των φυσικών επιστημών, πολλές φορές είχαν την τάση να εμφανίζουν ιδέες που ήταν αντικρουόμενες μεταξύ τους. Έτσι, αναφέρει κάπου: *«Πολλά διαπραγματεύτηκαν για τη φύση οι σοφοί των Ελλήνων, αλλά καμιά θεωρία τους, δεν τους έμεινε χωρίς να κλονιστεί και να ανατραπεί. Πάντοτε ο επόμενος ανέτρεπε τον προηγούμενο»*.¹⁷⁸

Μια τέτοια παρατήρηση ωστόσο, δεν τον εμποδίζει να παρουσιάσει μέσω του έργου αυτού, μια σειρά κοσμολογικών αντιλήψεων, οι οποίες είναι συναφείς με εκείνες που είχε αναπτύξει αιώνες πριν (τον 4^ο αιώνα π.Χ.) ο μεγάλος αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος Αριστοτέλης. Αυτό είναι εμφανές μέσα από κάποιες σχετικές

¹⁷⁶ Στο ίδιο, σελ. 39

¹⁷⁷ Βεΐκος Α.Θ., *Το κοσμοείδωλο του Μεγάλου Βασιλείου*, εκδόσεις Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα, 1973, σελ. 12

¹⁷⁸ Μεγάλου Βασιλείου Α΄ Ομιλία εις την Εξαήμερον, Β, στο https://www.oodegr.com/oode/pateres1/basilios/eksahmeros_6_prwth_aitia.htm

αναφορές στο δέκατο τμήμα της Α΄ Ομιλίας του, όπου τονίζει με έμφαση, ότι η Γη είναι αυτή που βρίσκεται στο κέντρο όλου του σύμπαντος. Μάλιστα θεωρείται σε αυτό το σημείο, πως η Γη είναι στο κέντρο του κόσμου, επειδή αυτή είναι η αναγκαία, αλλά και φυσική της θέση συγχρόνως. Αυτή η πληροφορία που συμπίπτει απόλυτα με την ανάλογη αριστοτελική άποψη περί γεωκεντρικού σύμπαντος και κόσμου, συνδυάζεται εδώ επιπρόσθετα και με την σχετική ανάλυση και αναφορά που κάνει ο Μ Βασίλειος και ως προς τα ελαφριά και βαριά στοιχεία του σύμπαντος, δηλαδή τον αέρα και το πυρ από τη μια και τη γη με το ύδωρ από την άλλη.¹⁷⁹

Αυτά όλα τα στοιχεία είναι απόλυτα εναρμονισμένα εδώ με την φυσική φιλοσοφία του Αριστοτέλη. Μια φιλοσοφία που εστιάζει τις αναλύσεις της στην ύπαρξη των τεσσάρων φυσικών στοιχείων εντός του κόσμου, και το σκεπτικό περί αρμονικών κυκλικών κινήσεων και σφαιρών που διαμορφώνονται μέσα από τέτοιες κινήσεις.¹⁸⁰ Σε αυτές, τα πιο βαριά αντικείμενα (η γη και το ύδωρ) είναι αυτά που κινούνται, με βάση το βάρος τους, προς τα κάτω, δηλαδή προς τη γη που είναι το κέντρο όλου του κόσμου. Τα άλλα δυο στοιχεία, λόγω ελαφρότητας, ως προς το βάρος, κινούνται προς τα πάνω και προς την υπεργήϊνη ζώνη και προς την περιφέρεια της υπερσελήνιας ζώνης και περιοχής.¹⁸¹

Στην ουσία ακολουθεί ένα πλέγμα κοσμολογικών ιδεών συναφών με την σύλληψη του Αριστοτέλη περί ενός σύμπαντος κλειστού και σφαιρικού και που κλείνει με μια εξώτατη σφαίρα πάνω στην οποία είναι οι απλανείς αστέρες. Πρόκειται για ένα είδος κλειστού κελύφους, το οποίο κινείται γύρω από την ίδια τη Γη που είναι στο κέντρο, κάθε 24 ώρες.¹⁸²

Η σχετική ανάλυση και σκέψη που αναπτύσσεται εκ μέρους του Μ Βασιλείου, ως προς το θέμα της εμπαρμένης, είναι κάτι που προκύπτει βασικά μέσα

¹⁷⁹ Στο ίδιο

¹⁸⁰ Βεΐκος Α.Θ., *Το κοσμοείδωλο του Μεγάλου Βασιλείου*, εκδόσεις Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα, 1973, σ.σ. 16 - 17

¹⁸¹ Χριστιανίδης Γ., (επιμ.) «Η Φυσική και η Κοσμολογία του Αριστοτέλη», στο *Οι επιστήμες στην αρχαία Ελλάδα, στο Βυζάντιο και στον νεότερο ελληνισμό*, Τόμος Β΄, εκδόσεις Ε.Α.Π., Πάτρα, 2000, σελ. 136

¹⁸² Κάλφας Β., «Η Αριστοτελική Φυσική», στο Κάλφας Β., *Η Φιλοσοφία του Αριστοτέλη*, εκδόσεις Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, 2015, Σελ. 141

από τις αντιλήψεις του, ως προς το ότι ο ίδιος ο Θεός είναι ο δημιουργός και η αρχή των πάντων, τη στιγμή επίσης που ο κόσμος είναι κατασκευασμένος στα πλαίσια ενός ανώτερου, αιώνιου και συγκεκριμένου σχεδίου με αρχή και τέλος. Ο ίδιος ο Μ Βασίλειος, κάθε άλλο, παρά υιοθετεί την αντίληψη και προσέγγιση περί ενός αέναου κυκλικού κόσμου και σύμπαντος. Αυτό το στοιχείο είναι συναφές με το ότι για τον ίδιο το σύμπαν δεν είχε την ίδια έννοια και σημασία με εκείνη που είχε για ένα σύνολο διαφόρων αρχαίων Ελλήνων παγανιστών φιλοσόφων. Η ύπαρξη και λειτουργία του σύμπαντος εντός του οποίου ζούμε, συνδέεται εν πολλοίς με την διαδικασία αποτύπωσης μιας βαθύτερης αιώνιας αλήθειας που προσφέρεται εκ μέρους του ίδιου του Θεού – Δημιουργού.¹⁸³

Έτσι, , χαρακτηριστικό είναι αυτό που επισημαίνει εντός της Α΄ Ομιλίας, λέγοντας ότι: *«Γι' αυτό λοιπόν άνθρωπε, μην φαντάζεσαι ως άναρχα αυτά που βλέπονται, και μην νομίζεις ότι η φύση των σωμάτων που κινούνται σε κυκλική τροχιά είναι άναρχη, επειδή τάχα κινούνται τα ουράνια αυτά σώματα κυκλικά και η αίσθησή μας δεν μπορεί εύκολα να συλλάβει την αρχή του κύκλου.... Έτσι λοιπόν, μη δημιουργηθεί και σ' εσένα η πλανημένη εντύπωση ότι ο κόσμος είναι χωρίς αρχή και τέλος, επειδή τα σώματα τα κινούμενα κυκλικά επανέρχονται στην προηγούμενη θέση τους και το ότι η κίνησή τους είναι ομαλή και δεν διακόπτεται από κανένα περιλαμβανόμενο εμπόδιο».*¹⁸⁴

Πέραν όλων των παραπάνω επισημάνσεων, προβαίνει και στην διαδικασία της προβολής γνώσεων και στοιχείων που ήδη από αιώνες πριν είχαν εκφραστεί από διάφορους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς, όπως σε εκείνα της βοτανολογίας και της ζωολογίας, χωρίς όμως να προβάλλει και να υιοθετήσει την βαθύτερη ουσία της φιλοσοφικής σκέψης καθενός εκ των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων.¹⁸⁵

¹⁸³ Νικολαΐδης Ε., *Επιστήμες και Ορθοδοξία – Από τους Έλληνες Πατέρες στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Προπομπός, 2017, σελ. 47

¹⁸⁴ Μεγάλου Βασιλείου Α΄ Ομιλία εις την Εξαήμερον, Ε΄, στο https://www.oodegr.com/oode/pateres1/basilios/eksahmeros_6_prwth_aitia.htm

¹⁸⁵ Holder A.G., (1992). "Saint Basil the Great on Secular Education and Christian Virtue". *Religious Education*. 87 (3): 395–415

Και αυτό, είναι συνδεδεμένο με την πρόθεσή του να προβεί σε μια ξεκάθαρα ιουδαιοχριστιανικής αντίληψης, ερμηνείας και προσέγγισης, αναφορικά με την δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου, αλλά και ως προς τους βαθύτερους στόχους της δημιουργίας από το Θεό. Κατά προέκταση, αναδεικνύει και την διαφοροποίηση του Μεγάλου Βασιλείου από άλλες περιπτώσεις συγγραφέων του Ιουδαϊκού ή αντίστοιχα του Χριστιανικού κόσμου, όπως ήταν, για παράδειγμα, ο Φίλων Αλεξάνδρειας ή αντίστοιχα ο Ωριγένης που είχε επιχειρήσει να εντάξει στο δικό του θεολογικό σύστημα ατόφιες ορισμένες αντιλήψεις της πλατωνικής φιλοσοφίας επί του ζητήματος.¹⁸⁶

Κάτι τέτοιο δεν σημαίνει, πως ο ίδιος από την μεριά του δεν είχε σαφέστατα μια βαθιά γνώση της αρχαιοελληνικής σκέψης, σε πεδία, όπως η Φιλοσοφία, όσο επίσης και σε εκείνα που ήταν σχετικά με το χώρο των θετικών επιστημών, της ιατρικής κλπ. Παράλληλα δεν έπαυε να σέβεται και να εκτιμά την αρχαία ελληνική γνώση, ειδικότερα αυτήν που είχε σχέση με το πεδίο των φυσικών επιστημών, εντούτοις όμως, οι διάφορες αναλύσεις και αναφορές του εντός της Εξαήμερου, είναι πολύ προσεκτικές, προκειμένου, να μην θιγεί η ίδια η ουσία της χριστιανικής θεολογικής και δογματικής σκέψης.¹⁸⁷

Υπό το πρίσμα των διαφόρων αναλύσεων στις οποίες προβαίνει εν γένει εδώ, είναι και το ότι αποκαλύπτεται εν μέρει και με έναν μάλλον έμμεσο τρόπο, και η διάσταση της ασκητικότητας και των διαφόρων ιδεωδών του μοναχισμού, τα οποία άλλωστε είχε υπηρετήσει στην διάρκεια του βίου του ο μεγάλος Πατέρας της Εκκλησίας. Κάτι τέτοιο, , είναι συνδεδεμένο μέσα από το κείμενο της Εξαήμερου, με τη διασύνδεση που φαίνεται να κάνει ανάμεσα σε φαινόμενα της φύσης, άλλων ζωντανών οργανισμών κλπ., με τα διάφορα είδη ανθρώπινης συμπεριφοράς, τα οποία θεωρεί ότι δεν είναι τα πρόποντα. Κι αυτό, καθώς κινούνται πέρα και πάνω

¹⁸⁶ O' Brien C., "St Basil's Explanation of Creation", in Hallstrom G., (eds.). *The Actuality of St. Basil the Great*, Abo Academy University Press, Helsinki, 2011, in https://www.academia.edu/3798929/St_Basils_Explanation_of_Creation

¹⁸⁷ Rousseau Ph., *Basil of Caesarea*, University of California Press, Berkeley, 1994, σελ. 37

από ένα συγκεκριμένο όριο, το οποίο έχει οριστεί μέσα από την ίδια την φύση με βάση τους κανόνες που έθεσε ο ίδιος ο Θεός -Δημιουργός κάποτε.¹⁸⁸

Ο Άγιος Βασίλειος ο Μέγας (περίπου 330 - 379) είναι μια από τις σημαντικότερες επιρροές τόσο στον βυζαντινό όσο και στον δυτικό μοναχισμό. Πριν δημιουργήσει τη δική του μοναστική κοινότητα, επισκέφτηκε την Αίγυπτο, τη Μεσοποταμία, την Παλαιστίνη και τη Συρία, παρατηρώντας τη μοναστική ζωή και διδασκόμενος από τα θετικά και αρνητικά παραδείγματα που συνάντησε. Αργότερα συνέθεσε το Ασκητικό του για τα μέλη της μονής που ίδρυσε περίπου το έτος 356 στις όχθες του ποταμού Ίριδα στην Καππαδοκία. Το έργο του περιελάμβανε δύο σειρές μοναστικών κανονισμών: το Μικρό Ασκητικό και το Μεγάλο Ασκητικό. Υπάρχει αλληλογραφία μεταξύ αυτού και του αγίου Γρηγορίου Ναζιανζηνού, η οποία δίνει περαιτέρω πληροφορίες για το είδος της μοναστικής ζωής που καθιέρωσε.¹⁸⁹

Κάτι άλλο, εν τω μεταξύ, που επηρέασε την αντίληψη περί σύμπαντος και απεικονίστηκε στον εικαστικό χώρο, είναι η εικόνα ενός τριώροφου, αν θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε έτσι, σύμπαντος. Με άλλα λόγια, ενός σύμπαντος στο κέντρο του οποίου είναι η γη, από πάνω της είναι ο ουρανός, ενώ από κάτω υπάρχει ένας καταχθόνιος κόσμος. Πρόκειται για ένα είδος κοσμοειδώλου, το οποίο θα κυριαρχήσει στη σκέψη των ανθρώπων σε μεγάλο βαθμό ειδικά κατά την περίοδο του Μεσαίωνα. Είναι όμως ενδεικτικό το ότι οι Πατέρες της Εκκλησίας, μεταξύ των οποίων και ο Μ Βασίλειος, θα θεωρήσουν, πως αυτό το κοσμοείδωλο δεν περιλαμβάνει κάτι το απόλυτο, είτε στα πλαίσια της φύσης του, είτε στο χώρο του πνεύματος. Τα πάντα δηλαδή μέσα σε αυτό το σύμπαν είναι κτίσματα του Θεού, ο Οποίος ανεξάρτητος μεν αλλά συγχρόνως και εντός

¹⁸⁸ Ζούζουλας Δ., *Οι κοσμολογικές και οικολογικές θέσεις του Μεγάλου Βασιλείου στα σύγχρονα οικολογικά προβλήματα και η θεολογική αποτίμησή τους*, Θεσσαλονίκη, 2016, σελ. 101

¹⁸⁹ Holder A.G., (1992). "Saint Basil the Great on Secular Education and Christian Virtue". *Religious Education*. 87 (3): 395–415

αυτού του κόσμου. Υπό αυτό το πρίσμα μάλιστα, η έννοια περί δημιουργίας, όπως κι εκείνη περί εξέλιξης είναι δύο στοιχεία που αποκλείονται μεταξύ τους.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Ματσούκας Ν., «Η Εξέλιξη» στο *Επιστήμη, φιλοσοφία και θεολογία στην Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου*, εκδόσεις Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 1990, σελ. 98

Συμπεράσματα

Όλων όσων αναφέρθηκαν και πιο πάνω, καθίσταται εμφανές, ότι εν γένει στα πλαίσια της Εξαήμερου του ο Μ Βασίλειος, προβαίνει σε μια συγκεκριμένη ανάλυση και θεώρηση, τόσο ως προς την δημιουργία, όσο επίσης και αναφορικά και με την λειτουργία της φύσης και του κόσμου. Αυτή η θεώρηση, μπορεί να θεωρηθεί εδώ συνδεδεμένη με το ότι ο κόσμος, ως προς τον τρόπο δημιουργίας του, είναι επακριβώς αυτό που παρουσιάζεται μέσα από την Αγία Γραφή και συγκεκριμένα μέσα από τα πρώτα κεφάλαια στην Γένεση της Παλαιάς Διαθήκης.

Στό έργο του ξεκάθαρα αναδεικνύει το στοιχείο της πιστότητάς του προς το θεόπνευστο κείμενο της Αγίας Γραφής, ενώ μια πολύ σημαντική και βασική διάσταση, αναφορικά με τους στόχους που προκύπτουν μέσω των αναλύσεών του, είναι ότι ο μεγάλος Πατέρας της Εκκλησίας του 4ου αιώνα μ.Χ. στοχεύει στο να αναδείξει με τον πλέον εύγλωττο τρόπο, τη θεία παντοδυναμία. Η δύναμη του Θεού -Δημιουργού εδώ, είναι συναφής τόσο με την ίδια την διαδικασία της δημιουργίας της γης και του ουρανού, της μέρας και της νύχτας ή από την άλλη μεριά αντίστοιχα, των διαφόρων ουράνιων σωμάτων (του ήλιου, της σελήνης, των άστρων κλπ.), όσο επίσης από την άλλη, και με την δημιουργία των διαφόρων πλασμάτων πάνω στη γη (ζώων, πτηνών, ψαριών, ερπετών κλπ.) όσο επίσης και του ανθρώπου.

Και μάλιστα, η ανάδειξη αυτής της παντοδυναμίας είναι συνδεδεμένη άρρηκτα ειδικά με τη δημιουργία όλων αυτών των θαυμαστών πραγμάτων που αντικρίζει στις μέρες μας στην φύση και το σύμπαν το ανθρώπινο ον, είναι στοιχεία, τα οποία προέκυψαν απλά και μόνο μέσα από την σκέψη και το λόγο εντολής του Θεού. Μια τέτοια θεώρηση από μόνη της είναι ικανή να αναδείξει την διάσταση αυτής της δύναμης. Μια διάσταση, η οποία, όπως αφήνει εξάλλου και ο ίδιος να διαφανεί μέσα από το κείμενο στην Εξαήμερο, δεν είναι καν στο ελάχιστο αντιληπτή και κατανοητή από τον πεπερασμένο ανθρώπινο νου.

Μια άλλη σημαντική συνισταμένη είναι η θεία παντοδυναμία που αποτυπώνεται μέσα και από το ότι όλος αυτός ο κόσμος που υπάρχει γύρω μας, όπως επίσης και εμείς οι ίδιοι, διακρινόμαστε από το στοιχείο μιας πολύ έντονης

πολυπλοκότητας, όσον αφορά την κατασκευή μας. Αυτό το στοιχείο σε συνδυασμό, με τα όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω, ως προς το θέμα περί δημιουργίας των πάντων απλά και μόνο μέσα από την θεία εντολή εν ριπή οφθαλμού, είναι κάτι που καθιστά ακόμα εντονότερο το στοιχείο της θεϊκής δύναμης.

Πέραν όλων των παραπάνω στοιχείων, αναφορικά με ένα βασικό ερευνητικό ερώτημα που τέθηκε και πιο πάνω, δηλαδή «κατά πόσο ο Μέγας Βασίλειος εντός αυτού του έργου στηρίζεται σε επιστημονικά στοιχεία και γνώσεις που ήδη είχαν προέλθει μέσω αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων και επιστημόνων», θα μπορούσαμε σε αυτό το σημείο συμπερασματικά να αναφέρουμε τα ακόλουθα: ο Μέγας Βασίλειος αναμφίβολα κάνει χρήση γνώσεων και στοιχείων, περιγραφών, παρατηρήσεων κλπ., που είχαν προέλθει ήδη και από αιώνες πριν από αρκετούς αρχαίους Έλληνες επιστήμονες και φιλοσόφους. Αυτό το στοιχείο είναι εμφανές μέσα από δύο στοιχεία: πρώτον μέσα από όλες εκείνες τις περιγραφές περί φυσικού κόσμου, αστρονομίας, γεωλογίας, βιολογίας, φυτολογίας, ζωολογίας, μετεωρολογίας κλπ., που κάνει ο μέγας εκκλησιαστικός Πατέρας μες στο έργο του και που φαίνεται εν γένει να αποδέχεται και εκείνος. Περιγραφές, με άλλα λόγια, οι οποίες είχαν προέλθει από την γεωγραφία αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων, όπως του Αριστοτέλη.

Αφετέρου δε, προβαίνει και στην παράθεση ιδεών που είχαν εκφραστεί πάλι από την αρχαία ελληνική φιλοσοφική σκέψη, τις οποίες όμως απορρίπτει. Η απόρριψη κάποιων εξ αυτών των ιδεών, όπως φάνηκε και πιο πάνω, είναι συνυφασμένη με την χρήση μιας επιχειρηματολογίας, με την οποία στην ουσία επιθυμεί να αναδείξει το πόσο ανάξιες λόγου και μη ισχύουσες γενικότερα είναι οι συγκεκριμένες ιδέες και απόψεις. Μια τέτοια περίπτωση ήταν η θέση του Εμπεδοκλή περί της διαδικασίας της μετενσάρκωσης των ανθρώπινων όντων και της έλευσής τους στη ζωή αργότερα ακόμα και ως ζώων ή και ως στοιχείων του φυσικού κόσμου.

Απορρίπτει εκείνες τις ιδέες που κρίνει, πως αντιτάσσονται σε βασικές ιδέες και απόψεις του χριστιανικού θεολογικού δόγματος και ειδικότερα με το ίδιο το ανθρώπινο ον και με στοιχεία, όπως το πνεύμα και η ψυχή του. Παράλληλα,

φαίνεται να απορρίπτει και σκέψεις και ιδέες από το χώρο της αστρονομίας, της φυσικής κλπ., μέσω των οποίων, έστω και με έναν έμμεσο τρόπο, μπορεί να τεθεί εν αμφιβόλω η προαναφερόμενη θεία παντοδυναμία.

Ως προς αυτό το ίδιο ερώτημα, μπορούμε να σημειώσουμε και ότι οι διάφορες απόψεις και προσεγγίσεις, περί του κόσμου και των διαφόρων φυσικών φαινομένων εντός του, εκείνες φυσικά τις οποίες αποδέχεται λειτουργούν έτσι, ώστε να έχουν έναν συμπληρωματικό χαρακτήρα, ώστε ο ίδιος να τονίσει ακόμα περισσότερο τις θεολογικές και δογματικές αναλύσεις του. Μπορεί εδώ η αρχαία σοφία να λειτουργεί περισσότερο υποβοηθητικά, αναφορικά με τον απώτερο στόχο που είχε, δηλαδή το να προωθήσει την χριστιανική θεολογία και κοσμοθεωρία.

Καθοριστική είναι και η αναφορά της σχέσης μεταξύ του κτιστού και του άκτιστου. Το τελευταίο φυσικά είναι ο ίδιος ο Θεός, ενώ από την άλλη μεριά, είναι τα διάφορα όντα και πλάσματα εντός της κτίσης που έχουν την δυνατότητα εξέλιξης και ενός είδους ανακαίνισης, στο μέτρο του δυνατού φυσικά και ανάλογα και με την θέση, την οποία έχουν στα πλαίσια ενός συγκεκριμένου ιεραρχικού συστήματος οντοτήτων. Μια τέτοια προοπτική είναι συνυφασμένη εδώ και με την διάσταση της αλλαγής προς το καλύτερο για όλη τη φύση (συμπεριλαμβανομένου φυσικά και του ανθρώπινου όντος) από τη στιγμή όμως παράλληλα που αυτή αναφέρεται στον ίδιο το Θεό.

Το ίδιο ακριβώς όμως, συμβαίνει και με την περίπτωση της σχέσης ανάμεσα στο Θεό και το ανθρώπινο ον. Η δημιουργία του ανθρώπου, επίσης είναι έκφραση της προαναφερόμενης θείας παντοδυναμίας, είναι όμως και ένα είδος σχέσης μέσα από την οποία αναδεικνύεται με ενάργεια η σχέση ανάμεσα στον άκτιστο, αιώνιο Θεό και το κτιστό πεπερασμένο ανθρώπινο ον.

Και είναι χαρακτηριστικό εδώ, πως εξαρχής στα πλαίσια της δημιουργίας του από το Θεό, ο άνθρωπος, δεδομένου, ότι είναι πλασμένος κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσή Του, έχει το στοιχείο της ελευθερίας, αναφορικά με την βούλησή του. Κάτι τέτοιο ωστόσο, είναι κεντρική συνισταμένη, ως προς το θέμα περί του τρόπου, με τον οποίο θα χρησιμοποιήσει το ανθρώπινο ον αυτήν την ελευθερία του. Σε κάθε περίπτωση, η προοπτική και δυνατότητα του να φτάσει στη θέωση, ανακαίνιση και

τελείωση, είναι κάτι που εξαρτάται άμεσα όμως μέσα από την αναφορά του προς τον ίδιο το Θεό.

Η προοπτική μιας τέτοιας πορείας, είναι ταυτόχρονα και η προοπτική, αναφορικά με την εσχατολογική πορεία του ανθρώπου (και συνακόλουθα όμως και όλης της κτίσης) προς τα Έσχατα. Είναι κάτι συνυφασμένο άμεσα και με την ίδια την διάσταση του προαιώνιου σχεδίου της θείας Οικονομίας., Η γνώση αναφορικά με την φύση και τον κόσμο, συνδέεται με τον απώτερο στόχο της κατανόησης και συνειδητοποίησης από τον άνθρωπο, του ότι είναι προορισμένος για έναν ανώτερο κόσμο, με άμεση αναφορά συγχρόνως προς το θείον, στοιχείο επιπρόσθετα που έχει ιδιαίτερη σημασία και με το ζήτημα περί της σωτηρίας του ανθρώπου από τα δεσμά του θανάτου και της αμαρτίας.

Αυτή η σωτηριολογική διάσταση σχετικά με το ανθρώπινο ον, διαμέσου της γνώσης του φυσικού κόσμου, είναι κάτι που θεωρούμε, πως τονίζεται ακόμα πιο πολύ μέσα από αυτή τη διάκριση που κάνει ο Μ Βασίλειος ανάμεσα στο κτιστό και το άκτιστο. Δεδομένης, με άλλα λόγια, της ανωτερότητας του ακτίστου που εκφράζεται μέσω του Θεού, αυτή η προοπτική της ένωσης με το κτιστό που αντιπροσωπεύει ο άνθρωπος, είναι κάτι που αποδίδει ακόμα μεγαλύτερη αξία και αγιαστική δύναμη στον κόσμο της κτίσης.

Σε αυτό το σημείο, κλείνοντας την εργασία, θα λέγαμε πως η Εξαήμερος, δεν παύει και στις μέρες μας να έχει ιδιαίτερη σημασία. Κι αυτό, επειδή αναδεικνύεται διαχρονικά το στοιχείο της ιδιαίτερης σχέσης του Θεού με την δημιουργία, αλλά και με τον ίδιο τον άνθρωπο. Μια σχέση, η οποία και στη σύγχρονη εποχή της έντονης εκκοσμίκευσης και της απομάκρυνσης των ανθρώπων από το Θεό, θα πρέπει να καταστεί βαθιά συνείδηση για το ανθρώπινο ον. Είναι η συνειδητοποίηση μιας βαθιάς και αιώνιας αλήθειας, η οποία θα πρέπει να καθοδηγήσει την πορεία του ανθρώπου προς το υπερφυσικό, στον συνεχή αγώνα του για την επαφή με το Θεό -Πατέρα.

Οι σύγχρονοι άνθρωποι φαίνεται, πως έχουν χάσει τον προσανατολισμό τους. Από την μια μεριά, η ραγδαία πρόοδος σε πεδία, όπως η τεχνολογία και οι φυσικές επιστήμες, είναι βέβαιο, πως έχει συμβάλει καθοριστικά στην βελτίωση

πολλών πτυχών του ανθρώπινου βίου. Ωστόσο, οφείλουμε να ομολογήσουμε, πως αυτή η πρόοδος από την άλλη μεριά, έχει περιθωριοποίηση την ίδια τη πνευματικότητα του ανθρώπινου όντος. Μιας πνευματικότητας, η οποία πρέπει να καθοδηγεί το ανθρώπινο γένος σε μια νοηματοδότηση του πολιτισμού και της ζωής του, πέρα και πάνω από τον κόσμο της ύλης και των αισθήσεων.

Ο λόγος λοιπόν του Μ Βασιλείου μέσα από την Εξαήμερο είναι ένα μήνυμα για έναν νέο προσανατολισμό στην πορεία του ανθρώπινου πολιτισμού. Η ίδια η επιστημονική γνώση δεν είναι κάτι που αποκλείεται και απορρίπτεται. Τίθεται όμως σε ένα καινούργιο πλαίσιο, με το οποίο μάλιστα, ο άνθρωπος μπορεί να επαναφέρει την ισορροπία στις σχέσεις του με τον γύρω φυσικό του κόσμο. Μια ισορροπία, μέσα από την οποία, και πάλι μπορεί να αναφερθεί στον ίδιο το Δημιουργό του. Αυτή η αναφορά είναι η βασική προϋπόθεση για μια ανακαινιστική πορεία, συνδεδεμένη άρρηκτα με το στοιχείο της εσχατολογικής προοπτικής, η οποία αναφέρθηκε και πιο πάνω, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα, ως προς την σωτηρία και απελευθέρωση του ανθρώπινου όντος από τα δεσμά του θανάτου και της αμαρτίας.

Βιβλιογραφία

- Αλεξίου Ι.Γ., *Αστέρες πολύφωτοι: Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Θεολόγος*, εκδόσεις Ζωή, Αθήνα, 1985
- Armstrong A.H., “The Theory of the Non-existence of Matter in Plotinus and the Cappadocians,” *Studia Patristica* 5 (1962): 427-29
- Βεϊκος Α.Θ., *Το κοσμοείδωλο του Μεγάλου Βασιλείου*, εκδόσεις Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα, 1973
- Blomfield J., “Basil: Letters and Selected Works”, in *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Philipp Scharf & Henry Wace (eds.), T&T Clark, Edinburgh, 1999
- Bultmann R., *Ιστορία και εσχατολογία: η αιωνιότητα ως παρόν*, εισαγωγή Παντελής Καλαϊτζίδης, μετάφραση Αλέξανδρος Κοσματόπουλος, εκδόσεις Ίνδικτος, Αθήνα, 2008
- Burnet J., *Η αυγή της ελληνικής φιλοσοφίας*, μετάφραση Α. Βαγενά, Αθήνα, 1995
- Burnet J., *Early Greek Philosophy*, Kessinger, Whitefish, Montana, 2003
- Γιαγκάζογλου Στ., «Θεολογία και Ιστορία», στο *Η Ορθοδοξία ως Πολιτιστικό Επίτευγμα και τα Προβλήματα του Σύγχρονου Ανθρώπου*, τ. Γ', εκδόσεις Ε.Α.Π., Πάτρα, 2008
- Costache D., (2010). Christian Worldview: Understandings from St. Basil the Great. *Phronema*, 20: 21-56
- Ευθυμίου Χρ., *Ο Μέγας Βασίλειος οικουμενικός διδάσκαλος – πρόμαχος της αλήθειας*, ανάπτυπο εκ του Τόμου Κωνσταντίνος Δωρ. Μουρατίδης, Προμάχος Ορθοδοξία, [χ.ο.], Αθήνα, 2004
- Ζαλοκώστας Χρ., *Ιουλιανός ο Παραβάτης*, εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 2008
- Ζούζουλας Δ., *Οι κοσμολογικές και οικολογικές θέσεις του Μεγάλου Βασιλείου στα σύγχρονα οικολογικά προβλήματα και η θεολογική αποτίμησή τους*, Θεσσαλονίκη, 2016

Fedwick P.J., *Basil of Caesarea, Christian, humanist, ascetic: a sixteen hundredth anniversary symposium*, Part 1., Pontifical Institute of Medieval Studies, Rome, 1981

Grant E., *Science and Religion, 400 BC – 1550 AD: From Aristotle to Copernicus*, John Hopkins University Press, Baltimore, 2004

Guthrie W.K.C., *A history of Greek Philosophy II: The presocratic tradition from Parmenides to Democritus*, Cambridge University Press, Cambridge, 1978

Holder A.G., (1992). "Saint Basil the Great on Secular Education and Christian Virtue". *Religious Education*. 87 (3): 395–415

Θεοδωρούδης Γ.Π., *Θεία και ανθρώπινη σοφία κατά την πατερική παράδοσιν της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, εκδόσεις Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, 1998

Joshua A.M., "Ra (Egyptian god)", in [https://www.worldhistory.org/Ra_\(Egyptian_God\)/](https://www.worldhistory.org/Ra_(Egyptian_God)/)

Καλλίνικος Κ.Ν., *Ο Μέγας Βασίλειος, ως εκκλησιαστικός πολιτικός: από της αναρρήσεως αυτού εις τον επισκοπικόν θρόνον Καισαρείας Καππαδοκίας*, εκδόσεις Γ. Παρισιάνος, Αθήναι, 1985

Κάλφας Β., «Η Αριστοτελική Φυσική», στο Κάλφας Β., *Η Φιλοσοφία του Αριστοτέλη*, εκδόσεις Σύνδεσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, 2015

Καρακόλης Χρ., *Αιρέσεις και Εκκλησία: κατά τους Έλληνας χριστιανικούς συγγραφείς των Β' και Γ' αιώνων*, εκδόσεις ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 1983

Κιτρομηλίδης Π.Μ., *Ο μέγας Βασίλειος πρότυπον οικουμενικού εκκλησιαστικού ηγέτου*, [χ.ο.], Αθήναι, 1966

Κολοβοπούλου Μ.Β., *Η παράδοση της εκκλησίας στις Οικουμενικές Συνόδους*, εκδόσεις Έννοια, Αθήνα, 2019

Κωνσταντινίδης Ι.Χρ., *Μέγας Βασίλειος: βίος, έργα, παιδαγωγικά γνώμαι*, [χ.ο.], εν Αθήναις, 1969

Lloyd G.E.R., *Early Greek Science: From Thales to Aristotle*, W.W. Norton and Company, New York, 1974

Luchte J., *Early Greek Thought: Before the Dawn*, Bloomsbury Publishing, London, 2011

Μαρτζέλου Γ.Δ., *Ουσία και ενέργειαι του Θεού κατά τον Μέγαν Βασίλειον*, εκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1993

Ματσούκας, Ν., *Κόσμος, Άνθρωπος, Κοινωνία κατά τον Μάξιμο Ομολογητή*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1980

Ματσούκας Ν.Α., «Συνέπειες της κτιστότητας των όντων», στο *Επιστήμη, φιλοσοφία και θεολογία στην Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου*, εκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1990

Ματσούκας Ν., «Η Εξέλιξη» στο *Επιστήμη, φιλοσοφία και θεολογία στην Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου*, εκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1990

Ματσούκας Ν., *Ορθοδοξία και αίρεση στους εκκλησιαστικούς ιστορικούς του τέταρτου, πέμπτου και έκτου αιώνα*, εκδόσεις Αδερφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2017

Ματσούκας Ν.Α., *Δογματική κι συμβολική θεολογία: ανακεφαλαίωση και αγαθοτοπία -Έκθεση του οικουμενικού χαρακτήρα της χριστιανικής διδασκαλίας*, εκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 2005

McGuckin J.A., *The Westminster Handbook to Origen*, Westminster John Knox Press, Louisville Kentucky, 2004

Meagher R.E., *The meaning of Helen: In search for an ancient Icon*, Bolchazy - Carducci Publishers, Rome, 2002

Meredith A., *The Cappadocians*, St. Vladimir's Seminar Press, Crestwood New York, 1995

Νικολαΐδης Ε., *Επιστήμες και Ορθοδοξία – Από τους Έλληνες Πατέρες στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Προπομπός, 2017

Nicolaidis E., *Science and Eastern Orthodoxy. From the Greek Fathers to the age of globalization*, John Hopkins Baltimore Press, Baltimore, 2011

O' Brien C., "St Basil's Explanation of Creation", in Hallstrom G., (eds.). *The Actuality of St. Basil the Great*, Abo Academy University Press, Helsinki, 2011, in https://www.academia.edu/3798929/St_Basils_Explanation_of_Creation

Παναγόπουλος Ι., *Η Ερμηνεία της Αγίας Γραφής στην Εκκλησία των Πατέρων*, τ. Α', εκδόσεις Άθως, Αθήνα, 2010

Παπαδόπουλος Στ. Γ., *Πατρολογία*, Τόμος Β', εκδόσεις Παρουσία, Αθήνα, 1997

Παπαδόπουλος Στ. Γ., *Μέγας Βασίλειος: βίος και θεολογία*, [χ.ο.], Αθήνα, 1981

Πατρώνος Γ.Π., *Ιστορία και εσχατολογία στη Βασιλεία του Θεού*, εκδόσεις Δόμος, Αθήνα, 2002

Πεκτεσίδου Ολ., *Οι Εννέα Λόγοι του Μεγάλου Βασιλείου στην Εξαήμερο: Ανάλυση -Παιδαγωγική προσέγγιση*, πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Φλώρινα, 2015

Πετρουλάκης Ν.Β., *Μέγας Βασίλειος*, εκδόσεις Ατραπός, Αθήνα, 2000

Rasmussen Ad., *Genesis and Cosmos: Basil and Origen on Genesis 1 and Cosmology*, Brill, Leyden, 2019

Robbins E.F., *The Hexaemeral Literature: A Study of the Greek and Latin Commentaries on Genesis*, University of Chicago Press, Chicago, 1912

Rousseau Ph., *Basil of Caesarea*, University of California Press, Berkeley, 1994

Τριαντάρη Σ., «Οι φιλοσοφικές προκείμενες της Ορθόδοξης Θεολογίας», στο *Η Ορθοδοξία ως Κληρονομιά*, τ. Γ' Πάτρα, 2008

Τσάμης Δ.Γ., *Εκκλησιαστική Γραμματολογία. Από την αποστολική εποχή έως την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως*, εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2001

Τσιτσιγκός Σπ., «Θε-ανθρώπινες προϋποθέσεις διενέργειας του Θαύματος», στο *Θρησκεία και Επιστήμη. Σύμβολα στην επιστημολογική διαλεκτική άκτιστου και κτιστού*, εκδόσεις Tremendum, Αθήνα, 2010

Χρήστου Π., *Ο Μέγας Βασίλειος: βίος και πολιτεία, συγγράμματα, θεολογικές σκέψεις*, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη, 1978

Χρήστου Π.Κ., *Εκκλησιαστική Γραμματολογία. Πατέρες και θεολόγοι του Χριστιανισμού*, εκδόσεις Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, 1991

Χρήστου Π.Κ., *Ελληνική Πατρολογία*, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη, 1989

Χριστιανίδης Γ., (επιμ.) «Η Φυσική και η Κοσμολογία του Αριστοτέλη», στο *Οι επιστήμες στην αρχαία Ελλάδα, στο Βυζάντιο και στον νεότερο ελληνισμό*, Τόμος Β΄, εκδόσεις Ε.Α.Π., Πάτρα, 2000

Πηγές

Α΄ Κορ. 7,31

Αριστοτέλους, *Περί Ουρανού*, 297b

Αριστοτέλους, *Περί Γενέσεως και Φθοράς*, 2,8 -335a

Αριστοτέλους *Μετεωρολογικά*, 2,5 362a

Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον*, Ομιλία Α΄1, μετάφρασις Στέργιου Σάκκου, εκδοτικός Οίκος «Το Βυζάντιον» - Πατερικά Εκδόσεις «Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 2020

Γεν. 1,1

Γεν. 1, 3-5

Γεν. 1,4

Γεν. 1,5

Γεν. 1, 6-8

Γεν. 1, 9- 10

Γεν. 1, 11 -13

Γεν. 1, 14 -18

Γεν. 1, 14-19

Γεν. 1, 20 -23

Γεν. 1,24

Γεν. 1, 24 -28

Δευτ. 33, 13-15

Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 8,76

Διοσκουρίδης, *Περί ύλης ιατρικής*, 3,23,1

Διοσκουρίδης, *Περί ύλης ιατρικής*, 4,170,3

Εκκλ. 1,7

Gr. Naz. Or. 43.67 (PG 36.585), trans. Pelikan, J. (1993), 7

Μαρκ. 4, 26 -28

Μ. Βασίλειος, *Επιστολή*, 210,5

Μεγάλου Βασιλείου Α΄ Ομιλία εις την Εξαήμερον, Ε΄, στο https://www.oodegr.com/oode/pateres1/basilios/eksahmeros_6_prwth_aitia.htm

Μέγας Βασίλειος, Επιστολή 38,4 στο *The Later Christian Fathers*, translated by Henry Bettenson, Oxford University Press, Oxford, 1987

Παρ. Σολ. 6, 8^α -9

Ρωμ. 8,38

Τίμαιο 38d – 39a

Ψάλ. 103,23

